KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

SIRP JA VASAR '74

29

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA 19. JUULI XXXIV AASTAKÄIK

AVO KEEREND. «VÕIDU VÄLJAK»

Pühapäeval, 21. juulil tähistame EESTI NSV 34. AASTAPÄEVA

MAA KOGU RAHVA OMAKS

Teekonnamõtteid-meenutusi

VASSILI RIIS

Kajakad jäid väina. Laine jäi väina.

Kuivastu sadamasild võttis järsu nõksatusega praami vaierivangu.

Meie mikrobuss läbis pikas autovooris sadamavärava. Kui kõik jõudis korda, said kaks bussi reisijatest pungile, ülejäänud otsisid abi praamilt veerenud sõidukite juhtidelt. Kellel vaba koht, kellel kaks, kui vaid sõidusiht klapib.

Meile jäid kaks neidu ja noormees. Vastutulelik «Eesti Dolomiidi» direktor Osvald Kivisson kraamis portfellid ja kidinad-kodinad kärmesti koomale.

«Istuge peale!»

Algul on noorukid jutukitsid, peagi aga kodunevad. Sovhoostehnikumide õpilased. Sellepärast oligi täna reisijaid üleliia, et koolivaheaeg tuli peale.

Uudistame, kui palju saarlasi õpib mandril nooremagronoomiks ja -zootehnikuks. Loetletakse, kes käivad koolides kus nemadki. Sõrmed napivad, tuleb üle lugeda. Paljud on aga mujal, neist pole aimugi. Ja muudes õppeasutustes, suurkoolides?

Ehk on need arvud kusagil olemaski. Käepärast on näiteks täiesti usaldusväärsed andmed: 1940. aastal lõpetas Kuressaares gümnaasiumi 19 õpilast. Saaremaa keskkoolide lõpetajate arv tänavu on 212. Üle poolte neist läheb edasi õppima, ikka suurele maale.

Otsad on nüüd täiesti vastupidi pööratud. Enne seda kui Riigivolikogu kuulutas Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks, maa kogu rahva omaks ning pangad ja suurettevõtted samuti rahvale kuuluvaks, rändasid saarlased mandrile varakevadel, kui väin veel puhuti rassis rügajääga. Aktsiaseltside prahilaevad ahmisid oma mustadesse ja haisvatesse sisikondadesse umbes kümnetuhandelise töö- ja leivaahne inimmassi. Mõnevõrra vähem raputati neid sügisel taas Saaremaa sadamakaidele Triiki, Kuivastusse, Roomassaarde, sest osa töörändureist kinnitus mandrile, osa leidis seal jäädava puhkepaiga. «Kurgedega minnakse, kurgedega tullakse,» tavatseti öelda. Parte all kootud hallid vammusedki meenutasid noid rändlinde.

Nüüd viib sügis mandrile, kevad toob tagasi saarele.

Palju muudki oli tol kevadel ja suvel hoopis teisiti, kui maa kuulutati rahva omaks.

Neljakümnenda aasta ühel palaval suvepäeval pärast väsitavat ja pikka kõnekoosolekute turneed istusime koolimaja trepile. Kõik küsijad ja uudistajad lahkunud, jääme lõpuks päris kahekesi. Ta oli minu ammuseid tuttavaid, keskmik või pisut üle selle, kes põrandaaluse töö aastail ei peljanud jõudumööda kaasategemist.

«Arvad, et pärast pööret on inimesed järsku inglid?» päris ta minult.

«Mispärast inglid? Seda ei tahaks kuidagi, mis siis peale hakata, kui inimene kaotab inimlikkuse!»

Aga ta jälgis visalt oma mõtet.

«Vaata, elasid meie kandis Reeda Mart ning Ann. Neil oli poegki. Sõitis merd kuni küll sai, tuli ning ehitas vanadele uue maja. Päris ornungis maja, seest ja väljast. Ise jälle teenistust taga ajama, vanad aga uude majja. Kolisid üle ja vähehaaval nottisid sinna oma vanast ubrikust mis andis. Toanurka tehti ruumi kukele-kanadele, ütetallele ning seapõrsale. Koos lõbusam ja mugavam. Ühesõnaga, elu läks uute seinte vahel vanas laadis.»

«Polnud küpsed uue maja jaoks, arvad?»

«Miks nad polnud. Kolisid üle, tahtsid uut.»

Mõnigi kord hiljem meenus see jutuajamine. Meenus eriti puhkudel, kui pärast Riigivolikogu pöördelist otsust tuli oma uues hoones kraamima hakata. Ümberkolimisel jäid majandusotsad algul kodanluse pihku, ta peremehetses vahel ametiasutusteski. Läbi kogu selle kila-kola põimus hitlerlaste luureaparaadi niidistik, mida nii hoolega punuti Pätsi diktatuuri päevil.

Tagantjärele ütleme partei- ja nõukogude kaadri kohta, et see oli noor. Valdavalt oli ta seda tõesti sõna otseses mõttes. Kuid mitte ainuüksi aastatelt. Kõigepealt oli haridustase küllalt tagasihoidlik. Minu eakaalaste koolitee lõppes pärast neljandat klassi, nooremad jõudsid lõpetada kuus. Seda piiri ületati imevähe. Mingisugusest kogemuspagasist polnud juttugi, ettevalmistusest veel vähem. Sageli häiris normaalset tööritmi liigne usaldus, tihti ka lihtsameelsus. Nuhtles harjumus olla kuulekas neile, kellelt nüüd tuli nõuda kuulekust. Võimult vääratud või vääratavad oskasid olukorda kasutada, kavaldasid, pakkusid oma teeneid nõuandjate-õpetajatena, päästmaks üha kerkivatest rasketest ja kiiret lahendust pärivatest probleemidest. Usalduse loomiseks ja oma meelevalla maksmapanekuks segunesid õiged nõuanded võltsidega sihilikult.

Pole vist midagi raskemat ja keerukamat, kui lõhkuda kehtinud, patriarhaalselt juurdunud inimsidemeid, olgu need rajatud majandusbaasile või sugulusele. Peale selle tuli luua uued, ajakohased sidemed ja seda imekähku. Tuli õppida valitsema, õppida juhtima. Seninе käsualune pidi kohe-kohe hakkama käsutama. Üldiselt, päris laias laastus kulges see sujuvalt. Ent juhtus sedagi, et ümberkehastumine läks mõnel liigagi kergelt. Võim, kui see pähe lööb, ei tähenda õnnetust ainult sellele, kellega õnnetus juhtub. Sellest tekitatud hirm ja arusaamatused koos kasvava kindlusetustundega soodustasid vaenulike elementide vastutegutsemist. Õnneks saab rääkida üksikjuhtumeist.

Maakondade parteiorganisatsioonid koosnesid mõnestteistkümnest kuni mõnestkümnest liikmest. Komsomol oli organiseerimisel. Näis, nagu polekski see jõud. Kuid rahvahulkade aastaid vaka all hoitud ühiskondlik teotsemisenergia moodustas võimsa kandepinna, millele parteiorganisatsioon kõhklusteta tugines.

Nende päevade meenutamine laseb paremini mõista inimest ta jõus, tarmus, endaületamisjaksus.

Mõeldes elu edasiminekule kolme aastakümne ja sinna liidetud nelja aasta vältel, tahaksi põgusalt kõnelda meie kaasaegsetest, inimestest, kes peavad kõrguma üle oma aja, et mitte jääda sellele jalgu.

Kui teadmiste ja kogemuste summat saaks reastada, võrrelda põlvkonniti, küllap siis näeksime tänapäeva inimest ta täies jõus. Esivanemate kõrval kõrguks ta gigandina. Tema materiaalsed vahendid, võimalused, oskused tähistavad senist tippu. Aga moraalsed tahud? Aga kõikpidised hälbed? Keegi on kusagil kõrvutanud raamatute ostmist ja alkoholi tarbimist. Kas ei tule meil mõnikord lõbusa pila taha peita kurbi fakte ...

Mõlemiti on paha, nii siis, kui inimese materiaalsed püüdlused kipuvad kaugele ette ta võimalustest, kui ka siis, kui ta püüdlused ei küüni võimalusteni. Sealt pärinebki mitmeid positiivsele pinnale sobimatuid nähtusi.

Igal põlvkonnal tuleb elada omas tões. Inimest, kes selle on leidnud, hindame ka siis, kui arvame tema tõest mitmeid suuremaidki olevat.

Võib-olla saavadki paljud rahulolematused alguse teatud tõekspidamiste piirimaadelt. Ent rahulolematuseta ei sünni midagi uut ...

Meie teekonna esimese etapi peatus Tagavere-Kuninguste kivikoormast kühmulisel kidurjõnnaka põõsastikuga karjamaal. Kunagi kolmekümnendate aastate hakul tõi mind siia suvine pühapäev, ere ja päiksene. Varjusin kiviklibulises karjäärihakatises politseinike eest. See oli kohalike talupoegade igipõline rehetarede ja talukambrite põrandamaterjali panipaik. Raudkang ning talvad tegid oma töö inimeste käte ja kogu keharammu rängal pingutusel. Nüüd üürgavad taamal võimsad masinad, kiht-kihilt annab Saaremaa pinnas siit tahkkõva paasi, vastandiks Kaarma kergesti vormitavale dolomiidile.

Võib-olla oleksid reisimõtted pidanud alguse saama siit, kus silm jälgib, kuidas pikkades kivikarjäärides askeldavad masinate kõrval üksikud inimkogud — rahulikult, väärika aeglusega, milles tundub rohkem vaatlevat teadlast kui rabavat töömeest. Nii tuttavlik, päeva teisel poolel üha väsinum «üks-kaaks-korraga!» on siit kive purevate masinate jõuga igaveseks välja tõrjutud. Kuid sellest kujuneks pikk ja hoopis omaette teema.

Ent need olid ikkagi teekonnameenutused, mille äratajaiks said juhuslikud reisikaaslased.

Nüüd on nad päral. Nende noortes peades ei ole mälestuspilte paekivipõrandatega rehetubadest, täidetud hommikuse, kella nelja aegse leitsakuga, kui partealune on rabatavate vihkudega pekstud nii tahma-tolmuumbe, et sa oma töökaaslast ainult kuuled. Nüüd räägime kõigi mugavustega korteritest, individuaalmajadest, saunsuvilatest, autodest. See on elu ja edasimineku seaduspärasus, mille heaks minevik on ohverdanud oma väärtusi. Ja milleks kivipõrandad! Möödunud põlvkonnad võtsid need endaga kaasa, seegi on elu üks lohutavaid seaduspärasusi.

«Noh aga kui kool läbi, kui pole vaja enam transporti hääletada?»

«Pärast kooli tuleme oma kolhoosi,» kinnitatakse noorusliku õhinaga. «Tingimata oma kolhoosi!»

OMA kolhoos ulatub üle kahe endise valla, hõlmab kuue mõisa maid. See on nende pärus neljakümnendast aastast, suure murrangu aastast meie rahva elus.

NB! «SIRBI JA VASARA» KÜSITLUSLEHT LUGEJATELE

Kokkuvõte vastustest

««Sirbi ja Vasara» küsitlusleht lugejatele» ilmus kolm kuud tagasi. See on kindlasti piisavalt pikk aeg, et üht-teist ajalehes ilmunust unustada. Aga kindlasti on küsitlusleht meeles neil, kes selle meile täidetult tagasi saatsid.

Et vastajaid oli rohkesti, võttis kokkuvõtete tegemine omajagu aega ja nii jõuabki see kirjutis teieni alles täna.

Täidetud küsitluslehti tuli toimetusse 1490, osal neist olid kirjas mitme inimese arvamused, nii et kokku saime 1749 vastust.

Vastuste rohkusele vaatamata pole meil sugugi põhjust arvata, et vastajate seas on erineva hariduse ja elukutsega, igas vanuses ning mõlemast soost inimesi kõigist meie vabariigi paikadest just sellises proportsioonis, nagu on neid «Sirbi ja Vasara» tegelikus lugejaskonnas. Seesuguste inimeste arvamuste selgitamiseks mõeldud küsitluste tulemuste interpreteerimisel ja rakendamisel peetakse aga loetletud sotsiaal-demograafilisi tunnuseid oluliseks. Milline siis on meie vastajate demograafiline koosseis nende tunnuste põhjal? Esitame selle kohta andmed absoluutarvudes ja protsentidena vastanute koguarvust:

mehi 723—42%,
naisi 1026—58%;
kuni 30-aastasi 449—25%,
30—50-aastasi 632—36%,
üle 50-aastasi 668—39%;
kõrgema haridusega 805—46%,
kesk- või keskeriharidusega 406—23%,
üliõpilasi 92—5,6%,
alghariduse või lõpetamata keskharidusega 310—17,7%,
kooliõpilasi 136—7,7%.

Elukoha järgi on kõige enam vastajaid Tallinnast — 35%, tartlasi on 20%, ülejäänud 45% on pärit teistest väiksematest linnadest, maarajoonidest. 32 täidetud küsitluslehte tuli «Sirbi ja Vasara» lugejatelt väljastpoolt Eestit: Moskvast, Leningradist, Novosibirskist, Lätist, Leedust, Kasahstanist, ka piiri tagant — Soomest, USA-st jm.

Elukutsetest on kõige rohkearvulisemalt esindatud need, mis nõuavad kõrgemat või keskeriharidust: meditsiinitöötajad, insenerid, pedagoogid, põllumajandusspetsialistid jne. Väga vähe (43 inimest) on loomingulisi töötajaid: kirjanikud, kunstnikud, heliloojad, arhitektid, ajakirjanikud. See on kindlasti ebaproportsionaalselt väike arv esindamaks nende arvamust, kelle häälekandja «Sirp ja Vasar» tegelikult on. Usutavasti me ei eksi, kui arvame, et loomingulised töötajad pole mitte ainult meie sagedased autorid, vaid ka lugejad.

«Sirbi ja Vasara» lugemise staaž on küsitluslehe saatjatel suhteliselt pikk: üle 20 aasta loevad 583 inimest — 40,9% (enamik neist on lugenud ajalehte ilmumisest saadik), 10—20 aastat loevad 415 vastajat — 23,7%, alla 10 aasta 751 vastajat — 35,4%, 61% kõigist vastajatest on «Sirbi ja Vasara» praegused tellijad. («Ajakirjanduslevi» andmetel läheb tellijatele 42% «Sirbi ja Vasara» kogutiraažist. Vastajate seas on tellijaid niisiis suuremas proportsioonis kui tegelikus lugejaskonnas.)

Vastajaskond koosneb põhiosas inimestest, kes on «Sirpi ja Vasarat» pikka aega järjekindlalt lugenud ja neil on seetõttu kõik eeldused lehe vooruste ja puuduste õiglaseks hindamiseks. Lisagem siia veel, et peale meie ajalehe märgib iga vastaja end lugevat 2—5 üldajakirja-ajalehte, paljud lisaks veel erialast perioodikat.

See olekski lühidalt kõik küsitluslehe vastajate iseloomustamiseks. Näeme, et haridustase on suhteliselt kõrge. Kui tahaksime opereerida sellise formaalse näitajaga nagu «keskmine haridus», oleks see vaadeldaval kontingendil 1—2 kursust kõrgemat kooli. Ka vanuse poolest on vastajaskond üsna ühtlane: kõigi eelloetletud professionaalsete gruppide keskmine vanus on 30—40 aastat, välja arvatud pensionärid, kooli- ja üliõpilased. Need kaks tunnust — vanus ja haridus — on aga seesugused sotsiaal-demograafilised tegurid, mis meile tuntud ajakirjandusuurimuste andmeil lugejate arvamusi kõige tugevamini diferentseerivad. Võiks eeldada, et meie vastajate arvamused ja hinnangud ei ole omavahel mitte väga erinevad. See oletus leidis tulemustes kinnitust.

Meie küsitluslehe maht oli väga piiratud ja lugejate arvamuste, hinnangute, huvide üksikasjaline selgitamine polnudki tema ülesanne. Üht-teist huvitavat aga siiski teada saime.

Esimene n.-ö. sisuline küsimus oli selle kohta, milliseid rubriike ajalehest eelkõige loetakse. Rubriikide pingerida (kui kõik vastused kokku võtta) on järgmine:

teater
kirjandus
film
keeleveerud
informatsioon jooksvast kultuurielust
huumor, satiir
arhitektuur
kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid
muusika
kunst
raadio, televisioon
eetika ja pedagoogika
teadus-poliitika-majandus
taidlus ja kultuuritöö

Kui aga järjestaksime elukutsete ja hariduse poolest erinevate lugejagruppide vastused samale küsimusele, saaksime mõnevõrra teistsugused read.

Kõrgema haridusega vastajatel on esikohal keeleveerud, järgnevad kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, siis teater, kirjandus, film, huumor, arhitektuur, informatsioon jooksvast kultuurielust, teadus-poliitika-majandus, kunst, eetika, pedagoogika, muusika, televisioon-raadio, taidlus ja kultuuritöö.

Teaduslike töötajate ja kõrgemate koolide õppejõudude grupil on esikohal kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, siis keeleveerud, kirjandus, teadus-poliitika-majandus, teater. Pingerea lõpus — film, muusika, televisioon-raadio, taidlus ja kultuuritöö.

Pedagoogid asetavad esikohtadele kirjanduse, teatri, eetika-pedagoogika, keeleveerud.

Loomingulised töötajad paigutavad ettepoole kirjanduse, kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, keeleveerud.

Teistel kõrgema haridusega spetsialistidel on esikohal keeleveerud, kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ja filosoofilised probleemid, teater, film.

Üliõpilaste vastuste põhjal koostatud rubriikide järjestus algab kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsete ning filosoofiliste probleemidega, järgnevad kirjandus, teater, keeleveerud.

(Järg 12. lk.)

TEISED MEIST

KONTINENDIL JA SAARTEL

GUNĀRS PRIEDE

Aastat kaksteist tagasi kuulsin Pärnus laulukest «Eidekene ketrab», mis otse ahvatles end sisse võtma näidendisse, mida tookord kirjutasin. Katsusin tõlkida, kuid helisevatele eesti sõnadele vastavad läti tõlkevormid ei püsinud kuidagi koos, nad ujusid igaüks ise külge nagu jonnakad tursad... Mida teha näiteks riimiga «v o k k» ja «k o k k», kui esimene on läti keeles «ratinš» ja teine «pavārs»? Appi tuli luuletaja Mirdza Kempe ning tekkis tõlkevariant, mis hiljem levis rahva seas. Kõik oli oma kohal, vastav laulu meeleolule, rütmile ja viisile. Kadus vaid informatsioon eidekese kadunud sõbra ametist, mille üle olin kõige enam asjatult pead murdnud...

Liiga erinevad on mõlemad keeled, ja kas tuleb imestada selle üle, et meie — lätlased ja eestlased —, pika igaviku kõrvuti elanud, teineteisest siiski vähe teame?

Mida suurt teame eesti kirjandusest? Tänu Elina Zālitele, Jānis Žigursile ja veel paarile tõlkijale oleme pääsenud eesti proosa ja dramaturgia juurde, vähemalt peajoontes, sest ka siin võiks palju enamat soovida. Luuleilma aga hakkas laiemalt avama Laimonis Kamara antoloogiaga «Inimesed rannal» (1970), ja ainult Laimonis Kamara ise teab, mitu «kokka» on üle parda langenud ning ohates tagasi kaldale ujunud, et eesti luulelaevad võiksid üksteise järel meie kaldal randuda, olulist kaasa tuues.

1967. aastal ilmunud Karl Abeni «Eesti-läti sõnastik» Džulietta Plakidise toimetusel sisaldab 23 000 sõna ja lühikese ülevaate grammatikast. Ülevaate autor Tõnu Karma ei unustanud muidugi võrdlemisi üksikasjalikult iseloomustada ka kuulsat neljateistkümmet käänet. Kas või need k o h a k ä ä n d e d, mis kõik kuus on meie lokatiivi vennad ning neid nimetatakse illatiiv, inessiiv, elatiiv, allatiiv, adessiiv ja ablatiiv.

Oma hea kõla poolest kuulub eesti keel kaunimate hulka. Isegi sõnad «väljakannatamatu» ja «silmakirjalik» kõlavad pidulikult ja kaunilt. Lätlastele teeb raskusi täishäälik õ, sõnad «öötöö», «pööripäev» ja õ — «õis», «ümbermõõt». Õ pole, nagu väidab Tõnu Karma, identne vene häälikuga ы, kuigi õ vene transkriptsioonis nii märgitakse. Õ hääldamisel tuleb keel hoida u-asendis ja huuled i-asendis. Palun proovige öelda: p õ h i m õ t e, p õ u e o d a, p õ õ n a m a.

Juhtub, kuigi harva, et keerulisest grammatikast siiski jagu saadakse ning mõni lätlane õ-d õigesti hääldab. Harilikke variante on sel juhul kaks:

1) ta on sündinud ja üles kasvanud Valka-Valga linnas või selle läheduses;

2) üks tema vanemaist on e e s t l a n e.

Ainuke mulle teada olev erand on Läti Raadio töötaja Dzidra Briede, kes on pärit Jaundubultist ja kes eesti keele õppis ära armastusest eesti laulu vastu. Ise kuulsin, kuidas ta pärast Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori kontserti Jēkabpilsis vestles Gustav Ernesaksaga, ning võisin tõdeda, et nad teineteisest tõepoolest aru said!

* * *

Üks kümnendik meie naabervabariigi territooriumist on saartel, neid on umbes 800. Mul on olnud võimalus olla ainult Ruhnu saarel, mida meie Hüljeste saareks (Roņu sala) nimetame. Sõitsin tookord koos Salacgriva kaluritega. Merel võimutses sügistorm ja meie ankurdusime ettevaatlikult tükk maad eemal kivisest kaldast. Meile sõitsid saarelt järele kaks eestlast aerupaadis. Oma mütsikestes ja sinistes vestides meenutasid nad laulupeorongkäigust osavõtjaid Tallinna tänavail, selline aga on ikka veel ruhnlase igapäevane riietus. Püsimine paadis, mida loopisid lained, osutus akrobaatiliseks harjutuseks, ja teel kaldale võis imetleda mõlema vähese jutuga mehe rahulikkust. Rahutusse merestiihiasse suhtusid nad umbes nii nagu ajalehekioskist tulev pensionär suhtub oma pargialleesse. Paat vajus ajuti sügavale kahe veeseina vahele, kuid nemad töötasid rahulikult, ja ka siis, kui tõusime laine harjale, ei lakanud aerude rütmiline liikumine. On väljend «kokku kasvanud». Autojuht on kokku kasvanud rooliga. Kalur on kokku kasvanud paadi ja aerudega. Kokku kasvanud merega. Inimene on kokku kasvanud tööriistade, töö ja loodusega.

Ruhnlased näivad olevat nii kokku kasvanud maismaa laiguga Riia lahes, et raske on neid kujutleda kusagil mujal. Niisama nagu kujutleda teisi vähem karmi keskkonnaga harjunud inimesi 5 km pikkusel ja 3 km laiusel saarel avameres, kaugel eemal muust maailmast.

Nõukogude ajal on ka selles Eestimaa nurgakeses kalurite kunagine raske elu põhjalikult muutunud. Merele sõidavad moodsa püügitehnikaga laevad ja põldu haritakse traktoriga. Vaatasime sisse kolhoosiklubi saali, kus igal täiskasvanud saareelanikul on oma tool. Astusime sisse ka ainukesse kauplusse. Meid võttis vastu kodune kanga, heeringa, seebi ja loendamatute teiste heade asjade lõhnasegu. Siit võis kõike saada: toiduaineid, koolivihikuid ja pliiatseid, ülikondi, jalatseid, nõusid, raadioaparaate ning muud eluks hädavajalikku.

Kuid sitked luitemännid Ruhnu randadel tõendavad, et saart haaravad kõik tuuled ning mööda ei lähe ükski torm. Kui pikad küll on sügisesed ööd, mil vihane meri ajab vahetpidamata kaldale laineid, ja milline vaikus asub siia talvel, mil rahutu meri jäässe tardub, moodustades saare ümber valge lumelagendiku! Sellises paigas põlvest põlve elades kujunevad inimeses tunnused, mis ei saa jääda märkamatuks juba eemalt. Mingi eriline kõnnak ja rüht. Mingisugune tähelepanelik tõsidus näos ja silmades, mis teile vaatavad lahkelt, kuid ei avane otsekohe naeratuseks, et teie naeratusele vastata. Juhtub, et heledate sinakashallide, merest ja päikesest pleegitatud silmade nurgakeses vilksatab irooniline tuluke. Vilksatab ja kaob, aga te juba mõistate, et midagi teis on vaetud ja kerge leitud...

Saaremaale oleksin peaaegu sattunud siis, kui Viljandi teater andis seal külaskäigul minu «Vika esimese balli» kahesajanda etenduse. Teine saar minu «peaaegu» rubriigis on Muhu, kuhu Riias olles kutsusid mind Juhan Smuul ja Debora Vaarandi. Enne seda rääkisid nad, et suvel külastavad laupäeviti ja pühapäeviti nende Muhu kodu kümned ekskursioonid ja nad ise asuvad vahel saare keskel olevasse ajutisse peatuskohta, et kirjutada. Seda arvestades võtsin küllakutse vastu formaalse viisakusavaldusena. Mina seal veel puudun...! Tänasin südamlikult. Nad naersid mõlemad ja selgitasid, et minu aega viita või minuga palju tegelda keegi seal Muhus ei mõtlegi. Mulle näidatavat kätte rada ja suund, millest kinni hoida, ning teatatavat, millal lõunale tulla. Sõitku julgesti. Nad ootavad. Väsitavat külalised, kellele meri, kivid ja kadakad midagi ei ütle.

Juhan Smuuli enam ei ole. Muhu saare külastamata jäämist meenutab Debora Vaarandi luulevalimik, ilus ja rikkalik raamat Vive Tolli sügavamõtteliste illustratsioonidega. Debora kinkis selle mulle sissekirjutisega, mille Juhan «viseeris» («Kinkimiseks lubatud») allkirjaga:

J u h a n I. M u h u K u b e r n e r.

Kuberner...

Ta vist tohtis nii alla kirjutada. Tema raamatutest said väikese saare kohta teada paljud, kel varem võibolla oli üsna pealiskaudne ettekujutus Eestist endast. Meie Lätis saime kätte tema «Kirjad Sõgedate külast» (1951—1955) Jānis Žigursi tõlkes 1956. aastal, ja ma mäletan veel täna, kuidas mind üllatasid tugevate pintslitõmmetega maalitud saarerahva portreed. Üllatas ka irooniliselt peen «teatavate Tallinna ringide» kujutamine Seitsmendas kirjas, mille kangelased oma lemmikväljenditega «labane» ja «maitsetu» panid meid märkama samasuguseid nähtusi «teatavates Riia ringides». Kõige enam üllatas aga muidugi see, et nii on ü l d s e v õ i m a l i k kirjutada meie elust ja inimestest, maaelust, kolhoosidest... Ka meil jutustasid noil aastail kollektiviseerimisjärgsetest protsessidest maal Evalds Vilks ja teised, ent Smuuli lähenemises oli midagi täiesti uut. Vähemalt mulle mõjusid tema Muhu «Kirjad» katalüsaatorina.

Mõtted Muhu saarest ei jätnud Juhan Smuuli ka kaugetel meresõitudel, Seda tundsime nii tema «Jäisest raamatust», mille eest kirjanik sai Lenini preemia, kui ka raamatust «Jaapani meri, detsember».

* * *

Eesti kirjanike VI kongressi kohta võib lühidalt öelda, et see hindas asjalikus atmosfääris ja printsipiaalselt tehtut ning seadis sihte tulevikus tehtavale. Aga kõige üle, mis neil päevil tehti, laotus kurbus. Ja kas võikski olla teisiti? Eesti kirjandus kaotas lühikese ajavahemiku jooksul August Sanga, Rudolf Sirge, Johannes Semperi, Juhan Smuuli ja Friedebert Tuglase. Viis suurt isiksust, eesti luule ja proosa kaugelepaistvad tipud.

Kongressi alustada ei olnud kerge, kui delegaadid ja külalised olid vaadanud dokumentaalfilmi Juhan Smuulist. Nägime ekraanil matuseid, kongressi eelõhtul 49 aasta vanuses äkitselt surnud kirjaniku kalmu katsid aga alles närtsimata pärjad... Kuidas sellest mitte mõelda ja rääkida! Ka mina tsiteerisin kongressi tribüünilt Juhan Smuuli mälestusele pühendatud Anna Sakse värsiridu. Hiljem aga viisin kalmistule esimesi kevadõisi.

(Järg 14. lk.)

PILTE SÕJAJÄRGSEST KOOLIST

R. MĀNNIS. «KIVIKÜLA KOOLI POISID». Kirjastus «Eesti Raamat». Tallinn, 1974. 160 lk.

Raimo Männis on juba tükk aega «Pioneeris» ja «Jutupaunikutes» lastejutte avaldanud, nüüd on ta mahukama teose, jutustuse «Kiviküla kooli poisid», valmis saanud. See on tüüpiline koolielu kujutus, nagu neid Eestis Oskar Lutsu «Kevadest» saadik on kirjutatud: lühikese tegevusajaga, läbiva süžeeta, üksikutest nõrgalt seostatud pildikestest teos, kus tähelepanu on keskendatud eakaaslastest poistekambale. Autor jälgib esmajoones kuuenda klassi poisse, kuid on osalisi võtnud ka seltsmendast ja viiendast ning koolipildi täiendamiseks skitseerinud veel muidki tegelasi.

R. Männis on teda huvitavad koolijuhtumused grupeerinud üheteistkümneks peatükiks, kusjuures peatüki telje moodustab tavaliselt mingi erutav suurem sündmus (püssilaskmine, tantsuõppimine, rändkino tulek, nääripidu jm.). Sellisel novellikogulikul kompositsiooniprintsiibil on oma kindlad, ammu järeleproovitud voorused, kuid R. Männise jutustuses ilmneb ka mõningaid väiksemaid miinuseid. Soovides võimalikult palju ühest situatsioonist välja pigistada, on autor vahel hakanud peatükki venitama või muutnud sündmuste loomulikku järjekorda.

Kõige huvitavam on R. Männise raamatus ajajärgu atmosfäär ja miljöö. «Kiviküla kooli poistes» on kujutatud koolielu sõjajärgsel ajal, mis tänastele noortele võib tunduda mitmeti eksootiline. Toda ajajärku iseloomustavad kõigepealt klassivõitluse ilmingud (millega on tegemist R. Männise raamatu mitmes peatükis) ning sõja laastamisest tingitud olustikuline kehvus (liigutavalt on kujutatud Otsmaa piinlemist koolipeol oma viletsate rõivaste pärast). Karakteersed tollele ajale on ka mahajäetud relvade proovimised («Püss») ning raskused kooli nõukogulikele rööbastele juhtimisel («Kõik hakkavad pioneeriks»). Pioneeriks registreerimise veidravõitu lugu on autor jutustanud osalt lapseliku tõsiduse, osalt diskreetse huumoriga ning annab ajajärgu kohta midagi olulist teada. Üldse näitab R. Männis head orienteerumist kujutatavas ajajärgus, sellele iseloomulike nähtuste ja reaalide tundmist. Ent ta on edukalt kujutanud ka teisi, üldisema ilmega koolielu nähtusi (poiste mured tantsuõppimisel, vargus, külmapüha).

Autor on peamist tähelepanu pühendanud poistele ning siit pärinevad ka karakterikujunduse õnnestumised (heasüdamlik, teistest vanem ja mõistlikum Karu, kambajuhi kohale pretendeeriv poodniku poeg Harry, nutune Torupill, edev ja jutukas Värvuke, südi koolieelik Veerevärten). Kuid segakooli miljöö joonistamisel ei saa läbi tüdrukuteta: viimaste kujutamisel R. Männisel suuremaid õnnestumisi pole, ehkki kooliplikasidki vilksatab ta raamatu lehekülgedel kümmekond. Ainult paar tütarlast (riiakas Paju Leili, primadonna Anderson) on teistest eristatavad, ülejäänud kipuvad üksteisega segi minema. Kuna pealkirjaski on toonitatud, et tegemist on eeskätt poistega, siis võib ju ehk kuidagi leppidagi tütarlastest tegelaste ebamäärasusega. Veelgi vähem saame teada Kiviküla kooliõpetajatest, ainsana jääb meelde koomilisevõitu Kortsu-papi. Peategelane Heiki ise on traditsiooniliselt tagasihoidlik ja väheaktiivne vaatleja, viimase funktsiooniga saab ta siiski hakkama ning aitab autoril üksikpilte tervikuks seostada.

Niisiis saab R. Männise raamatu vooruseks arvata hea ainetundmise, veenva miljöökujutuse, psühholoogilise tõepära, selgejoonelise jutustamise ning esiplaanile asetatud tegelaste küllaldase karakteriseerimise. Teose puudused kuuluvad peamiselt kirjandusliku tehnika valdkonda, on kompositsioonilist ja stiililist laadi.

Kõik kooliromaanide kirjutajad põrkavad kokku tegelaste rohkuse probleemiga. Sellega on maadlemist ka R. Männisel: tal on vähemalt 29 õpilasest tegelast, üks koolieelik ning peale selle kümmekond muud isikut. Kümnepoognalise raamatu jaoks kipub seda pisut palju olema. Tundub, et autor oleks saanud kujutatud sündmused ka siis kõik ära jutustada, kui ta oleks rakendanud pool tosinat õpilast vähem. Ta toob ju viimastes peatükkideski järjest uusi tegelasi lavale (näiteks lk. 137 ja 142), ehkki vastavate tagasihoidlike ülesannete jaoks oleks saanud kasutada lugejale varem tutvustatuid. Õpilastest tegelaste arvukus on muidugi elulähedasem, kuid hajutab lugeja tähelepanu ega tule kasuks kompositsioonile. Nähtavasti on R. Männise isiklikud koolimälestused muutunud liiga dikteerivaks ning meelitanud autori kõrvale ülevaatlikult distantsilt. Ka ei ole ta tegelaste tutvustamisel kuigi tähelepanelik ega leidlik. Püssilaskmise stseenis muudab sündmustiku suunda otsustavalt Karu: teised õpilased võtavad teda vastu kui vana tuttavat, lugeja peab aga nõutult küsima — kes ta niisugune on? Raamatu lehitsemisel selgub küll, et autor on Karu varemgi esitlenud, kuid teinud seda nii põgusalt, et lugeja on võinud jätta selle tähele panemata. Analoogigiline on lugu mitme teisegagi. Jutukas Värvuke tutvustab küll üsna teose algul Heikile üle poole tosina tegelase, kuid need ühekordsed lühiiseloomustused ei tarvitse lugejale kohe samaväärselt meelde jääda.

Juhtub sedagi, et autor eksib kujutamise rajalt moraliseeriva seletamise igavale teele (näiteks lk. 82 kinopubliku iseloomustamisel). Mõnikord on aga kirjanik jäänud võlgu lugejale lubatud või vajaliku seletuse. Näiteks lk. 119 tehakse pioneeriks võtmise loos puhkepaus teatega, et vahetunnil «juhtus midagi hoopis huvitavamat», kuid just tollest viimasest ei lasta lugejal osa saada. Samas üheksandas peatükis hakkab Harry ja Kalju vahelistes suhetes intrigeerivat osa mängima mingi märk, kuid uudishimulikuks muutunud lugejale ei anta üldse teada, millega on tegemist. Paaris kohas häirib episoodilise tegelase vaatepunkti tarbetu sisselülitamine. Õpetajaid on R. Männise raamatus tavaliselt kujutatud kõrvaltvaataja seisukohalt ning ühtegi neist pole täpsemalt iseloomustatud. Seetõttu ei anna midagi juurde hetkelised hüppamised õpetaja Alliku (lk. 139) ja Kortsu-papi (lk. 118) vaatepunktile, need hoopis killustavad kompositsiooni.

Väheusutavana tundub seedrite kasvamine Kiviküla surnuaial (lk. 25). Ajajärgu reaalide vastu on eksinud kunstnik H. Eelma, kui ta R. Männise jutustuse kaanele on joonistanud poisi lõhkise sabaga pintsakus.

Raimo Männise «Kiviküla kooli poisid» on ladusalt kirjutatud, kuid ilma stiilielegantsita. Ta võlub oma eheda aine ning usutava kujutamisega, kuid väljenduslaadi kohatine vähenõudlikkus ei lase raamatul siiski väljapaistvale kohale tõusta.

OSKAR KRUUS

Kirjaniku muutumise, tema arenemise välja selgitada, milles ta on püsiv. Kade, kordumiste ja varieerumiste uurimine autori ideelma ning individuaalsust eritleda. Märkused motiivide kohta joonistada autori ilsavad nad sellesse mõningaid siduvaid na ka peaks kuuluma jooksva kriitika uurimine saab edukas olla ainult siis, kui kirjaniku loomingut läbivate põhimotiivi- võimaldab seda püsivust ja ühtlasi au- Mõistagi ei saa improvisatsioonilised koguloomingu täielikku piiti. Ent vahest jooni, mille kogumine üldistamiseelse töö- ülesannete hulka.

KALLE KURG

MOTIIVIMÄRKMIKUST

(Väike Vetemaa-visand)

1.

Kõige lühem luuletus Enn Vetemaa loomingus kannab pealkirja «∞». Sellesse kõige lühemasse pealkirja mahub nii lõpmatuse sisu kui ka suhkrusaia vorm. Ja naeratus. Lapselik jultumus familiaarselt teatada end tundvat «vaese väikese» lõpmatuse unistust kahaneda pisipoisi suhkrusaiaks, uljus siduda abstraktne tühjus ja maitstav intiimsus, piits ja prääник. Ja püsivam sõrmitseja avastab peagi, et naeratav Vetemaa ei mängi ainult Lõpmatusega; teistes luuletustes valib ta endale sõbraks Päikese ja tunnistab maakera mõnusaks mammiks (mis kõnelda luulest-luiskamist, kui tõsiproosaski tituleerib Aarnest tegelane vana auväärt planeedi «maakerapoisiks»). Lapsemeelse kergusega viitab ta, et Päike universumis eksisteerib meie nagu ema laste jaoks, maakera aga on kiitust väärt sedavõrd, kuivõrd ta otstarve on olla kõige suurem asi armastamiseks, mis siis ikka käepärast, kui meil pole oma pilgeni armastust kuhugi panna.

Muigav teadmine, et me mängiva lapse kombel end universumi ja elukõiksusega võrdseks teeme, kordub isiklikintiimses hingeeluluules. Nagu ühes eelviidatud luuletuses kirjas, on tahetud panna kõrva maakera rinnale; ja lapseks saav poiss paneb siin kõrva vastu palja piiga kõhtu, kust tulevad lapsed. Kahe inimese ühendusest sündiv ime on nii pimestav ja kummaline, et kardad nagu laps, et peolt ta pillad. Nagu laps tahad pugeda sooja saladusliku ahju juurde pimedas toas, sest ahjud on ju ka natuke emad. Koguni kesköiste katlamajade kuumkähedale hingusele võib südames vaba olla parim nurk.

Nõnda siis muigab Vetemaa meie antropotsentrismi, meie naiivteleoloogilisusse kalduva uskuda tahtmise üle, et maailm on eriti inimese, muidugi eriti minukese väärtusliku persooni tarvis meisterdatud ning et on mingi etteantud, püsiv ja pimedalt usaldatav väärtussüsteem, mis meid maailmast kõrgemaks seab, vastustest ja vastutusest vabastab. Kuid muiges selle üle, kuidas me lapsemeelt ilusaks enesepetmiseks kasutame, on ka mõistmist, miks me oma kujutlusmängudes keha, kivi, metalli hingestame, karedat maailma poetiseerime, personifitseerime ja personaliseerime: see on inimese psüühiline enesekaitse *horror infiniti*, maailma stohhastilisuse ja jäikuse vastu. Nõnda võiks inimlikke ainuomadusi, lapsemeelt ja naljameelt seletada vajadusega haaramatut kõiksust, üleinimlikku, üliülevat alandades ennast, inimest, inimlikku ülendada.

Viidates, et maailma mitmekesisuses ei ole inimlaps mingi määrav tsentrum, osutab Vetemaa niisama mänglevalt aga ka asja teisele küljele. Ikka sama ülendatu alandamise joont jätkates degradeerib ta vana lugupeetud ajalooareeni malelauaks, vana lugupeetud ajaloo partiiks. Keegi Vetemaa tuttav laseb tolle härra kõvakübarale, kes revanšistidele aatomirelva pakub, pudeneda tüki krohvi. Ta ise ütleb kohatult, et kui Hannibal läks üle Alpide mis mühises, siis alpiroosid õitsesid mis mühises, ja lubab konservatiividest kuningate kukutamisel sarnane olla köögiviljade konserveerimisega. Ta laseb uhke sõjakiivri liiva täis ja sõdurpoisil taga igatseda kiikhobuse-juhilubasid. Ta teatab kahtlase rahuga, et olevat inetu, kui poisid pilluvad auväärt teemeistritele käbisid lagipähe (ju see on ta lemmikmotiive: ka romaanis viskab Kalevipoeg õpetavat kaarnat pabulaga). Ta eelistab lapselikku vilespillimängu akadeemilisele musitseerimisele, kiusab Bachi ja teisi suurematuid suurusi, lastes neil elada oma elu lihtsurelike, isemajandajate ja patustajatena, aga vaevalt patuta prantslanna käekotis lõhnastunud noodil peita endas Surematust. Ta muundab pärispastoraalse pseudopastoraalseks, entomoloogilise seksuoloogiliseks, tehnilise pedagoogiliseks... ent jätame siin, et meenutada, kuidas valskväärikas ja müüdiks muutunu tehakse koomiliseks ka ühiselu aspektiga luules.

Luuletaja kõrk ja uhke lüüra jääb alla tütarlapsele, kes sai polütehnilise hariduse; hariduse ilmselgest kasust targutavale luuletajale väidab häbematu koolijüts pissikirjas, et too on loll. Elustandardi tõusuaastate inimestel kuulukse kultuurikuivikuid krõbisevat hambaproteeside all; lõhe, hanemaksapasteedi ja muu valitu järel tutvub märtrikires kääbusspanjel tõkatianuma sisuga. Eluveetoojal, tollelsamal, keda peetakse noorimaks, lihtsameeleks, õnnestub solvata eluveetoojate monumente, kui ta laseb neid monstrumeid peegelduda-moonduda virvendavas eluveeallikas; vaimustunult hurraatöökusest vestvale lihtsameelsele oraatorile hüütakse tema tooni parodeeriv kolmekordne hurraa. Kuulõhna otsijad saavad kontrollida oma võimet olla steriilne, nuusutada uppunud koera haisu; kaunishingedel, kel lips on lausa poos, võimaldatakse paduvihmas leida oma päris nägu. Ja (jälle!): esimeses kogus pilab väärikat kaabut lumepall, teises puhkeb see põgus motiiv tervele kogule tooni andvaks unenäoks üleüldisest kõiki võrdsustavast poosita lumesõjast.

Vetemaa naerab eluvõõruse ja elutuse, jäikuse ja tuimuse ilminguid. Ent need ei teki inimese enda osavõtuta, ja kui Vetemaa luule (eriti tä proosa taustal vaadelduna) viitab, kuidas me laseme tekkida ajaloolistel, kultuurilistel, sotsiaal-hierarhilistel, bürokraatlikel ja kes teab mis müütidel ja mimikridel veel, mida võtame vääramatute ja üleinimlike tõdede pähe või millele inertselt allume, siis on see ühtlasi tõdemine, et inimene, isiksus, inimlikkus pole väärtuseta. Kui inimene ka pole lõpmatu maailma tsentrum, ei pruugi tal end ometi muuta või pidada tuhaks ja põrmuks. Tema väärtus ja väärikus, ta enesekaitse on kõik inimlik (lisagem: ka nali, mida Vetemaa nii kõrgelt hindab).

Need kaks külge, elusa ülendamine ja jäikuse alandamine, see ühtne ümberväärtustav hoiak on oluline mitte ainult Vetemaa luuleisiksuse ühtsuse mõistmiseks, vaid paljus ta loomingu mõistmiseks-hindamiseks üldse. Ei Vetemaa proosas, luules ega draamas kuulutata tahtmist olla laps, vaid *lapsena olemine*, pingevaba ja loomulik elujoon paistab olevat endastmõistetav lähtealus, millest sugeneb lapselikkuse ideaal. Selle sisuks on võime luua oma, omastatud maailm, milles asjad on «seestpoolt näha». Eriti proosaloomingus toob see nähtavale autori võõrastuse väljaütlemise, ärahindamise ja näpuga näitamise suhtes. See avaldub ka teisiti. Mitte ainult luules, vaid ka proosas ja draamas usaldab Vetemaa lapselikkust, noorimat poega ja nooremat põlve (noored märkavad Magnus Tee, Kadri ja Ilmar isa ja ema, Illime vana Karriku väärikuskrampi, midrimaa-Kadri argi-Ilmari, inimesestunud Kalevipoeg kangelaskange Kalevipoja elutust). Saamine lapseks-loomulikuks või võimatus selliseks saada, tõelise mina ja poseeriva mina probleem on Vetemaal keskseid. Selleks ta travesteerib, pilab ja mängibki, et nimelt see aspekt paremini esile tuleks. Ja ometi, eriti hingevaateid uuriv, meelsasti lapseks hakkav ja subjektiveeriv, kõrvutab ta lapselikkuse ja seestvaatamise tõde ikka avaliku arvamuse üldtunnustatud hinnanguga, ajastule omase üldhoiakuga või objektiivse tõega: huvitav on sellest seisukohast järjekindlus, millega ta nii kogu lõpuluuletuse kui ka romaani või kord näidendi lõpustseeni eriti sellele kontsentreerib. Kuid ka see teenib ikka Vetemaa peahuvi uurida mina ja maailma s u h e t, seda, kuidas saatuse iroonia, ajaloo kavaluse, psühhosomaatilise mimikri toimes kujuneb inimese teadvus. Teisiti: kas/kuidas inimene selle ületab. Ja mis Vetemaad kirjanduse üldpilti paigutades ununeda ei või: ta ei piirdu igaveste, ajatute püsitajude kirjeldamisega, vaid toob ilmekalt välja just oma aja sotsiaalpsühholoogilisi suundumisi. Niisugune panoraamsus (see pole ju ainult avar väljavaade, vaid ka sisemise liigendamise suutlikkus) süvapsühholoogilisest hingevärinast kuni ajastu suurte sotsiaalsete hoovuste vahendamiseni ja motiivide tihe seotus, mõnikord sõnalinegi kordumine, laiemalt üldse terviklikkus muudavad Vetemaa luule ta muu loominguga ühtseks.

Kuid kogud ise ometi erinevad. «Häälemurre» võtab lähte-eelduseks teatava ajaloolise situatsiooni, üldise ja välise, millest liigub sisemise ja kitsama poole — kui nii võib öelda —, lähtub hääle olemasolu faktist, et uurida selle murdumist, uuestisünni eeldusi. «Lumesõda» seevastu võtab eelduseks hingeseisundi ajast, mil ümbersünd on juba toimunud, ja jõuab sealt ajaloolise ning sotsiaalseni, lumesõja ideeni. Niisugune arengujoon on omane ka Vetemaa proosale. Ometi, miski teiseneb oluliselt: naeratus ei kao, ent kuhtub, märgatavamaks saab valu. Sest...

2.

... Sest proosas saab selgemaks ja sügavamaks teadmine, et elu loob elu ja elu hävitab elu. Luules oli muldne maamammi armastuse vastuvõtja, kõigetaluja. Proosas kohtame naistegelasi, kellesse on peidetud *elu järjepidevuse* motiiv (Agnes, Kristiina). Nende kõikekandvate ja -kannatavate naiste kõrval kannavad mitmed meestegelased (Ain, Toonelt, mõneti Pillimees, Heiki, Kalevipoeg) elususe, eluläheduse, vaimse, eetilise, hingelise elu järjepidevust, õieti on siis ka loojad (sünnitajad) ja kõikekandjad. Teisalt on oluline *surma* motiiv, mis aga oma traagilisusele vaatamata ei viita alati kurja otsesele toimele. Jah, elu tapab elu, kuid sageli nimelt parimate tahtmiste tõttu: Ainile halba soovimata hävitab (tapab) Eva ta idee (lapse), õpilane Pillimees aitab halba soovimata tappa oma õpetajat Karrikut, hea Aarne ja Jakob Heikit, ennast päästa tahtev Jaan iseenda sisevääртusi. Karriku, Kurti, Heiki või Kalevipoja surm, füüsiline lõpp on selle kompleksi vähemtähtsadki osad. Hoopis tähendusrikkamalt kõlab selle surmamise paradoksaalsuse taustal n.-ö. ontoloogiline paratamatus: kas või «vasikatapja» kui kujund (süütu, kogenematu, liigutav poiss peab tapma ja ilmselt tapab niisama süütu, kogenematu liigutava vasika) või käguvaablase kujund (üks elusolend muneb oma munad teise, et teist surmates luua oma elu, uut elu). Teisalt viidatakse, et surm mingis suhtes võib olla sünd teises suhtes: alles Karriku surm sünnitab uue Pillimehe, alles Heiki surm uue Aarne, alles kangelase Kalevipoja surm inimliku Kalevipoja. Omapärasel kohal on selles mõttes Vetemaa proosas muna kujund, mis kord naturalistliku vastikuseni (korduvalt: munarant suu ümber), kord sümboolsuseni (koorikehitised põrgus, munakoorte maasse trampimise või hiina moodi muna valmistamise rituaal) arendatult märgib ikka olemise paradoksaalselt üheaegset muutlikkust ja püsivust.

See, et maailm on kare ega ole eriti kohandatud meie mõnusaks vaikseks vegeteerimiseks ning et me elame oma elu kohanemise ja kohanematuse pinges, heitleme stohhastilises maailmas valitseva võileivaseadusega (leib kukub pükstele ikka võipoolega), ajaloo ootamatuste, hingeelulise mimikriga, on loogiline alus *kuradi* motiivile Vetemaa teostes. Kurat ei ole Vetemaal ilmtingimatu kurjuse avaldus, ta ei ole hea ega halb, moraalne ega ebamoraalne, pigem ontoloogiline printsiip, liikumise, tõe, vabamõtlemise, kunstigi soodustaja (tõepoolest, mõelgem kas või Aini jutule kuradist loomepsühholoogilise tegurina; või meenutagem, kui hämmastavalt suuremeelne ja piinlikult moraalne on elegantne Kurat võitluses Kalevipojaga) ja ka Vetemaa põrgu pole piinakamber, vaid ketserite varjupaik. Kuratlikkuse välised avaldused, mis võivad nähtuda küll ka kurjusena, hävinguna, kaosena, on Vetemaal ometi ka midagi vajalikku, niisugust, mis ei luba taevamannast unistades unustada realiteeditunnet; kuratlikkuse kui paradoksi esiletoomiseks võiksid Vetemaa teosed suurel määral kirjutatud ollagi.

Teine pool samast avaneb *jumala* motiivis. Kui Vetemaa Kurat pole kellegi poolt, siis pole seda ta teostes ka Jumal. Ta on ainult plussalge samas ontoloogilises printsiibis, mida miinusena väljendab Kurat. Tema ükskõiksus avaldub selles, et ta on kõigi poolt (nagu «Reekviemis» sõja puhul). Nagu Kurat ei soodusta lihtsalt kaost, vaid «negatiivsust», nii ei soodusta Jumal lihtsalt korda, vaid «positiivsust». Kuid see osutub lõpuks ka täiuslikuks harmooniaks, ajatuks paigalseisuks ja see paradiislik õndsus pole Vetemaale meelejärele. Elegantse, võimaluste piires suuremeelseks osutuva Kuradi kõrval mõjub Jumala nimesünonüümika Vetemaa teostes küll iseloomustusena: teda ehivad Taevaisa, Lunastaja, Jehoova, Õnnistegija, Kõigevägevama nimi, aga ka pejoratiivsed Ülišveitser, Suur Traaditõmbaja, Tema Ekstsellents Kõigevägevam, samal ajal kui Kuradi kohta öeldakse veel vaid Sarvik.

Maine vaatepilt Vetemaa proosas, aja ja loo käsitus kujunevad nende kahe, kuratlikkuse ja jumalikkuse vastastikuses toimes. Viimased on nimelt maise elu tegurid. On selge, et kõigesse sekkuja Kurat oma aktiivsusega mõjub maailmapildile nii, et see peabki olema stohhastiline, paradoksaalne, ekstsessidest küllastatud ning kuratlikkõver, ja on ilmne, et sellises maailmas saab õige käitumise strateegia põhineda täielikul illusioonitul teadmisel maailma kuratlikust loomusest. See on siis alaline võitlus mimikrit soosiva kuradiga, juhusega, ootamatusega, altvedamisega, saatuse irooniaga, mis ongi Vetemaa proosa iseloomulikumaid tunnuseid. Tõepoolest, «Monumendis» paneb Toonelt karjeristi ja kunstniku ühist tööd tegema, soodustab nii Voore makjavellistlikku elukäsitust ja takistab Saarma tööd; «Pillimehes» soodustab Karrik oma poliitikast kõrvalehoidmisega Illime poliitilist inertsust, millega see satub Tiidu mõju alla ning hävitab Karriku ja enda; «Reekviemis», tahtes kõiki päästa, hukutab Jakob kõik, kelle füüsiliselt, kelle psüühiliselt; «Munades» tahab Jaan iga hinna eest surma võita, olematuks teha, ja hävitab psüühiliselt iseenda. Ja, pangem tähele, Kalevipoeg, kes on tahtnud iga hinna eest Põrgut võita, läheb lõpuks vabatahtlikult Põrgusse. See on asja sisemehhanism: keegi ei saa olla Paulus, olemata Saulus. (Ehk teisiti: heal lapsel, miks mitte ka inimlapsel, mitu nime...). Sisepingete ja välistegurite sõlmumist inimhinges ja -teadvuses Vetemaa kujutabki.

Siin meenub iseloomulikuna, et tema teostes murrab ikka e k s t s e s s, juhus, dissonants, negatiivne laeng, mõni algpõhjuses raskesti kindlakstehtav psüühiline tung, mõni sotsiaalne tendents sündmuse või isegi personifikatsioonina (mõni Mart, mõni Johannes, mõni Voore jne.) stabiliseerunud ellu, leitavasse lahendusse. Mainituga seostub sõnumitooja motiiv, olgu viimane sõjakuller, Jakob oma hiiobisõnumiga või keegi teine, ja seejuures on sõnumitooja ikka mingis mõttes ka ülesandja või otse nuuskur nagu «Kalevipojas». Tegevuskohaks teose põhitähenduse seisukohalt on s u l e t u d r u u m. Sissemurdja pole mingi väline, tühine asjaolu, vaid mailma kõikjaleulatuv kuratlik loomus. Suletud ruumi põhimõte ei tähenda aga tegevuskoha ühtsust klassikalises mõttes; ruum pole tegevuskoht üldse, neutraalne väli, vaid pingestatud (positiveeritud) suhteruum, mitte siis mõni korter üldse, vaid ateljee, luuleõpetaja korter, kirik, haigla (ainult «Kalevipojas» negatiivne), põrgu, niisiis mingi sotsiaalse või üldinimliku nähtuse väljavalitud osa, nii et selles mõttes küll siis mitte isoleeritud. Ekstsess, sissetung sellesse ruumi tähendab ikka ka kellegi eneseteadvuse teisendamist (kinnistumist või muutumist). Siin saab oluliseks ulatuslik värava-kujundistik.

(Järgneb)

MIS ON •valmis, •teoksil, •kavas?

Kirjanik, kriitik ja ajakirjanik («Küsimuste ja Vastuste» vanem kirjanduslik kaastööline) Henn-Kaarel Hellat on andnud kirjastusele üle oma esimese luuleraamatu «Vanad fookused».

«Miks vanad?»

«See värsikogu on minu kirjandusse tuleku lugu: raamatusse on koondatud luuletused aastaist 1960—1967 (põhiline osa 1960—1964). Kogus on 99 luuletust, nende hulgas ka paari-kolmerealisi, ilmunud asju pole sees kuigipalju. Niisiis ilmub minu debüütraamat pärast esimest raamatut «Paradoksid fuugadele».»

«Mis on teoksil?»

«68-ndast aastast saati kirjutan romaani, žanriliselt on see ulmeteos, kuid miskipärast on kuidagi tigedaks kätte läinud. Pealkiri on «Naiste maailm», tegevustik tulevikus ühel planeedil, kus mehi on vaid soojätkamise eesmärgiks. Ja siis hakkab lugu tagasi pöörduma — ühe ilusa armastuse kaudu, mis siiski sünnib. Mingil määral tulevad käsitlemisele ka sotsiaalsed probleemid, täpsema žanrilise määratlusena pakuksin teose olevat ulmelise lemberomaani bürokraatlike allüüridega. Olen seda romaani kuus aastat jupphaaval teinud, oma kontseptsioon on vahepeal mitu korda muutunud, nii et tükk tööd on veel teha.

Olen kirjutanud ka kolm näidendit, viimane neist on tööstusteemaline sügavrealistlik teos. Näidendite kirjutamine on mulle hingelähedane: teatri vastu olen alati huvi tundnud, ülikoolipäevil tegin kaasa näiteringis ja katsusin ka teatrit retsenseerida. Seni aga pole teatrid minu näidendite vastu huvi tundnud, eks see võta lavatükkide kirjutamise entusiasmi veidi maha.»

«Milliseid plaane peab kriitik Hellat?»

«Aasta algusest peale on mul laua peal silt: ära teha seitse tegemata tööd. Siia kuuluvad retsensioonid ning kolm jutustust, üks pikem, kaks lühemat. Et minust retsensent tuli, on mulle endalegi üllatus, ju sai asi alguse üliõpilaspõlves tehtud teatriarvustustest. Kriitikutöö võtab ära palju aega ja energiat, kõrvale ei tahaks aga seda harrastust veel jätta: vahel ikka võiks ja tulekski mõne asja kohta oma arvamust avaldada. Kriitikutööks peab noorest east olema haridus sisse tambitud, peab olema süsteem, paljas kogemus ei aita. Aastatega läheb retsensioonide kirjutamine üha raskemaks: materjal nõuab pikaajalist läbiseedimist. Ühe nädalaga retsensiooni valmis ei tee, kuigi lõpptöö — kirjapanek — on küll paari-kolme päeva asi. Endal oleks soov teha kriitilist esseistikat, mida meil seni vähe viljeldakse. Põhitöökohana tahaksin siiski proosat kirjutama hakata, ka ulme jätaksin (vähemalt ajutiseks) maha ja peaksin plaane isiklikku sotsiaalset kogemust vahendavate teoste poole.»

«Aga luule, millega kirjandusse astusite?»

«Luuletusi kirjutan veel ilmsesti siis, kui äkki tuleb peale teine noorus või — mingisugune eri kvaliteet.»

JAAN KRUUSVALL

SÜGISÕHTU-REPORTAAŽ

«On sügisene õhtu ja inimesed näivad arusaamatud ja võõrad, kui nad lähevad mööda pimedaid tänavaid ning nende vihmamantlitelt nõrgub piisku ja nende peakatetes trallab tuul.

Taevas on süsimust, linna taga põldudel närtsib viimane rohi; kuid inimeste südamed on siin tühjadel ja kõledatel trotuaaridel täis hellust ja õrnust, nagu teaksid nad, et kurjuse ja vihaga, kui tahetakse vanaks elada ja terved olla, ei minda kunagi külmale talvele vastu.

Majade aknad põlevad eredates tulides, akende taga on soe, väiksemates majades köetakse ahjusid, suurematest surisevad keskküttetorud kuuma vee survest, majade elanikud valmistavad maitsvaid rammusaid õhtusööke, keedavad kohvi või teed või ootavad külalisi, et oma lahkusega hiilata ja vestelda päevasündmustest, ilmast ning poliitikast. Lapsed aga vaatavad televiisorit või teevad kooliülesandeid, nad on paksult riides, neil valutavad kurgunäärmed, neil, kel need veel välja lõikamata on, sest tulemus on lume-eelne võimas läkakõha, mis viib enne nädalaks voodisse, kui jõele jää saab ja ema liuväljale uisutama lubab. Nii istuvad lapsed, kirjutades koolikirjandeid: kuidas nad kolhoosis tööl käisid, kuidas nad porgandeid ja kapsajuurikaid sõid ja kui tore oli šeff olla. Ja nad kirjutavad ka suvest, kuid see on hoopis teine aeg, siis tundsid inimesed end vabana ja sõltumatuna. Suvi oli puhkuste aeg, sügis on mälestuste ja töö aeg, suvi oli küll pikk ja lõpmatu, kuid nüüd on sügis, uued muljed on peale sündinud ja sügis pole sugugi halvem kui suvi, ja nii imelik kui see ka pole, tunded, mis täitsid suvel südame, küpsevad sügises ja muutuvad veelgi tugevamaks, mehisemaks. Elu on niisuguses sügises nagu hea harmooniaga jutustus (mis silma nähes muutub ja romaaniks areneb), kus inimene, sina ise, oled peategelane, oled positiivne kangelane, kui oled hästi veetnud suve, ja kui ausalt jätkad elamist sügiskuudes. Sest see, mida oled teinud suvel ja mida oled kogenud suves, määrab su hingele elu, ja las ta elab, su hing, kui temas on kestev erutus, kestev kasv.

Vihm peksab vastu klaase, raamatukoguhoidjad sulevad raamatukogusid, üliõpilased lahkuvad lugemissaalidest ühiselamute suunas, konspektivirn kaenla all. Tugevamini sall üle lõua, mantlinööbid kaelani kinni. Pea huugab. Meeldiv on niiskus. Vihmas on peaaegu nagu mere hingus. Mere hingus on aga kosutav. Ja kust see vihm siis tuleb. Ikka mere poolt. Sealt, kus praegu on mändide tüved märjad ja libedad. Kus laine veereb rannale, raske nagu künnihobuse samm. Majade poole, hubasuse sisse, siit ära, looduses on kriis, loodus on rase, hüpake trollibussidesse või trammi, võtke lõpp-peatuseni pilet ja tehke linnale ring peale, vaadake läbi nõretava akna, kuidas läigivad loigud ja langevad lehed asfaldile, rataste alla, rööbastele, igasse kohta, kuidas kukuvad kastanid: kops! ja kops! ja veerevad-veerevad...

Taevas läheb aga lindude laev lõuna poole, kusagil on veel soe, rongid teavad seda, ja lennukid, ja linnud. Ja lindude laev läheb lõunasse pilvede peal. Öö läbi laulev laev üle linnade ja sügis saadab seda laeva. Ja kõik, mis on liikumatu, vaatab talle järele — metsad, inimeste elukohad, pesapuud ja järved. Samuti meie, inimesed, kes me oleme ka liikumatud ja jääme elama sinna, kus me oleme sündinud, kus me töötame või kus on meie omaksed. Meie jääme maha sügisesse ja oleme rõõmsad, et meil on sügis. Meie elame sügises ja valmistume talve vastu, see on meie liikumine, igavene, nagu kõik teisedki liikumised. Meie täidame sügises salvesid ja südameid, et oleks, millega talves elada. See on meie tegevus ja pärisosa siin maa peal.»

Nii mõtles ühe silmaga mees hämaral tänaval, kui ta lonkides läks, kaabu silmil, nina otsas tatitilk, teadmata kuhu. Suus oli tal halb maitse, süda oli tal paha, ja südametunnistus vaevas teda ka.

Sest oli ju tema olnud see, kes päeval poole liitri viina eest alla neelas konna; jah, rohelise kraavikonna oli ta päeval ära söönud, et kihlvedu võita ja pohmeluses pead parandada. Tema, vana kähiseva häälega rauk, oli toiduainete poe juurest mudast väriseva käega koukinud külmetava kraavikonna ja selle suu juurde tõstnud, kui kangi all varajane pudel ringi käis ja joodikute janused kurgud energiliselt sülge eritasid. Kõik olid naernud, aga tema oli konna ära söönud. Aga siis ei tahtnud keegi enam temaga tegemist teha, ja kõik olid ruttu ära läinud, ja ühe silmaga meest vaevas see hommikune mälestus nii väga. Nii väga, et ta isegi paigale ei tahtnud jääda, vaid kõndis, kõndis, kõndis ja kõndis. Pea oli tal muidugi selle aja jooksul ära klaarinud, sest juba oli õhtu ja konn oli kõhus ka peaaegu ära seeditud, kuid mehesüda oli raske, raske. Ta mõistis järsku, et madalamale kui tema ei saa enam ükski inimene laskuda. Tal oli piinlik, piinlik, ja seda enam, et ümberringi oli elu kõik nii kaunis, nii kaunis, et mees lausa imestas. Ta oli väsinud, ja ta mõtles, ta tõotas endale, ta tõotas endale salajas, ta oli tõsine, et ta enam mitte iialgi ei võta tilkagi viina suhu, mitte iial, tulgu või põrgu, ja mitte iial enam ei hammusta peale ei konni, ei rohutirtse, ei hiireliha.

Ja kui ta endale niimoodi tõotas, siis hakkas ta hingel jälle hea. Mitte iial ei võta ta enam viina, milline õnn see on nüüd, sügisel jätta joomine maha, jätta päriseks, ja olla peremees enda üle, olla nagu kuningas siin linna vahel, karske ja kaine nagu noor sõjakas kuningas, kelle kuningriigis on kuiv seadus.

Ja siis astus ühe silmaga mees jälle edasi mööda hämarat tänavat. Neoontuled vilksatasid siin-seal läbi vihma, puude latvades peksles karm tuul, mehel oli aga seljas paks villane jakk, ja soe oli selle all tema ihul ja südamel .

«Kõvemini puhu, tuul!» mõtles ta. «Pikem ole, vihmane õhtu. Nii kena on jalutada su lõputuil tänavail, oo linn! Kenad on su tornid ja katused, ilusad on su haljasalad ja pargid, kui seal jalutab inimene, linna ja enese isand, villane jakk õlgadel, hõõguv pitsikoni huulil...»

TALVEPÄEVAD SUVILAS

Vaikselt lumistel hommikutel, kui taevast kattis rünkpilvistik ja loodus lamas liikumatuna nagu hinge kinni pidades akna taga, vaatas kirjanik põldudele ja mõtles tühja paberilehe ees oma suhtumisest kunstisse ja oma sõpradele, kes elasid kaugel linnas ning viibisid võib-olla samas hingeseisundis, kui neid polnud veel neelanud ebahuvitava töö rütm või pettumus iseendas. Ta vaatas põldudele, kus valitses rahu ja kus puhkasid oraselibled valge vaiba all kevadet oodates, ning kirjaniku südames oli samasugune rahu ning samasugune ootus. Tal polnud kuhugi kiirustada, ta võis istuda siin õhtuni, päevast päeva, sest ahi küdes ja tal oli kaasas kohvi ja konserve. Aga paberileht tema ees oli endiselt tühi. Tal oli, millest kirjutada, kuid ta ei kirjutanud; ta vaid mõtles oma elust ja sidemetest, millega tema elu teiste elude külge kinnitatud oli. Ta mõtles oma suhtumisest nendesse sidemetesse, ja kohustustesse, mida teised tema õlgadele olid pannud, või mida ta ise endale kanda oli võtnud, kui ta oli veel väga noor ja tema ideaaliks oli kuulsus. Nüüd ta polnud enam noor ja tema ideaaliks polnud ka enam kuulsus, kuid kohustused olid jäänud ja sidemetest polnud ta vabanenud. Ta võis sõita siia põldude keskele terveks talveks, kuid see ei muutnud asja. Tema asukohta teati, temast räägiti, tema peale mõeldi, temast omati ettekujutust ja ka hingelt oli ta inertne. Ta polnud enam võimeline meeletusteks, et endast lahkarvamusi luua ja lasta end maha jätta, ning selle läbi vabaneda füüsiliselt, ning vabastada ka oma hing kõrvalisest kontrollist. Kuid ta ei kannatanud. Sest valu, mida ta talus, oli professionaalne haigus, nii mõtles ta. Ja sellepärast jäi kirjanik oma tegudes endiseks, nagu ei toimuks tema sisimas mingeid võnkeid hea ega halva poole. Näis, nagu oleks ta lakanud isegi mõtlemast ja mõistmast, mille sees ta asub, ja kuhu läheb tema elu ning teiste inimeste elud, kuhu läheb terve ühiskond, tema lugejad ja ka teised kirjanikud. Näis, nagu oleks ümberringi seisak ja miski ei arene kuhugi, sest see, mida fikseeris tema hing, tema olemus, ei leidnud temast väljapääsu, see jäi temasse varju ja hävines seal, asetumata temast välja tühjale paberilehele, hävines ja kustus, kasvamata leegiks, mis tuhiseks ja põletaks tema, ning järelikult ka teiste surelike inimeste tuksuvat südant. Ja kirjanik kahtlustas oma hinge ja vihkas seda veidi, sest hing elas temas nagu omaette, elas oma elu ning ei allunud kuidagi temale, vaid oli veel miski, mis oli hingest ülevam ja käsutas viimast, nagu poleks sel üldsegi jõudu ja vabaduse armastust. Kuid mis oli see miski, ei teadnud kirjanik; talle ainult näis, et tal on kaks hinge ja ühtlasi ka kaks mõistust, ühtesid ta tunnetab ja need tekitavad temas läbielamisi ja muid tundeid, kuid teisi ta ei tunneta, ometi teab, et need tal on. Temas pesitses nagu antiinimene, kellel oli oma mõistus ja oma isiklik teine hing, mis segasid teda elamast kooskõlas esimestega. Need vastuolud tekitasid kirjanikus traagika, kuid kirjanik ei lasknud sellel suureks paisuda, et elada veel mõni aeg oma harjumuseks saanud elu, mida ta väga hoidis ja kalliks pidas ja mida ta eelistas kõigele maisele kui ka ebamaisele. Pealegi olid talle alles jäänud tema sõbrad, kes temalt midagi ei nõudnud, ainuüksi tema olemasolul oli tähtsust nende silmis. Ja mõtted, mis tal olid, leidsid suguluse sõprade mõtetega võib-olla isegi siis, kui nad jäid avaldamata.

Nii istus kirjanik ikka nendel vaiksetel lumistel hommikutel oma kirjutuslaua taga ja mõtles tühja paberilehe ees ühtedele ja samadele teemadele. Aga vahepeal pani ta suusad alla ja sõitis põldudel ringi: kui tundis, et ülejäävat energiat pole kuhugi panna. Ta suusatas kuni ränga väsimuseni, et unustada see, mis teda piinas. Ta leidis jääraku ja sõitis sellest alla, see meeldis talle, ja ta kordas laskumist palju kordi. Ta oli rõõmus lumest, talvest ja tervisest, mis lasi tal vanaks elada. Ta ronis põldudel üle traataedade, teda ei häirinud kärisev püksisäär, ronis üle kraavide, nii et suusad raksusid, jälle pöördus alla orgu, et vihisevat külma tuult kõrvus kuulda ja täie rinnaga sisse hingata karget õhku, mis oli nagu kaunis elu.

Siis ta tuli õhtul väsinuna koju tagasi ja kirjutas, mida vaja.

Teatri argipäevast ja teatrist argipäevas

Karin Kask

II

Näitlejad on sellega harjunud, et nad pole kohustatud aktiivsed olema. Draamanäitleja kaotab kiiresti oma professionaalsed oskused. Küllap oleme selles ise süüdi: suhtume näitlejasse liiga liberaalselt.

MARIA KNEBEL

... teatrikoolides kõike õppida ei saa, tuleb õppida õppima.

VSEVOLOD MEIERHOLD

Tundub endastmõistetavana seisukoht (Ljubimov, Tovstonogov, Šapiro), et näitleja taseme määrab asjaolu, kuivõrd ta suudab ellu viia lavastaja kavatsusi. Selles väljendub näitleja professionaalsus. Kui kutselises teatris töötav näitleja täidab vaid viiskümmend protsenti lavastaja kavatsustest, on ta siis üldse professionaalne näitleja? Ühel, kahel, kolmelgi korral võib juhtuda, et täidetakse oodatust-soovitust veelgi vähem. Kunstis on ebaõnnestumine võimalik. Omamoodi lubatudki, kui on tegemist otsingutega, teist moodi katsetamistega. Ent kui kutselise näitleja tavaliseks normiks on viis-kuuskümmend protsenti maksimaalselt võimalikust? On ju näitleja professionaalsuse mõiste siiski midagi rohkemat kui palga saamine kutselises teatris! Üldisemas mõttes tähendaks see sedagi, et peale füüsilise ja vaimse treenituse (ja päevast päeva vormis olemise), niisamuti loominguliste meetodite (Stanislavski, Meierhold, Brecht jt.) tundmise peaks professionaalne näitleja olema suutelne mängima kõige erinevamates stiilides, kohanema lavastajate eripäraga, nende kasutatava isikupärase teatrikeele ja iga kord rakendatava, antud lavateose puhul kõige sobivama loomingulise struktuuriga. Et Draamateatri näitlejail on olnud viimastel aastatel võimalus mitme külalislavastajaga (Šapiro, Petersons, Ungureanu, Mikiver, Raid) töötamiseks. peaks ju olema huvipakkuv ja peale muu andma ka head näitlejatreeningut. «Vanemuises» on pakkunud võimalusi mitme omavahel erineva teatrikeele kasutamiseks peamiselt teatri oma noored (Hermaküla, Tooming). Töö külalislavastajatega sunnib näitlejat teadagi end kokku võtma, tuleb lavastajat tundma õppida, teatud mõttes nagu otsast alata, olukord on teine, harjumata. Ja mõnikord juhtubki, et külalislavastajal ei tule midagi välja: «vana viisi» ja «teistmoodi» põrkavad omavahel ja tagajärjeks on ebaõnnestumine.

Elu esitab teatrile (ja kunstile üldse!) üha kasvavaid nõudeid. Vaataja on muutunud ja muutub lakkamatult. Muutunud on suhe teiste vaba aja veetmise võimalustega. Tehnika progressiga kaasnevad järjest kasvavad kiirused ja vähenevad distantsid. Teater ei saa jääda väljapoole inimmõistuse suuri võite. Rohkem kui kunagi varem vajab inimmõistus moraalset enesekontrolli, et teadmised inimese enese vastu ei pöörduks. Kunsti ülesanded muutuvad järjest raskemaks ning vastutusrikkamaks. Teatri ampluaa ulatub kõige laiemast sotsiaalsest haardest kõige sisemani, kõige isiklikumani, iseendaga vastamisi seismiseni. Näitleja suhtes on nõudmised kasvanud (ja küllap kasvavad veelgi!). Rohkem kui kunagi varem nõutakse temalt pidevat treeningus olekut, vaimset ja füüsilist, loova kunstniku valmisolekut loominguprotsessiks, tema seisukohavõttu maailmas toimuva suhtes. Kunstniku ja kodaniku kreedot.

Silme ees on hulganisti lavastusi. Tean, et teatris ei sünni midagi ilma vaevata, et pole olemas näitlejat, kes ei oleks kiindunud oma töösse. Kuid ikkagi on kange tahtmine küsida, kas siis kuidagi ei saa paremini. Kas näitlejate loomingutulemused vastavad potentsiaalile?

Kui jälgida viimaste hooaegade etendusi sellest aspektist, mida oleks võinud lavastuse antud kontseptsiooni puhul saavutada, siis tundub paljudel puhkudel, et näitlejad pole ka ise oluliselt püüdnud (või suutnud) keskpärast lavastajatööd ületada. On muidugi ka erandeid: «Kassimängu» kaks rolli (V. Otsus ja A. Talvi) veavad küll kogu lavastust, selle taset tunduvalt ületades. Seda ei juhtu eriti sageli, pigem kuuldub ütlemisi, et jah, näitlejad võinuksid mängida veelgi paremini, olnuks parem lavastaja. Tegelikud tulemused kõnelevad häirivalt tihti aga vastupidiski: näitlejad jätavad palju puudu ka andekate, oma ala hästi tundvate lavastajate korral. Kui saaks kinnitada, et rohkemaks võimed ei küüni, siis tuleks seda võtta kui paratamatust. Lihtsalt talentide puudus. Kuid muret tekitab just see, et asi tundub olevat rohkem oskuses. Selles meisterlikkuse valdamises, mis teeb musikaalsest inimesest professionaalse kunstniku. Kui raskeid partituure suudavad meie näitlejad mängida? Kui puhtalt? Millise omapoolse interpreteeringuga?

Kui lähtuda seisukohast, et teatri taset ei määra ainuüksi tipud, vaid mõju avaldab seegi aspekt, kui nõrgad on kõige kehvemad lavastused, siis on muretsemiseks põhjust küllalt. Eriti meie perifeeriateatrites.

Ei tarvitsegi mööduda kuigi palju aega, kui avastad, et nähtud lavastused on muljeis ühte sulanud mingiks pikaks pildireaks nende ja teiste näitlejatega, ent rollid on kadunud. Ei ole eriti eraldatavad ka piirid ühe ja teise lavastaja loomingu vahel. Sündmustikki kipub sassi minema, meelde on jäänud kõigi lavastuste üks ühisjoon: jagunemine kurjadeks ja paremateks inimesteks. Kui oleks praegu veel teatrit vaatamas P. Põldroos, leiaks ta hämmastusega, et tükid on küll teised, näitlejadki uued, aga hädad on visalt samaks jäänud. Ja imestad, et ikka veel sobivad P. Põldroosi aastakümneid tagasi tehtud asjalikud märkused.

— Me näeme, et näitleja vahetab grimmi, kostüümi, osa, aga tema liigutused on ikka samad, rändavad osast ossa.

— Ei ole mingit lavakeelt. See on absurd. On ainult laval liikuvate ja tegutsevate inimeste elav keel.

— Monoloog on õieti dialoog iseendaga.

— Elav inimene on elav kõigepealt seetõttu, et ta lakkamatult mõtleb. Meie ülesanne on kujutada elavat inimest.

— Kui palju on praegu laval sõnu ja kui vähe on mõteti

— Teine plaan on tegelikult esimene plaan!

O. Kooli «Loobumised kevade kasuks» (viis pilti «Õnne Tee» kolhoosi elust) köidab vaatajat oma tõsimeelse murega leiva ja ausa inimese pärast. Käsitlus on reportaažlik, inimeste seas liikuv ja vähem neisse endisse peatuma jääv. Kuid tähelepanekud on ehtsad, mulla- ja viljalõhnalised. Elulähedane materjal annab võimalusi tänaste maainimeste probleemidest kõnelemiseks. Huvitavalt on mõeldud esimese pildi dialoog. Aga mida saab siin muud öelda «Ugala» lavastuses L. Sääliku (Rita) kohta, kui et ta imiteerib inimest? Mängib pealispinda pidi ja ikka sama *forte't* kasutades, et kellelegi ei tekiks tahtmist kahelda selle tänapäeva potentsiaalse leedi Macbethi süsimustas hinges ja üdini egoistlikus olemuses. Milleks on tarvis nii pikka monoloogi, kui selle lõpuks ei lisandu õieti mitte midagi esimeste minutite jooksul äraöeldule? Kuju selline teravdatud (kas nimme või tuli see lihtsalt nii välja?) tõlgendus sobiks ehk mõnda muusse tükki, kuid mitte O. Kooli eluhõngulisse, mõtisklevasse olustikuvaatlusse. (Sellel tasemel teised ju enam-vähem mängivad, A. Oksa Juss ja A. Laanoja Tilli tunduvad eriti hästi O. Kooli elunägemisse sobivat.) Sama teatri F. Gilroy «Kes päästab külapoisi?» ja A. Liivese «Tormihoiatuse» tõlgendused, ehkki on tegemist üpris erineva dramaturgilise materjaliga, mõjuvad ühtviisi primitiivsete sisu ümberjutustustena. Alltekst illustreerib sõnu, kõneldud teksti. Kui Stanislavski nimetas sõna mõtte krooniks, selleks, mis sünnib viimasena, mis saab tõuke lavainimeses toimuvast, tihtipeale keerukast psühholoogilisest protsessist, siis nimetatud lavastustes veab pigem sõna tundeid ja märgib mõtteid. Tšehhi dramaturgia üleliidulisel ülevaatusel «Ugala» esituses hindamist leidnud I. Bukovčani «Enne, kui kukk saab laulnud» on oma sisestruktuuri poolest huvitav ja nõudlik lavateos.

Peamine sündmustik areneb inimestes, selles, mis välja ütlemata jääb. Situatsioon on erakordselt raske, kaalul on elu või surm. Lavastus vaeb näitlejate võimeid. Dialoog iseendaga ei kosta aga küllaldaselt saali. Siingi on kalduvust lihtsustamiseks, jaotumiseks õigete ja valede otsustuste tegijateks. Lavastuse puudujäägid on aga ausad ja kirjaniku mõte loetav. Aga kui iga näitleja mänginuks täpsemalt, olnuks lavastuse sügavus ning üldistusjõud suurem.

Rakvere Teatri peanäitejuht M. Mering nimetab teatri tähtsaimaks probleemiks näitlejatööd. «Paljud kannavad osast ossa üle vaid iseennast ning sellega kaotab teatrikunst suure osa oma võlust ja rikkusest,» leiab ta (vt. «Noorte Hääl» 1974, nr. 61). Rakvere Teater on töötanud aastaid märksa halvemates oludes kui «Ugala». Põhjust on peanäitejuhil tõepoolest muretseda näitlejate võimete ja professionaalsuse pärast. N. Pogodini «Aristokraatide» lavastamine tundub omamoodi julgustükina. See, mis toimub «Aristokraatide» inimestes, teeb näidendi erakordseks. Rolli evolutsioon Kapteni-Kostjas ja Sonjas on võrreldav Shakespeare'i kangelaste suurte murdumistega, teisekssaamistega. Näitlejad E. Valter (Kapteni-Kostja) ja V. Aamisepp (Sonja) kulutavad rohkesti energiat, et vaatajat uskuma panna, kui hirmsamatest hirmsamad nende «aristokraadid» on, kuid neil ei jätku järgnevas tegevuses enam jõudu ega veenvust, tõestamaks vastupidist. Näitlejad mängivad sündmustikku ja resultaati, ent kuhu jääb Stanislavski teine plaan? Või insener Sadovski keeruline käekäik ja vastuoluline natuur? Mis kõik peaks mahtuma Sadovski väljaütlemata tundepingesse, kui talle teatatakse ordeni saamisest ja vabastamisest! Näitleja F. Kark rõõmustab aga tühjalt ja pealispinnaliselt. Kaalukamate ülesannete lahendamine nõuab tõsist ettevalmistust nii lavastajalt kui ka näitlejalt. Rakvere Teatris on olnud küllaltki suur osatähtsus kergekaalulistel koomilise kallakuga lavateostel eesotsas «Kotermanni» ning «Sikkude ja lammastega», mida näitlejail on tulnud rekordiliselt mängida. Kas polnud tee Pogodini sotsiaalselt terava näidendi juurde liialt järsk ja ootamatugi?

Iga näitleja igatseb huvitavat rolli. Hea näitleja tunnuseks on, et ta mängib huvitavaks vähehuvitavagi rolli. Et ta on meister, kes ei või endale lubada järeleandmisi ka näitekirjanduse äärmaadel liikudes. «Kas pole kirjanike elementaarne viisakusnõue lühidus? Novellist piisab kõigeks. Ta võimaldab väheste sõnadega anda rohkesti mõtet,» arvab A. France. Laval juhtub tihtipeale vastupidist: ihaldatakse suurt osa, kuid mõtet ei jätku selle täitmiseks. Kui palju tühje ja mõttetuid minuteid möödub ikka veel laval! Ehkki palju ja korduvalt on manitsetud (V. Panso) sekundeid kokku hoidma. Miks ei õnnestunud Pärnu Draamateatris G. Priede «Sinise» lavastus? G. Priede ühe sisukama, psühholoogilisi süvakihte pidi liikuva näidendi tõlgendus just sellele lähedalseisva, niisamuti mitmekihilisi alltekste hästi tunnetava lavastaja K. Raidi juhtimisel? Teatri viimaste aastate õnnestumised on just psühholoogiliste süvitsiminekute arvele kirjutatavad («Tramm nimega «Iha»», «Puhu tuuli», «Valu»). Võib alati juhtuda, et kõik ei tule välja või ei lähe hoopiski korda. «Sinise» puhul häirib rohkem kui tulemus ise aga kahjuks küllaltki tüüpiline ja tõlgenduse professionaalsust küsitavaks tegev nähtus: näitleja mängib rolli, kuid ei tunneta lavastuse struktuuri ega oma täpset funktsiooni selles. M. Puusild (Linda) nihutab ootamatult esile välise koomilisuse, laseb end nakatada publiku reageeringutest ja lisab hoogu intonatsiooniga mängitsemistele, andmata endale aru, kas selline väljamõeldud inimene üldse lavastusse sobib. Usun, et näitleja teeb seda kõike parimate kavatsustega hästi mängida. Kuid liigpingutus viib vastupidise tulemuseni. Lavastus ei ole rollide summa, vaid rollide mängimine loomingulises struktuuris, ansamblis. Stanislavski nimetab seda harmooniliseks loomingiliseks tervikuks. Mängida hästi tähendab mängida täpselt, on rõhutanud Brecht.

Täpsus algab mõttetäpsusest: see on vastand mõistele «üldse». Kuid laval on sageli, ikka veel nii sageli inimesed «üldse» konkreetsete ja kordumatute isiksuste asemel. Hirmus ammu teada jutt! «Vanemuise» «Võõra mehe» lavastuses tulevad tsehhijuhatajad, meistrid, vahetusülemad, mitmesugused muud töötajad lavale kulisside tagant, mitte aga tsehhidest või muudest tööruumidest, kust nad oma südamevalu, protestiägeduse, nördimuse jne. kaasa toovad. «Mängi, pillimees!» on niihästi Draamateatris eneses kui ka laiemas mõttes repertuaari uudselt ja omalaadselt mitmekesistav lavastus. Näitlejaile vajalik võimalus oma väljendusvahendite varusid ja valdamist kontrollida. Teadagi, et säärane mosaiiklavastus nõuab üksikkildude eriilist täpsust. Laval on näha H. Tohvelmanni liikumis- ja tantsuseadeid, ent küllap on õigus P.-E. Rummol, kui ta teeb tähelepaneku, et «rühma näitlejad ilmselt alati ei mõista, miks nad üht või teist asja teevad» (vt. «Sirp ja Vasar» 1974, nr. 18). Killud on paika pandud, kuid küllap vist näitlejate poolt liiga alamõõduliseks peetud, et võtta neid tõelise loomingulise ülesandena. Kas pole ka Riikliku Noorsooteatri tähelepanuväärsete lavastuste (J. Brozkiewiczi «Kuuenda raamatu lõpp», J. Anouilh' «Becket ehk Jumala au») kõrgemat lendu pidurdanud selle või teise näitleja allajäämine rollidele, mitmel puhul hoopiski pinnapealne tõlgendus. Halb liikumine ja keha valitsemine, füüsiline treenimatus pantomiimiliseks ja tantsuliseks väljendumiseks, ebatäpsused ja küündimatuski ei lase näitlejail täita E. Kerge huvitavalt mõeldud dünaamilisi partituure «Oliveris ja Jenniferis». Paremust pole ilmnenud ka etenduste käigus, ehkki oleks ju mõeldav, et hiljem õpitakse ära see, mis algul üle jõu käib. Näitleja keha on tema instrument (Stanislavski). Kas pole see liigagi sageli hooletusse jäetud?

Professionaalse näitleja mõistesse mahub tänapäeval eriti palju. Igapäevane teatritöö nõuab võimalike väljendusvahendite kasvu. Liikumine, miimika, žest, rütm, plastiline kujund jm. on niisama (või peaaegu niisama) olulised kui väljaöeldud sõna. Professionaalsuse mõiste hõlmab näitlejast kunstniku vaimseid väärtusi, kõrget erialast informeeritust ja teoreetilisi teadmisi. Arvan, et oma professioonisse suhtumisel ei peaks olema olulist vahet füüsiku ja näitleja vahel. Mõlemad peavad end järjekindlalt täiendama, vormis hoidma, selleks et midagi suuta. Vahe on vaid selles, et füüsiku ajast mahajäämine paistab peatselt välja, näitlejail on võimalus end vabandada halva lavastaja,

Stseen Teatriühingu hooajapreemia saanud «Terasesulatajatest» (lavastaja Vitali Tšermenjov). Pildil (vasakult): Sartakov — Vladimir Jermolajev, Lagutin — Juri Orlov ja Hromov — Aleksei Zahharov.

Ott Kooli «Loobumised kevade kasuks» «Ugalas» (lavastaja Aleks Sats). Pildil vasakult: Kaspar Meilus — Arvo Raimo, Muru taat — Friedrich Tilk.

nõrga näidendi ja sihiliku kriitikaga. «Meie elukutse on niisugune, et võime oma kohust täita üksnes juhul, kui end kogu aeg vaimselt, moraalselt ja füüsiliselt täiendame.» Neid M. Knebeli sõnu maksab väga arvestada. Ja mitte ainult näitlejail. Samavõrra lavastajail, kriitikuil, kõigil teatriga tegelejail.

Lavastaja peab aktiivselt osa võtma näidendi valimisest ja repertuaari koostamisest.
V. MEIERHOLD

Lavastaja loob stiili.
P. PÕLDROOS

Kui pöörata näitleja — lavastaja vahekorra käsitlemises teine külg ja lähtuda sellest, kui sageli on režissööripoolne primitiivne, lavateose pealispinda pidi libisev käsitlus tõkkeks näitleja loomingule, siis pole kahtlust, et häda on niisama suur ja probleem niisama valus. Kui hea orkester polekski, oleneb esitus ometi suuresti dirigendist. Noote tundvate ja oma instrumenti valdavate orkestrantide ning professionaalse, keskpäraselt andeka dirigendi puhul on võimalik siiski palasid nii mängida, et valed noodid kõrva ei lõikaks ja heliloojastki midagi järele jääks. Siit peaks algama miinimum, millest teatris allapoole ei tohiks laskuda.

Et lugu nii pole, sellest on liigagi palju juttu olnud. See on väljaloetav iga-aastasest hooajakokkuvõttest. Puudutaksin seepärast vaid mõnda lõiku.

Üldiselt kurvavõitu pildi jätavad perifeeriateatrite klassikalavastused. Enamasti jääb puudu lavastajakontseptsioonist, mis ilmutaks kirjaniku mõtete sügavamat mõistmist ja selle tõlgendamist kaasajalähedasest aspektist. Pärnu Draamateatris on täheldatav meeldiv püüe klassikapärandit mitmekesisemalt tutvustada. Rainis («Puhu, tuuli»), Ibsen («Naine merelt»), Beaumarchais («Figaro pulm»), Ostrovski («Talendid ja austajad»), Liiv («Valu»), Luts («Vaikne nurgake»). Kaks õnnestumist («Puhu tuuli», «Valu») kinnitavad loomingulist potentsiaali, ülejäänud on jõudnud vaataja ette allpool teatri taset. Pole suudetud tabada näidendite sisestruktuuri, neid ilmestavat inimesekäsitust, leida vastavat vormi ning stiili. Selle tagajärjel mõjub «Naine merelt» melodramaatilise süžeejutustamisena, mille puhul on raiskavalt ümber käidud Ibseni kujude sisemaailma ja kujunditega. Vaimukas ja sädelev Beaumarchais' «Figaro pulm» on muutunud igavaks ja arusaamatuks, kerguse asemel on tükitöö, mis väsitab võrdselt näitlejaid ja vaatajaid. Teatrit ei saa ega taha süüdistada pealiskaudsuses ja asja mittetõsiselt võtmises, kuid ilmselt ei vastanud valik reaalselt võimalikule. Lihtsalt kahju on tehtud tööst. «Ugala» ja Rakvere teater on võtnud repertuaari äraproovitud kassatükid, Goldoni «Võõrastemaja perenaise» ja Sheridani «Seltsidaami». Näitlejad mängivad sündmustikku üldse, me ei tunneta ega loe välja lavastaja taotletud stiili. Või pole seda kuigi oluliseks peetud?

Kui lähtuda sellest, mida vaataja on viimastel hooaegadel palju vaadanud, siis esindavad siin klassikat «Inimese ja inimese» kõrval «Tootsi pulm», «Võõrastemaja perenaine», «Naine merelt». Uuesti on mängukavva tulnud äraproovitud kassatükid «Paunvere», «Kosjasõit». Hoopiski vähepakkuv on olukord tänapäeva Lääne näidendi seisukohalt. Kas tõesti on üsnagi mitmendajärgulised autorid M. May ja M. Hennequin just need prantslastest mehed, keda on tarvis meie vaatajaile tutvustada, mängides nende janti koguni kahes teatris (Vene Draamateatris «Minu naine, luiskaja», «Ugalas» lihtsalt «Luiskaja»)? Samal ajal on üpris rikkalik valikuvõimalus paljude esmaklassiliste autorite seni mängimata lavateoste vahel. Selles liinis võiks norimisi veelgi jätkata. Ja kas pole juba liialt kaua meie repertuaarist olnud kadunud Shakespeare ning Molière?

Teatrikülastaja on tihtipeale naerumaias. Teatreil on enamasti välja pakkuda üksainus naer, situatsiooni- või sõnakoomikast tulenev olustikuline äratundmisnaer. Kuid kas pole võimalik leida siingi mitmekesisust, kasutada ka teravdatumaid ning tinglikumaid vorme, mis ulatuvad mõtlikust huumorist satiiri ja groteskini? Aastate eest menukalt läinud, eri vaatajagruppide rohket külastamist leidnud ning hästi meeldivaks tunnistatud Brechti «Härra Punttila ja tema sulane Matti» peaks julgustama sotsiaalse suunitluse ja suurema üldistushaardega huumorist laetud näidendite mängimiseks.

Meie teatriargipäev on küllalt murettekitav. Ei puudu muidugi pühapäevad, tunnustust on saadud väljastki (meenutagem «Inimese tragöödia» menukust Ungaris, «Külavahelaulude» vastuvõttu Potsdamis, «Seitsme venna» ja «Ullikese» edukaid reise Soomes jm.), kuid selle kõrval on liiga palju keskpärast ja alla selle. Rahulolematuseks on põhjust seda enam, sest tundub, et töötatakse alla võimete potentsiaali, et tegemist on lohakile jäetud professionaalse enesetreeninguga, pideva enesetäiendamise puudumisega. Ent palju oleneb siiski tegijaist endist. Muret ei vähenda seegi, kui püüaksime leida vabandavaid asjaolusid: kellel üle-, kellel alakoormus, aja- või rollipuudus. Vähe on mõtteelevust. Paljude perifeeriateatrite näitlejad ja lavastajadki pole näinud vabariigi paremiklavastusi, rääkimata kõigekülgsest kursisolemisest sellega, mida pakuvad naabermaade, Moskva, Leningradi, teiste suuremate linnade või kaugemate vennasvabariikide teatrid. Kuidas aga saabki näitleja kunsti arenguga sammu pidada, kui tema liikumisraadius on takerdunud rutiinsesse argipäeva, kui puuduvad uued muljed, oma silmaga nägemised? Eesti NSV Teatriühing eraldab igal aastal küllaltki suuri summasid loomingulisteks komandeeringuteks. Neid heldeid võimalusi pole aga kaugeltki täie sisukusega ära kasutatud. Nii nagu ootavad lugejaid Teatriühingu raamatukogu paljud suurepärased raamatud. Näitlejad ja lavastajad on päevast päeva andjad. Mida suudavad nad pakkuda, kui puudub aeg (või ka tahtmine, vajadus?) iseenda laadimiseks? Nii ei saaks luua ei kirjanik, maalikunstnik ega helilooja. Meie näitlejate ja lavastajate professionaalne tase ja pidev enesetäiendamine on juba muutunud probleemiks, millest ei saa pühapäevameeleolus mööda vaadata.

Samavõrra oluline on ja nõuab tähelepanelikku suhtumist teatrite repertuaari koondpilt ning külastatavus rohkesti vaadatavate lavastuste aspektist. Liiga palju on keskpäraseid ja nõrku lavastusi, millega on saavutatud kõrgeid külastatavusnäitajaid. Nõudlik, teatrikompetentne vaataja kaotab halva etendusega vaid õhtu ja muutub pärast paarikordset altvedamist ettevaatlikuks ühe või teise teatri suhtes. Väheste kogemustega või esmakordselt teatrisse tulija saab lihtsalt petta: talle pakutakse praaki täisväärtusliku asemel. Vaatajal on õigus valida seda, mis teda huvitab ja erutab, tõsist või lõbusat ajaviidet eelistades. Teatrite puhul aga peaks olema endastmõistetav järeldus: mida suuremale auditooriumile on lavastus adresseeritud, seda nõudlikumad peaksid olema tegijad ise oma loomingu suhtes. Sest teatrikultuurist saab ikkagi rääkida vaid kui teatri ja tema vaataja ühistasemest.

*

Toimetuselt. Enne uue hooaja algust kavatseb toimetus korraldada kriitikute ja rajooniteatrite esindajate osavõtul vestlusringi, et veel kord vaagida ülaltoodud artiklis puudutatud probleeme.

SERGEI LEVIN

HARMOONIAOTSINGUD

Veel mõned aastad tagasi tähendas mingi näidendi liigitamine «tööstusteemaliste» hulka sellele tükile sama hästi kui surmaotsust. Teatrid tõmbusid niisugustest näidenditest eemale ja publik jättis nad visalt vaatamata. Ja oli siin ka teatud seaduspära, sest omal ajal oli «tööstusteemalise» näidendi mõistegi vaatajate silmis põhjalikult diskrediteeritud hallide käsitöölike näitemängude lainega, kus mitme vaatuse jooksul tüüpdetailidest konstrueeritud tegelased vaidlesid mingi kitsalt tehnilise probleemi ümber. Probleem ise oli aga tavaliselt praktikas ammu lahenduse leidnud ega erutanud isegi selle tööstusharu töötajaid, millest näidendis juttu oli.

Kuid vaadake teatriafišše täna: «Võõras mees», «Terasesulatajad», «Ma kingin sulle elu», «Situatsioon» ja kümned teised üle kogu maa mängitavad teosed on saanud tähelepanuväärseks sündmuseks teatrielus ja on tinginud elavat teatrihuvi vaatajaskonna kõige laiemates kihtides.

Tööstusteemalise näidendi «taassünni» põhjused peituvad inimeste pakilises vajaduses mõtestada meil toimuvast teaduslik-tehnilisest revolutsioonist tingitud protsesse. Revolutsioon toob esile uued ülesanded, uued hinnangukriteeriumid, see transformeerib terve rea mõisteid ja norme. Lõpuks vormib see revolutsioon ka uued karakterid, uue inimtüübi.

Täna eduga minevate tööstusteemaliste näidendite vastu valitseb lai publikuhuvi just seetõttu, et nende autorid ei piirdu «puhta» tööstussfääriga, vaid saanud äratõuke tööstuse probleemidest ja konfliktidest, tungivad selliste eetiliste ja sotsiaalsete probleemide sfääri, mis puudutab juba meid kõiki.

A. Grebnevi «Toimeka naise elust», mida tallinlastele esmakordselt näitab meil gastroleeriv Kalinini Oblasti Draamateater, jätkab uut tüüpi tööstusteemaliste näidendite rida. Kuid erinevalt meie vaatajale tuttavatest «Võõrast mehest» ja «Terasesulatajatest», mille peategelaseks oli uut tüüpi inimene, «maailmaasjade uuest seisust» sündinud kangelane, «teaduslik-tehnilise revolutsiooni rüütel», on A. Grebnevi peatähelepanu pühendatud neile, kes töötavad, elavad ja mõtlevad paljuski veel vanamoodi, kelle mõtlemise ja käitumise stereotüüp satub konflikti uute nõudmiste ja normidega.

Näidendi kangelanna, suure tekstiilikäitise direktor, rahvasaadik, väljapaistev ühiskonnategelane leiab end tegevuse arenedes konfliktsetest situatsioonidest kord peainseneriga (tootmise organiseerimise ja juhtimise küsimustes), kord ministeeriumiga (planeerimisse puutuvalt), kord tütrega («tänapäeva elustiili» pärast), kord iseendaga, sest tema ellu tulev tunne, mis äratab mõnevõrra hilinenud, kuid nii loomuliku igatsuse lihtsa, naiseliku õnne järele, ei lähe kokku tema stereotüüpsete kujutlustega lubatavast ja mittelubatavast.

Ja nagu elus on vaid harva kogu tõde ühel poolel, on ka A. Grebnevi näidendis igal konfliktiosalisel milleski õigus ja milleski mitte. Igaüks — üks rohkem, teine vähem — valdab vaid osa tõest. Ja nagu eluski tunduvad erinevad tõed esimesel pilgul täiesti lepitamatud olevat. Ent kumbki konfliktiosalistest pooltest õpib midagi ka teiselt, võtab temalt (sageli isegi ebateadlikult) midagi üle. Ühekülgsusest loobumine, inimese harmooniaotsingud ongi Grebnevi näidendi peamine sisu. Otsitakse teid harmooniale inimeses ja inimeste vahel, isikliku ja ühiskondliku vahel, teadusliku põhjendatuse, kaine arvestuse ja äärmise nõudlikkuse vahel, milleta poleks võimalik teaduslik-tehniline revolutsioon, ühelt poolt ja aktiivse humanismi vahel, milleta pole võimalik ehitada kommunistlikku ühiskonda, teiselt poolt. Vähemalt on niisugune sisu sel näidendil tõlgenduses, mida pakkus Kalinini teatris lavastaja R. Fedotov.

Juba esimestest stseenidest haarab R. Fedotovi loodud etendus vaatajat absoluutse äratuntavusega kõiges, mis toimub laval, — äratuntavad situatsioonid, äratuntavad inimesed. Ja vaataja ei tunne neis ära mitte varasemates etendustes nähtud tüüpmaske, vaid inimesi, kes töötavad ja elavad päris nende kõrval, tunnevad ära vahel iseennastki. Enamik tükis hõivatud näitlejaist ei ilmutanud mitte ainult oivalist, vahel koguni halastamatut elu nägemise oskust, vaid ka kadestamisväärset täpsust osa psühholoogilisel avamisel. Neid voorusi võib märkida nii peaosalise, Vene NFSV teenelise kunstniku V. Surudina Anna Smirnova puhul kui ka nii napi tekstimahuga osades nagu vana meister Aleksandr Ivanovitš (Vene NFSV teeneline kunstnik A. Godlevski), vabriku parteibüroo sekretär (M. Sbitneva), ministeeriumi vastutav töötaja (Vene NFSV teeneline kunstnik O. Leljanov), inglise keele õpetaja (Z. Issatšenko), Tonja Jermakova (L. Šaikovskaja) jt.

Äratuntavad pole lavastuses mitte ainult inimesed, vaid ka nende elulaad, nende mured, vajakajäämised ja puudused, mis omakorda tingivad neid muresid... Ent kujutades inimesi ja elu, «nagu nad on», ei piirdu teater ometi ainult olemasoleva konstateerimisega. Tähelepanelikult jälgib ta muutusi, olgu need esialgu ka vähemärgatavad, inimestes, nende omavahelistes suhetes ja elus. Need on muutused, mis lähendavad inimest ja kogu meie ühiskonda harmooniale. Lavastuse paatos on maailma muudetavuse idee kinnitamises ja püüdes äratada vaatajaski soovi aktiivselt kaasa aidata muudatustele ses maailmas.

A. Grebnevi näidend on põhiliselt üheinimesetükk. See on lugu Anna Georgijevna Smirnovast, kelle iseloom ja saatus avanevad näidendi «kinematograafiliselt» vahelduvais episoodides eri aspektidest. Enesekindel ja otsustav, suure mõttehaardega ja osavasti tegutsev tootmisfääris, osutub ta isiklikus elus abituks ja saamatuks, otsustusvõimetuks ja kõhklevaks inimeseks, kes on käsist ja jalust seotud ammuste stereotüüparusaamadega kombelisest ja moraalsest.

V. Surudina kasutab hästi ära ulatusliku materjali võimalused (või teeb oma korrektiivid autori materjalisse isikliku elujälgimise pinnal), üllatava psühholoogilise täpsusega jälgib ta kõiki Annas toimuvaid keerukaid protsesse, põhjendab sügavalt tema käitumist. V. Surudina avab Annas peituvaid vastuolusid kui Anna konkreetsest eluloost tuleneva isiksuse ühekülgse arenemise seaduspärast tagajärge. Eluloost, mis on tüüpiline sellele põlvkonnale, kes on harjunud isiklikku entusiastlikult ohvriks tooma ühiskondlikule. Oma disharmooniast teadlikukssaamine, püüd seda disharmooniat endas ületada saabki V. Surudinal Anna käitumises määravaks.

Stseen A. Grebnevi «Toimeka naise elust». Pildil: Anna Georgijevna — Vene NFSV teeneline kunstnik S. Surudina, Irina — M. Afanasjeva.

«Kuurordiromaan», millest algab näidend, saab V. Surudinale Anna Smirnovas toimuvate muutuste lähtepunktiks. Näitlejannal õnnestub see, mis autori antud situatsioonis vaevalt õnnestub igal Anna osa täitjal: ta suudab Anna ja Volodja (G. Kazarjan) «kuurordiromaanis» vältida vähimatki labasuse varjundit, mis tegelikus elus taoliste «romaanidega» peaaegu vältimatult kaasneb.

Vabriku-, ministeeriumi- ja naistekongressi stseenides, niisamuti stseenides perekonna ringis mängib V. Surudina nii, et kerge on hakata kujutlema: enne Volodjaga kohtumist, enne, kui ta endast võitu saades temast lahku lõi, oli Anna Smirnova vähem valmis teiste arvamusi kuulama. Nüüd, kus normid ja kriteeriumid, mis talle varem kummutamatud paistsid, on sattunud vastuollu ta enese tunnete ja õnnepüüdega, hakkab ta tajuma, et tema tõde pole täiuslik, et tõedki vananevad, loovutades koha uutele tõdedele, mis vastavad rohkem «asjade praegusele seisule». Kui raske ka poleks Annal uusi tõdesid omaks võtta, ta püüab siiski seda uut mõista ja oma tõekspidamisi kohandada.

Ses suhtes on lavastuses väga elamuslikud Anna stseenid tütrega, keda M. Afanasjeva mängib harukordse täpsusega, sealjuures otsustavalt kõrvale heites kõik «vabameelse» noore põlvkonna lavalise kujutamise harjunud stambid. Ema ja tütar hindavad ühtesid ja samu nähtusi erinevalt, neil on erinev elulaad, erinevad maitsed ja kiindumused. On loomulik, et real juhtudel mõistavad nad teineteist hukka. Kuid Anna konflikti Irinaga ei ava V. Surudina ja M. Afanasjeva mitte antagonistliku «põlvkondadevahelise sõja» konfliktina, vaid kui põlvkondade erinevuse, mis on loomulik ja tuleneb erinevatest aegadest ja oludest, milles kumbki on kujunenud.

Võib-olla et enne kohtumist Volodjaga oleks Anna mõistnud Irina sammu kategooriliselt hukka ning oleks talt nõudnud mehe juurde tagasipöördumist. Nüüd ta aga püüab korrigeerida oma seisukohti noorema põlvkonna vaadetega.

(Järg 14. lk.)

FREUDISTLIKU KUNSTITEOORIA KRIITIKA

MARAT AFASSIŽEV

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 28)

Ning just tänu loomingufantaasiale ei ole taiesed mitte esemete ja elunähtuste paljad koopiad, vaid ühiskondliku elu kordumatud nähtused. Fantaasia abil võib inimene näha juba ette oma tegevuse eesmärki ja resultaati või esitada unistades soovitavat tegelikkuse pähe. Just fantaasia selle külje paisutaski Freud suureks, asendades sellega fantaasia teised võimalikud funktsioonid ning taandades kujutlusvõime sisu alateadvuse tungideni. Siin näeme selgelt, kui tugeva jälje on Freudi õpetusele jätnud keskkond, milles ta elas. Kapitalistlik kord sunnib töötajaid, hoides neid pidevas puuduses, tõepoolest unistama õiglasest ja normaalsest elust, varustades varaka klassi esindajaid seevastu agressiivsuse ja egoistlike püüdlustega, ilma milleta nad ei kannataks välja konkurentsi elu hüvede pärast.

Kunstiteose sisu suvaline samastamine taiese looja alateadvusega määras ka Freudi arusaamad kunstiloomingu protsessist. See on tal lähedane unenägude ja kujutelmade tekkimise protsessile. «Fantaasia olemust mõistes võime järeldada, et mingi tugev tänane elamus äratab kirjanikus vana mälestuse, enamikus lapsepõlvest kogetu, mis nüüd soovi lähtepunktiks saades leiab rakendust teoses. Kirjandusteostes võib näha nii uue kui ka vana kogemuse kilde.» («Poeet ja fantaasia».)

Vana mälestuse all mõtleb psühhoanalüüsi rajaja Oidipuse kompleksi kuuluvaid ihasid, mis moodustavat kunstikujundite peamise sisu; sõltuvalt epohhist on need tungid rohkem või vähem taiese välise vormiga varjatud. Siit tulenevalt olevat kunstniku ülesanne läbi aegade sulatada need välised ja sisemised elemendid loominguprotsessis ühte niivõrd, et see annaks konkreetset kunstitööd tajudes kas või ajutisegi võimaluse vabaneda alateadvuse survest tema talumatute tungide ja ihade illusoorse rahuldamisega.

Esteetilise tegevuse funktsioonide seesugune ülinaturalistlik tõlgendamine vaevalt et võimaldab selgitada tema spetsiifikat. Kuid Freud ei tegelegi kunsti spetsiifikaga. Tema tarvis evib kunst tähtsust eelkõige kui üks alateadvuse avaldumise vorme, selles kitsas mõttes kunst ja kirjandus teda huvitavadki. Sellepärast on mõttetu vastandada Freudi teooriale kunsti kui ühiskondliku teadvuse omapärast vormi käsitlevaid õpetusi, vaid seda tuleb kritiseerida nendesamade probleemide seisukohalt, mida Freud käsitles.

Freudi kunstiteooria kajastas mõningaid reaalseid jooni kunstniku olukorrast kapitalistlikus ühiskonnas, kus looming on tema eksisteerimise ainus alus. Aga kuivõrd see nii on, siis lähtub kunstnik muude loomingut ergutavate stiimulite kõrval ka nendest motiividest, mis pole põhjustatud mitte ainult tema kui kunstniku, vaid ka tema kui inimese vajadustest. Mõistagi kuuluvad nende hulka samuti kitsalt isiklikud vajadused, sest sellest aspektist lähtudes ei erine kunstnik millegi poolest teistest oma tööst elatuvatest inimestest. Kuid nende üldinimlike vajaduste rahuldamine, mis on tema nii-öelda abstraktse töö eesmärgiks, ei saa mingil juhul olla tema loomingulise tegevuse eesmärgiks. Kõige paremini tõestavad seda väidet loomingulise tegevuse produktid, kunstitööd, mille sisu ja ülesandeid need kunstniku utilitaarsed vajadused sugugi ei mõjusta, sest need kuuluvad ühiskondlike huvide sfääri. Ning just need probleemid, mitte aga kunstnike isiklike vajaduste või bioloogiliste tungide väljendusavaldused, võluvad kunstis publikut. Kui kunstiloomingu eesmärgiks oleks tõesti isiklike tungide rahuldamine, siis peaks kunstnik esimesel soodsal võimalusel kergelt loobuma oma tööst mingi tulusama tegevuse kasuks. Selliseid juhuseid on kunstiajaloos küllaltki vähe. Vastupidi, tõeline kunstnik on valmis ohverdama peaaegu kõik, et ainult luua. Vajadus luua on suurtel kunstimeistritel ainus kõikehõlmav kirg elus. Nõrga tahte või pooliku kirega kunstijüngrist ei saa tõelist kunstnikku. «Kunstnikel,» kirjutas Aleksei Tolstoi, «on murdumatu tahe luua. Need maniakid — dramaturgid, romaanikirjanikud, poeedid — nälgivad pööningutel, hukkuvad kriitika kivide all, põlevad elusalt põlguse lõkkeil, kuid mitte keegi ei ole suuteline murdma nende tahet luua, kustutama kunstnike fantaasia tuld.» («Kirjanduse ülesanded».)

Kunstialane tegevus on niisugune inimtegevuse sfäär, kus kõikvõimalikele ajaloolistele kitsendustele vaatamata avaldub kõige selgemini ning igakülgsemalt tõeline inimlik alge ning kus on saanud võimalikuks vaba looming ilu seaduste alusel. Loominguline tegevus, mis on vaba vahetust utilitaarsusest, eristabki inimest loomast, kelle tegevus toimub ainult otsese füüsilise vajaduse sunnil. K. Marx näeb selles esimest tingimust, et puhtakujulised instinktiinimesed muutuksid vahetult oma praktilises tegevuses teoreetikuteks. Seesugune tunnete inimlikustamine tekib ühiskonna ajaloolise arengu protsessis, olles üheaegselt ühiskondliku praktika resultaat ja eeldus. Ning see protsess pole iseloomulik mitte ainult ühiskonnale tervikuna, vaid ka igale üksikule inimesele, sõltudes tema ühiskondlikust seisundist ning loomulike ja ühiskondlike vajaduste rahuldatusest. K. Marx on oma «Majanduslik-filosoofilistes käsikirjades» märkinud, et tunne, mis on robustse praktilise vajaduse vangis, valdab vaid piiratud mõtet, sest kõiksugustest muredest koormatud inimene on tuim isegi kõige ilusamate nähtuste suhtes. Kunstilooming tõeliselt inimliku tegevusena on võimalik vaid siis, kui inimene on rahuldanud ja ületanud oma kõige ürgsemad ning pakilisemad isiklikud vajadused, enda kui bioloogilise liigi vajadused. Viimasel juhul suudab inimene toota iga liigi määrade järgi ning alles nüüd, ühiskondliku olendina, vormida materiaat ka ilu seaduste järgi. Kuid nagu K. Marx on näidanud, omandavad need suhted kodanlikus maailmas seal valitseva võõrandatud töö tõttu moondunud vormi. Töötajailt võetakse kapitalistlikus maailmas koos tema töö produktidega, millega ta märgib oma ühiskondlikku olemust, ka tema ühiskondlik elu. Rusudes tõelise enesetunnet, mõjustab see lõppkokkuvõttes kahjulikult ka tööprotsessi ennast.

Võõrandatud töö, alandades töötaja loovat initsiatiivi, muudab sellega inimese ühiskondliku elu lihtlabaselt tema füüsilise olemasolu alalhoidmise vahendiks. See ühiskondliku tegevuse ja inimese loomulike vajaduste vastastikuste suhete väärastumine, eesmärgi ja vahendite pahupidisus leidsidki freudismis ja Freudi kunstiteoorias kajastamist. Ning mitte ainult kajastamist: freudismis leidsid need pahupidi pööratud suhted ka omalaadse õigustuse, sest kodanlikku teadvust iseloomustab kitsas pragmatism, iga võime ja talendi hindamine nende kõikvõimalike hüvede kvantiteedi järgi, mida nad suudavad luua.

Oma kunstiteooriat arendas Freud töödes, mis käsitlevad paljude kunstnike loomingut. Ning keda ta ka ei uurinud — Sophoklest, Shakespeare'i, Dostojevskit —, alati oli tal järeldus juba ette valmis: kõiki kunstitegevuse liike vaatles ta kui alateadvuse sfäärist väljatungivate seksuaalsete ja agressiivsete tungide sublimatsiooni. Ent kuidas sublimatsioon toimub, millistel asjaoludel võtab selle, millistel teise vormi, miks kulgeb nii, mitte teisiti, seda ei suutnud Freud põhjendada.

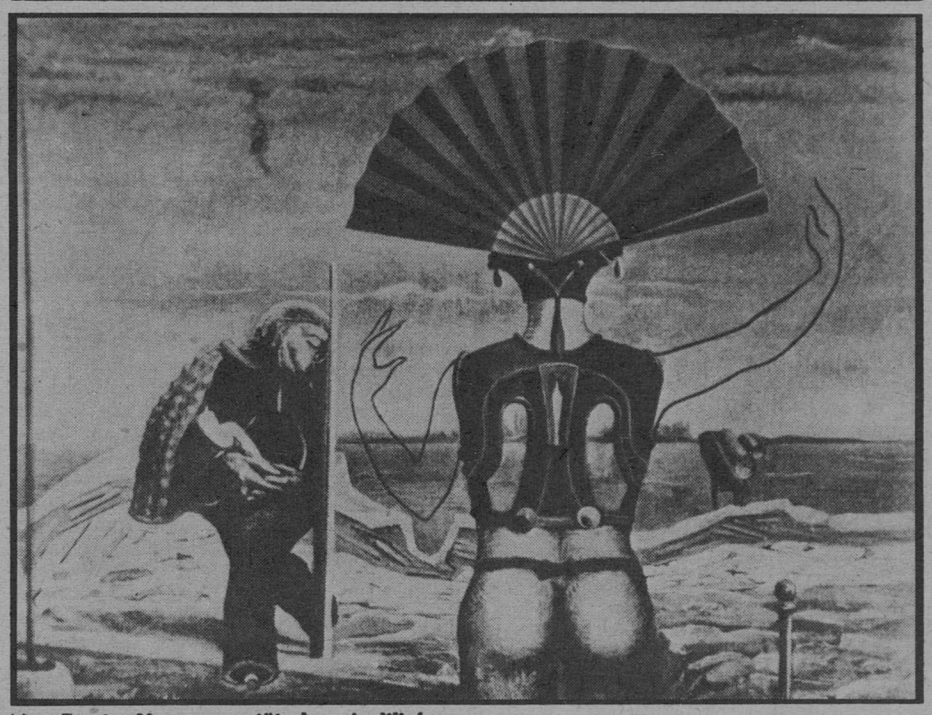
«Tungid ja nende moonded on kaugeim punkt, mis psühhonalüütilisele teadvusele kättesaadav; sealt edasi loovutab ta oma koha bioloogiale. Nii kalduvus alateadlike tungide väljatõrjumisele kui ka võime sublimeeruda kuuluvad nähtavasti iseloomu orgaaniliste aluste hulka, millele rajatakse psüühiline pealisehitus,» arutles ta oma uurimuses Leonardo da Vincist. Veelgi enam. Freud teatas avalikult, et psüühiline pealisehitus,» arutles ta tama kunstiloomingu olemust. «Nii nagu kunstigeenius ja töövõime on tihedalt seotud sublimatsiooniga, nii tuleb meil ka tunnistada, et kunstiloomingu tõeline olemus jääb psühhoanalüüsile kättesaamatuks.» Kuid Freud oli seisukohal, et psühhoanalüüs võib siiski avada kunstiloomingu stiimuleid ning selle peamise eesmärgi. Ja kuivõrd inimese kõigi psüühiliste protsesside allikaks olevat alateadvus, siis näeb Freud kunstiloomingu uurimise probleemi selles, et määratleda ühe või teise kirjaniku, skulptori või maalija Oidipuse kompleksi avaldumise iseärasusi ja moondevõimalusi kunstiliste kujundite näol. «Instinktiivsete tungide mõistmine,» kirjutas Freud, «andis võimaluse selgitada probleemi, kuidas kunstnik reageerib impulssidele ning milliste vahenditega maskeerib oma reaktsioone.»

Kuid see on teooria. Tasus seda teesi kasutada vaid praktikas, näiteks Leonardo da Vinci loomingu uurimisel, kui see osutus rakenduskõlbmatuks. Freud kirjutas: «Me näitaksime heameelega, kuidas kunstilooming tuleneb esmastest hingelistest tungidest, kuid just siin ütlevad meie vahendid üles. Me piirdume ainult selle enamvähem kindla fakti tunnistamisega, et kunstniku looming maandab tema seksuaalsed ihad.» («Leonardo da Vinci».) Säärase argumentatsiooni veenvusetus, kui *a priori* väidetakse seda, mida peaks tõestama, on ilmne. Nõnda ei suutnudki Freud tõestada olulisimat oma kunstiteoorias — seda, kuidas kulgeb alateadlike tungide formeerumine kunstitööks. Veelgi vähem õnnestus seda teha Freudi rohkearvulistel järglastel, kes erinesid oma õpetajast veel sellepoolest, et ei evinud tema teadlaseausust.

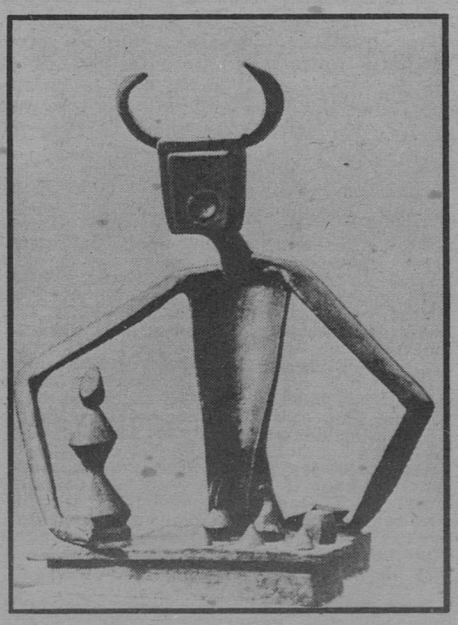
Niimoodi osutub Freudi kunstiteooria jõuetuks tegeliku kunstipraktika ees. Püüdes taandada kogu kunsti rikkused tema loojate kitsalt isiklike komplekside väljenduseni avaldub selgelt Freudi piiratus. Sellega on seotud ka teine psühhoanalüütilise kunstiteooria oluline puudus: tegelikkuse kajastamise tähtsuse alahindamine kunstis.

Psühhoanalüütiline kunstiteooria valgustab vaid ühte kunstiloomingu külge: kunstniku isiksuse mõju tema poolt loodavale teosele. Et aga Freudi inimene on oma põhiloomult asotsiaalne ning amoraalsetest alateadlikest tungidest tagakiusatud olevus, siis on ka nende tema loomingus väljenduvate püüete ja ideaalide sisuline haare väga piiratud. Kunstniku isiksuse ja tema ideaalide väljendamise ning teadvuse ja alateadvuse omavahelise suhte probleemi kunstis taandas Freud lihtsalt looja seksuaalsete ja agressiivsete kompleksside maskeerimise ja sümboliseerimise tasemele. Ning isegi seda probleemi ei suutnud ta lahendada, vaid ainult tõstatada, sest mitte üheski oma kunstianalüüsis ei näidanud ta, kuidas toimub alateadvuse ümberkujunemine kunstiteoseks. Kuid sellele vaatamata avaldas psühhoanalüütiline kunstiteooria kodanlikule esteetilisele mõttele tohutut mõju.

(Järgneb)

Max Ernst. «Vanamees, tütarlaps ja lilleke»

Max Ernst. «Kuningas mängib kunigannaga malet»

Max Ernst. Leonardo da Vinci

Max Ernst oli kunstnik, kes Freudi ideedest lähtudes lõi paljud oma taiesed meelesegaduse seisundis.

INDIVIDUAALELAMU PROJEKTIDE VÕISTLUS

Aprilli algul kuulutasid Eesti NSV Riiklik Ehituskomitee ja Eesti NSV Arhitektide Liit välja individuaalelamute korduvalt kasutatavate projektide võistluse. Selle eesmärk oli saada sobivaid, ökonoomseid ja ajakohase lahendusega projekte, mida kasutada Eesti NSV linnades ja alevites.

Eelmine samateemaline võistlus korraldati küllaltki ammu, 1967. aastal. Toonase võistluse kokkuvõttes märkis žürii, et üritus ei täitnud kõiki lootusi, sest enamik projekte ei sobinud korduvaks kasutamiseks ega pakkunud uut mele individuaalehitusele. Sellega seoses tegi žürii Eesti NSV Riiklikule Ehituskomiteele ettepaneku samateemalise võistluse kordamiseks.

Käesolev konkurss oligi selle ettepaneku elluviimine. Võistlus arenes kahel teemal: teema 1 — elamud üldpinnaga kuni 110 m²; teema 2 — elamud üldpinnaga kuni 90 m². Võistlusprojekte hinnati eraldi, mistõttu asjahuviline võis esineda töödega kas mõlema või ainult ühe teema ulatuses, kusjuures autoril oli õigus valida kas üksik-, rida- või vaipelamu lahendus. Ka elamute ruumiprogramm oli jäetud autori määrata, samuti eritingimused: soovi korral võis arvesse võtta kõrget põhjavett, maapinna reljeefi, erinevat katusekattematerjali ning sellest olenevat katusekallet jne. Samuti tohtis vabalt valida konstruktsiooni, mis pidi aga olema lihtne ja selge. Ehitada pidi olema võmalik valdaja oma jõududega kohalikest materjalidest. Üksikelamud tuli paigutada kruntidele suurusega 600 m², rida- ja vaipelamud kruntidele suurusega 300—400 m². Korduvalt kasutatavate projektide ühtlustamiseks ja hindamiseks ühtsetel alustel juhinduti «Individuaalelamute projektide tehniliste näitajate ajutisest juhendist».

Võistlustööde esitamise tähtaeg oli 10. juuni. Osavõtt kujunes aktiivseks: laekus 65 projekti, sellest teemal 1 50, teemal 2 15.

Žürii, mille koosseisu kuulusid arhitektid **H. Tross, P. Madalik, J. Lutsar, T. Kallas, R. Karp** ja **K. Vanaselja**, tegi oma otsuse teatavaks 27. juunil.

Teema 1. I preemia anti neljale projektile: võistlustööle märgusõnaga «Minimax» (ridaelamu), mille autoriks osutus arhitekt **Mila Masso;** võistlustööle «Ralv» (üksikelamu), autor arhitekt **Peep Jänes;** võistlustööle «Atom» (üksikelamu), autorid arhitektid **Jüri Jaama** ja **Külli Ehrenbusch,** ning võistlustööle «Arvo» (üksikelamu, kasutatav ka kaksikelamuna), autor arhitekt **Ilmar Puumets.** Nimetatud projektid paistsid silma plaanilahenduse funktsionaalsuse ja selguse ning fassaadide arhitektuurse ilmekuse poolest, on konstruktiivselt lihtsad ja lubavad kasutada kohalikke ehitusmaterjale. «Minimaxi» puhul tuleks veel positiivsena toonitada väljendusrikast siluetti, «Ralvil» arhitektuursete masside meeldivat paigutust, «Atomil» magamistubade varustamist individuaalsete pesemisruumidega ja «Arvol» õnnestunult paigutatud katusaeda.

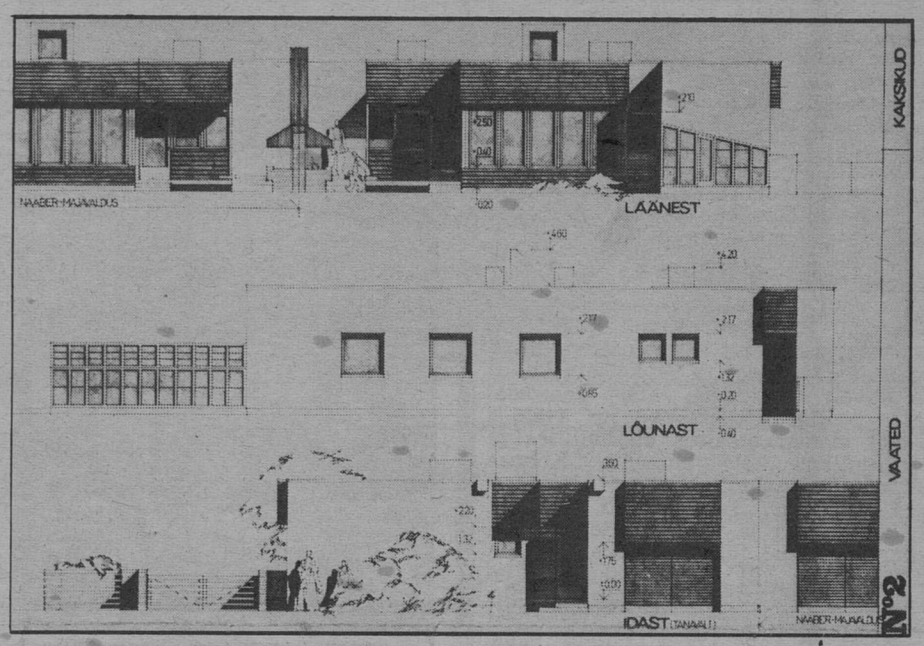
II preemia anti samuti neljale võistlustööle, mille autoriteks on arhitektid **Ado** ja **Niina Eigi, Mati Raigna, Jüri Jaama** ja **Külli Ehrenbusch** ning **Rein Kersten.**

III preemia väärilisteks tunnistati arhitektide **Rein Kerstna, Jaan Pärniku, Tiit Tomiste** ning **Henn Roopalu** ja **Marje Piiroja** projektid.

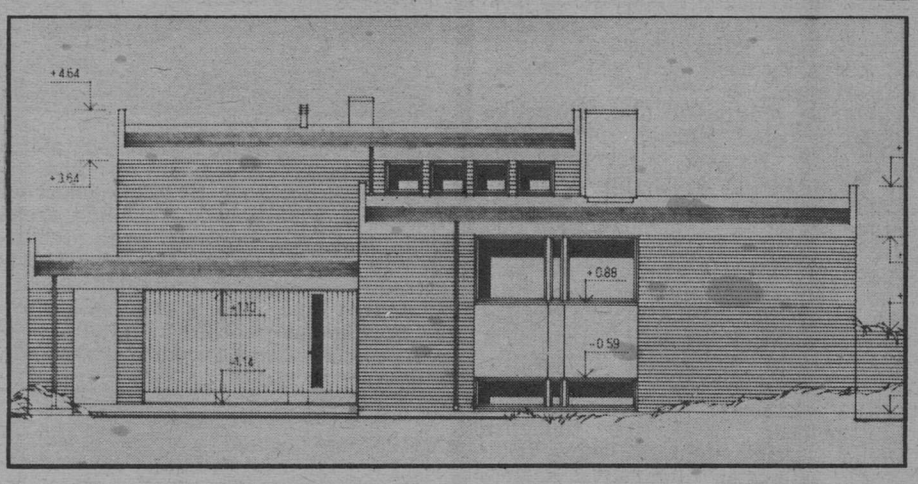
Ergutuspreemia said võistlustööd, mille autorid on arhitektid **Lembit Aljaste, Maire Annus, Ilmar Puumets, Ilmar Laasi** ja **Kairi Laasi** ning **Kalju Luts.**

Et teemal 2 esitatud tööde tase teemaga 1 võrreldes oli tunduvalt madalam ja I preemia väärilised tööd puudusid, siis jäeti ettenähtud kaks I preemiat välja andmata. Kaks II preemiat said võistlustööd «Idüll» (autorid arhitektid **Ado** ja **Niina Eigi**) ning «Mäenõlva» (**Jaan Pärnik**). Kaks III preemiat anti võistlustöödele «City» (**Henn Roopalu** ja **Marje Piiroja**) ning «Terrass» (**Kalju Valdre**). Ergutuspreemia pälvisid ettenähtud kuue asemel kolm tööd, autoriteks arhitektid **Agnes Vulp** ja **Victoria Tallo, Rein Kersten** ning **Henn Roopalu** ja **Marje Piiroja.**

JUTA LUTSAR

Mati Raigna võistlustöö (II preemia)

Peep Jänese võistlustöö (I preemia)

RICHARD KALJO — JUUBILAR

Kuuekümnenda tähtpäevani on jõudnud silmapaistev graafik ja raamatuillustraator, Eesti NSV teeneline kunstnik Richard Kaljo. Juubilar on sündinud 15. juulil 1914. aastal Peterburis metallitöölise pojana. Peatselt siirdus perekond Tartusse. Siin lõpetas Kaljo Treffneri gümnaasiumi ja õppis veidi aega Tartu ülikooli veterinaariateaduskonnas. Kuid ilmselt ei rahuldanud see kunstihuvilist noormeest ning 1936. a. asus ta õppima Kõrgemasse Kunstikooli «Pallas», mille ta 1940. a. kevadel graafikuna lõpetas. Juba kunstikooli ajal loodud töödes paistis R. Kaljo silma hea kompositsioonivaistu ning karakterit tabava kunstnikuna. Paremateks tema varajastest töödest tuleks nimetada puugravüüre «Kaardimängijad», «Maletajad» ja «Poliitiliste vangide vabastamine 22. juunil 1940. a.» (kõik valminud 1940. a.). Viimast võib väljendusjõu ja kunstiküpsuse poolest pidada üheks silmapaistvamaks juunisündmusi käsitlevaks teoseks eesti kunstis.

Ka sõjajärgseil aastail töötas Richard Kaljo innukalt vabagraafikuna. Ta lõi meeldivalt lihtsaid Tartu vaateid, tegi Armeenia-ainelisi tuši- ja pliiatsijoonistusi, linoollõike «Kartulivõtjad». 1950. aastate algul pühendas Kaljo end raamatugraafikale. Sulejoonistusena valmisid illustratsioonid A. Tvardovski poeemile «Muraavia maa» (1952), K. Loogi ja A. Tuliku jutustusele «Tuhanded tõusid» (1956) jt. Kõige tähtsamateks ja mahukamateks raamatugraafilisteks töödeks viiekümnendatel aastatel said virtuoossed sulejoonistused A. Dumas' romaanidele «Kolm musketäri», «Kakskümmend aastat hiljem» ja «Kümme aastat hiljem» (1957—1960). Samal ajal Dumas' seiklusromaanide illustreerimisega alustas Kaljo 1958. aastal väga suurt tööd eesti raamatugraafikas, William Shakespeare'i «Kogutud teoste» illustreerimist. Seni on ilmunud kuus köidet 34 puugravüüris illustratsiooniga. On põhjust arvata, et kui R. Kaljo oma elus ka midagi muud poleks loonud, aitaks nendest illustratsioonidestki, et eesti graafika ajalukku minna.

Kuuekümnendatel aastatel on Kaljo teinud jälle vabagraafilisi lehti, millest tuntuim on 1961. aastal valminud Lenini portree puugravüüris. Juubilari portretistianne on avaldunud veel paljude kirjanike portreeillustratsioonides. Ta on tuntud ka viljaka eksliibrisemeistrina. Richard Kaljo eksliibrised on süžeelt lihtsad, püüdeta sügavamõttelisusele, küll aga parajalt kelmikad ja tehniliselt meisterlikud.

Soovime juubilarile veel palju viljakaid loominguaastaid!

KOLLEEGID

Olev Soansi taiesed

Olev Soansi taieste näitusel Tallinna Kunstihoone väikeses saalis on eksponeeritud 15 graafilist lehte, loodud 1970. aastal või hiljem. Näeme meie juba tuttavat Soansi: värvikat, mõtte- ja otsingutehimulist. Mis tema kunstis tõepoolest kohe silma torkab, on käsitlevate ühiskondlike probleemide ulatus. Soans ei ole introvertne taidur, kelle kunstihuvid piirduksid vaid omaenda sisemaailma heitluste jälgimise või lähedaste inimeste, asjade kujutamisega. Soansi erutavad maailma militariseerimise, saastamise, ajaloo iroonia probleemid. Siit siis need sõdurid, märklauad, ordenid, tankid, lennukid, keerukate sümbolite ja metafooride sage kasutamine. Ei saa vaielda kunsti sotsiaalsuse vastu, saab aga vaielda sotsiaalsuse liiga pinnalise päevakajalise tõlgitsemise vastu. Võibolla ei ole siiski kõik, mis ajalehtede esi- või tagakülgedelt lugeda võib, kunsti aine. Eriti puudutab see käesoleva näituse varasemaid töid, lehti «Mundrite saatus», «Palgasõdurid», «Kokkulepe», mis heale tehnilisele tasemele vaatamata tunduvad väljamõelduna, kunstlikuna ja sellest tulenevalt deklaratiivsena. Minu jaoks jäävad Soansi tööd liialt tehnilisteks: sa leiad üles kunstnikku erutanud mõtteseosed, näed ideed, enamasti kiidad selle heaks, aga sündinud esteetilises tervikus hakkad kahtlema. Ja see kahtlus ei tulene sugugi mitte vormi uudsusest või aegumusest, vaid tööde vähesest emotsionaalsusest. Soansi värskemad taiesed nagu «Noa laev» või «Rahulik relvastus» I, II on sisukamad ja tihedamad, kuid mitte emotsionaalsemad. Tunderikkamana eraldub «Autoportree» tõestamaks, et kunstnik on iseendale huvitav ka kõige objektiivsema loomelaadi puhul. Tõsi küll, nii ulatuslik kultuurifilosoofiline probleem, nagu seda «Noa laevas» on püütud käsitleda, vajab pigem teadlase kui kunstniku vahendeid. Ka ei oska kaugeltki mitte iga kunstnik endale seda laadi küsimusi esitada.

Olev Soans. Autoportree (elektrograafiline söetrükk, 1974)

JAAK OLEP

KUNSTIKROONIKA

■ 15. juulil avati Kunstisalongis Eesti NSV teenelise kunstniku Richard Kaljo graafika näitus, mis annab ülevaate kunstniku loominqust 1940. a. peale.

■ Kunstihoone väikeses saalis on 18. juulist näitus «Rein Siimu maalid 1972—1974».

■ Möödunud kuu lõpul viibis Tallinnas Jaapani firma «Gekkoso» kunstigalerii president Joko Nakamura koos NSV Liidu Kunstifondi Ekspordisalongi direktori Marina Bakulevaga. «Gekkoso» on teqelnud välismaise, eriti aga nõukogude kunsti importimisega Jaapanisse juba kümme aastat. Eesti maalikunstnikelt valiti välja üle 40 teose, nende seas V. Karruse, V. Ohaka, E. Okka, E. Põldroosi, H. Roode, E. Sarapuu (Kolk), L. Sarapuu, O. Subbi, A. Viidalepa, Aili ja Toomas Vindi teoseid. Peale maalide osteti hulk graafillsi lehti ja akvarelle M. Leisilt, K. Klarilt, V. Tollilt, I. Tornilt, P. Ulaselt ja V. Vinnalt.

■ 16. juulil avati Kunstiinstituudis poola qobeläänl näitus.

MEENUTUSI KAHEST VOORUST

Viiuldajate võistluse tulemused: I preemiata, II — Russudan Gvassalia, Ruben Agaronjan (NSVL) ja Eugene Fodor (USA), III — Vanja Milanova (Bulgaaria), Marie-Annick Nicolas (Prantsusmaa), IV — Lidia Šutko (NSVL), V — Vadim Brodski (NSVL), VI — Anatoli Melnikov (NSVL), VII — Moissei Sekler (NSVL). Diplomandid: Mihaly Barta (Ungari), Čenek Pavlik (TSSV), Tsugio Tokunaga (Jaapan), Ali Forug (Iraan). Eripreemia nõukogude helilooja kohustusliku teose esitamise eest sai Marie-Annick Nicolas.

Viiendat korda elas Moskva tuttavas ja ikka erutavas konkursiõhkkonnas: tänavail juunileitsak, saalis lendlev paplilumi; jaht piletitele juba kaugel konservatooriumi suure saali sissekäigust; kuluaaridest pärinevatele eelteadmistele vihjav massiline tung enne tugevat esinemist, lahkumine saalist, kui laval ei olda ülesannete kõrgusel, — kõik see on omane P. Tšaikovski nim. konkursile, ühele raskemale noorte muusikute jõukatsumisele. Ja nagu kõigil eelmisilgi, oli osavõtjate hulgas neid, kelle lõpuni kuulamisele eelistati klaasi mahla puhvetis.

Seekordseid võistlejaid iseloomustas kõrge ettevalmistustase: intonatsioonilist ja tehnilist küündimatust, tõsiseid mäluauke võis täheldada üsna vähestel. Sellest johtus reglemendist möödahiilimine: edasi saadeti 60% ettenähtud poolte asemel. Võistlus lõppes teenetekohaselt 13 osavõtjale, kelle hulgast võitsid sümpaatia rumeenlane A. Orban, prantslane G. Prouvost, ameeriklane N. Weintrob ja soomlane E. Kantola. Nende esinemises leidus mitmeid meeldivaid jooni.

Kõiki II vooru jõudnuid võis suvaliselt jaotada kahte rühma: ühed pakkusid muusikalist elamust, teised jätsid ükskõikseks või panid lausa igavlema. Seda tõsist küsimust arutles võistluse pressibülletäänis ka M. Serebrovski pealkirja all «Не прогляди музыканта». Tema arvates häirisid esimeses voorus stiilivead ja asjaolu, et sageli eelistati virtuositeeti musikaalsusele — sellele keerulisele terviklikule kompleksile, mis ongi ju kriteerium kunstnike hindamisel. Liiga paljudel konkursantidel teenis põhieesmärki sõrmeosavus, nende mäng oli puhas, aparaat võimas, temperament kolossaalne ja... kõik. Ometi ei tahaks uskuda, et täiskasvanud kunstnikel (enamikul aastaid 25—28) pole väljendusvajadust, soovi omapoolseks ütlemiseks, kaasautorsuseks. Pigem oletaks kõige selle kängumist tehniliste probleemide lahendamise esi- ja ainukohale seadmise kõrval. Ennastunustavat musitseerimist, sütitavat emotsionaalsust kuuldus võistluspäevil nördimapanevalt harva. Kui silmitseda III vooru pääsenute nimekirja, siis perspektiivseid kontsertante, heliloomingusse eredait individuaalse suhtumisega, julge fantaasia, sugestiivse jõuga viiuldajaid oli alla kümne. Seega umbes veerand 33 osavõtjast! Kuid igati korras mängumehhanismi ja suure tehnilise pagasi omanikke jäi maha koguni esimesse vooru, teisest rääkimata.

* * *

Kõigist meeldejäävaim oli 23-aastane ameeriklane Eugene Fodor, kellel erakordne meisterlikkus seostub sügava muusikatunnetusega. Vaimustus Paganini «Kapriiside» virtuoosse ja maitseka esituse üle (E. Fodor on Paganini nim. konkursi kuldmedali võitja 1972. aastast) asendus ülejäänud kava aegu õnnetundega. Sellise haarava ja loogilise tõlgitsuse võib Mozartile ja Brahmsile anda ainult väga andekas ja küps muusik. Teeneid ovatsioonide esilekutsumisel oli ka E. Fodori lavalisel siirusel, vahetusel, harva nähtaval üleni muusikas olemisel. Unustamatuks jäid ka need kaks tundi, kui laval seisis konkursi pesamuna, 18-aastane tagasihoidlikult koolilapselik prantslanna Marie-Annick Nicolas. Ka temas on liitunud hämmastavad tehnilised võimed igast fraasist, igast noodist õhkuva muusikalisusega. Suurejooneline Bach, võluv Mozart, vikerkaarena sädelev ja lennukas Sarasate tõestasid neiu suurt ja mitmekülgset annet. Valdavalt traagilise natuuriga grusiinlanna Russudan Gvassalia mängis keskendunud kaasaelamisega, pakkudes tõsist naudingut Bachi, Tšaikovski ja Beethoveni teostega. Polnud tunda pedagoogi jäljendavat õpilaslikkust, mis pahatihti avaldus käiberepertuaari täpsete koopiate pakkumises. (Kui mitut vahetamiseni sarnast Tšaikovski Valsskertsot või Meloodiat tuli ära kuulata!) Oma vaatenurga ja loendamatute toredate nüanssidega üllatas R. Gvassalia peaaegu igas taktis.

Täiesti ebatavalised olid Čenek Pavliku (Tšehhoslovakkia) vibraato ja sellest tulenev tooni intensiivsus ning varjundlikkus. Näis, et ta paneb vibreerima ka kõige lühemad noodikesed. Põhjapanevatele polüfooniateadmistele toetudes vormis nooruk konkursi ühe parima fuuga. Ka Mozarti Re-mažoorse kontserdi kadentsi meeleolukus jäi ületamatuks. Oskus välja pakkuda iga fraasi kui vaimukat leidu kutsus pärast Valss-skertsot esile ovatsiooni.

Teise rühma tüüpilisim esindaja oli Ruben Agaronjan (27-aastane, V koha omanik III Tšaikovski-nim. konkursil), kelle peadpööritav spetsiaalne viiulitehnika ja äärmuseni efektne temperament varjasid küllaltki vaest tundeelu. Kui Bagdasarjani kireva rahvuspäraga Rapsoodia, Paganini ja Tšaikovski teosed panid kuulama ülikorrektse ja hasartse esituslaadiga, siis ilmsed stiilivääratused Beethoveni puhul, Bachi ja Mozarti vähepakkuvus viitasid millegi olulise puudumisele kunstnikus. Bulgaarlaselt Jossif Radionovilt tahtnuks pärida, kas ta üldse tajub Brahmsi või Tšaikovski loominguimpulsse, interpretatsiooni olemust kui niisugust.

Nende äärmuslike näidete vahele mahub mitu viiuldajat, kellele istus hästi vaid osa kavast. Lvovi konservatooriumi õppejõud Liidia Šutko on artistlik, võimekas. Silmapaistva maitsekusega kujundas ta Prokofjevi Valssi ja Raveli «Mustlast». Tema kaasmaalase Vadim Brodski küpsus avaldus Bachi monumentaalses ülesehituses ja eeskujulikus kõlakvaliteedis. Kolmas ukrainlane, Anatoli Melnikov, loosinud end esimeseks, sattus alati värskelt kriitilise žürii ja publiku ette. (Muide, viiel viiuldajal tuli II voorus alustada pärast kella 23!) A. Melnikovi väljakujunenud solistipaige joontel puudus paraku originaalsuse sära. Detailselt läbitöötatud kava kõlas tehtuna, mõistuspärasena. Ainult Tšaikovski «Melanhoolne serenaad» näis ammutatuna mingist sügavamast tundeallikast. Ungari noor viiuldaja Mihaly Barta paistis silma hea kõlakultuuriga, kavast jäid kõrvu mehiselt aktiivsed Mozart ja Beethoven.

Vaheldust programmi tõid rahvuslike heliloojate palad. Kauaks püsiva elamuse andis Hassan Sharara (AÜV) oma isa «Araabia kontserdiga», mille kadents imiteeris vaimustava tõepärasusega egiptuse rahvamuusikat ja -pille. Seevastu ajas muigele Vietnami komponisti Tõongi primitiivne pala Ngho Van Thani siiras esituses. Karmust ja tigedust õhkus Mamia Sonaadist (originaalselt koos löökriistide ja kontrabassiga) jaapanlase Tsugio Tokunaga interpretatsioonis. Hoopis helelüüriline Flossmani «Unistus viiulist» sobis imehästi Č. Pavliku tundelise mängumaneeriga. Vanja Milanova (Bulgaaria) vaimustas impulsiivse artistlikkusega Vladigerovi «Laulus». Muuseas kuulus ka tema nende 11 osavõtja hulka, kelle biograafias on nimetamisväärsed võidud (I—III koht) rahvusvahelistel konkurssidel. Paganini-nim. võistluse laureaadilt oodanuks eeskätt veatuid kapriise, paraku võitles neiu end III vooru peaasjalikult noorusliku värskuse ja innuga.

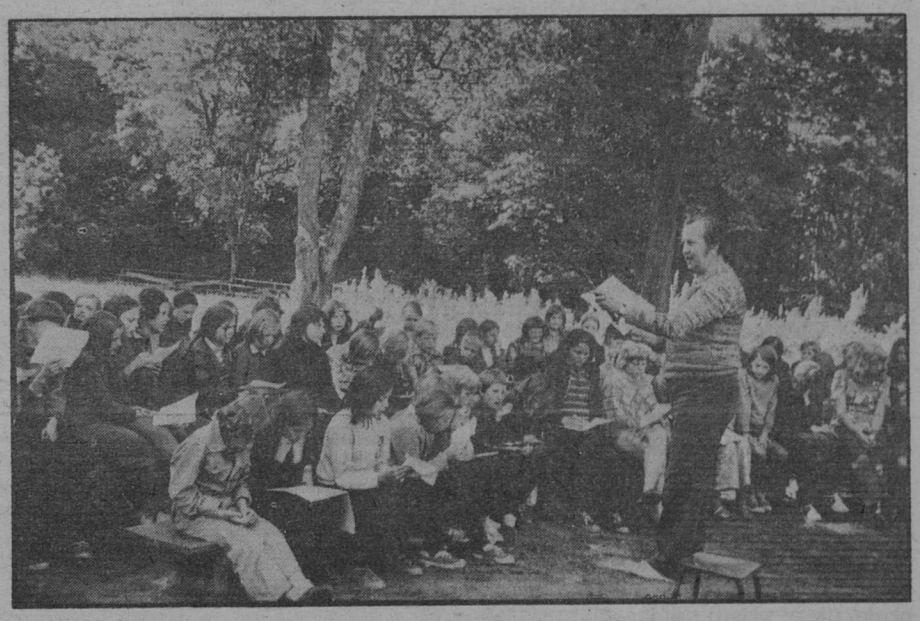
Kohustuslik teos oli sedapuhku Slonimski Soolosonaadi kunstilise eredusega mitte eriti silmatorkav I osa. Pakkus huvi jälgida, mida suudetakse sellega ette võtta. Ainuparimat ei oska välja pakkuda, kuid omanäolisi lahendusi oli mitu. E. Fodor nautis põhjalikult teksti komplitseeritust ega lasknud tühjalt mööduda ühtki nooti. R. Gvassalia segas siingi tumedamaid toone raskepärasema tõlgitsuse tarbeks, kuna aga M.-A. Nicolas kaldus rõõmsameelsesse lüürilisusse, R. Davidovici (Austraalia) liikus ootamatu rahu ja kindlusega. (Mõneti mõttetult reastatud käikudes oli aga absoluutne kindlus määrav näitaja.) Kiretus *pianissimo*'s väljapeetud sissejuhatus O. Vilkomirskajal (NSV Liit) kruvis ootuspinge üles, paraku valmistas järgnev suure pettumuse. Kaasa elama pani Ali Forug (Iraan) idamaiste tämbrite ja kontrastidega (D. Oistrahhi õpilasena on ta valdutanud enamiku viiuldaja teel seisvatest kindlustest ja pakkus pingelist kuulamist paljude helitöödega). Kõige polüfoonilisemalt võttis sonaati tšehh Oldřich Hlinka, mängides ühtlasi aktiivselt ja kiires tempos.

Konkurss on lõppenud, žürii otsuse langetanud, on võitjaid... kuid pole kaotajaid, sest tulemustest sõltumatult sammuvad noored talendid üha edasi — tublisti rikkamatena muljete ja kogemuste poolest.

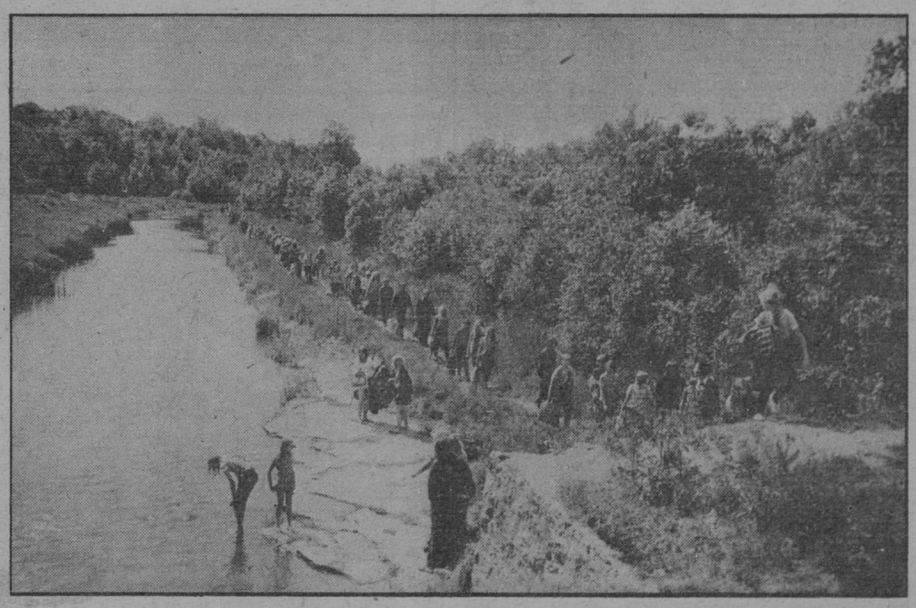
INES RANNAP

Laula tuju heaks!

Nii on lapsevanema või ajakirjanikuga, kellel oma autot pole, aga kes siiski tahab seal ära käia. Teises mõttes pole kerge Illuste laululaagrisse pääseda «Ellerheina» lastel endalgi. Kohale viis need kolmteist tosinat laulusuud müüdugi autobuss, kuid selleks, et sõiduluba saada, peab igaüks neist näitama, et ta seda väärt on. Töö- ja laulurõõmud algavad päriskooliga ühel ajal ettevalmistusklassides, mis aastaaastalt igakevadiste eksamitega läbitakse. Põhikoosseisu pääsevad alates IV—V klassist need, kellel on küllaldaselt musikaalsust ja häält ning kes on näidanud, et nad oma võimeid arendada suudavad, mis omakorda tähendab tahet ja püsivust tööd teha, kohusetunnet, enesestmõistetavat distsipliini. Aga ilma selleta pole «Ellerheinas» laulmine mõeldav: tunnustussõnad, mis koorile alati värskete, plaksude ja muuga sugugi lihtsate killast. Töö käis dirigentide ja muusikaliste kasvatajate Heino Kaljuste, Tiia Loitme, Lidia Pärna, Tiina Ergma, Tõnu Kaljuste, Katrin Meelaku ja teiste käe all kord häälerühmiti, kord eraldi nooremate ja vanematega, ning muidugi kogu lauljasperega koos, kus kõrvuti seisid nii abituuriumiea lähedusse jõudnud kui ka põhikoosseisu pürgivad algajad. Viimased, ligi 30 last III ja IV klassi ettevalmistuskoorist, olid

Ei ole see muidugi üksnes laululaager, vaid ikka pioneerilaager kõige selle juurde kuuluvaga: igahommikuse ja -õhtuse rivistuse, lõkkeõhtute ja mängudega, meresupluste, võistlustega. Nii nagu alati, on need ka siin kõige suuremat elevust toonud: ootamatu ja üheaegne võistlus parima välklehe selgitamiseks, Kalevipoja mängud (kiviviskamise vaat et tosin eri võimalust) jpm.

Ja muidugi Illuste mängud. Need on huvitavad ja vajavad sõna otseses mõttes eelnevat nuputamist ning koosnevad aladest, mis ei nõua spordiväljakut jooksuradade, hüppe- ja heiteplatside, ronimisvahendite ja muuga. Sest Illustes spordiväljakut ei ole. Ja seda väikest külaskäigulugu ei saagi lõpetada teisiti, kui öelda välja see mure, milleni jõudsime juttu vestes olgu siis laagri ülema, Pioneeride ja Koolinoorte Palee õppealajuhataja Elle Parikuga, vanempioneerijuhi Helga Hallmäega või dirigentide ja kasvatajatega: Illuste on palee paljudele kollektiividele hästi sobiv laagripaik, kuid selle hoonestik vajab põhjalikku remonti ja juurdeehitusi, eriti puidust telkmaju, territoorium aga heakorrastamist ning maastikuarhitektuurilist kujundamist.

VALDAR VIIRES

Rahvusvaheline koorivõit Ungarist

8.—13. juulini toimus Debrecenis VI Béla Bartóki nim. rahvusvaheline koorifestival, millest võttis osa ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia naiskoor Eesti NSV rahvakunstniku Arvo Ratassepa juhatusel. Nagu Debrecenist saadetud telegrammis teatati, sai Eesti koor festivali I preemia.

Koori liikmed jõuavad koju homme kell 17.19 Moskva rongiga.

Diplomid noortele muusikutele

TALLINNA RIIKLIKU KONSERVATOORIUMI
lõpetasid käesoleval aastal klaveri erialal: Olga Belova (dots. kt. L. Semperi klass), Rein Bleive, Viktor Gurjev, Maret Selgis (van.-õpetaja Valdur Roots), Tatjana Kisseljova, Natalja Kovaltšuk, Anne Sarrap (dots. kt. Ada Kuuseoks), Peeter Saar (dots. kt. V. Lippus), Natalia Sakkos (prof. kt. L. Mets) ja Eino Uuli (dots. kt. E. Saar ja prof. B. Lukk); tšello erialal: Allar Kaasik (dots. kt. I. Juul); viiuli erialal: Annes Koppel, Toomas Veenre (dots. kt. H. Aasa), Külli Linask (prof. kt. H. Laan) ja Urve Uibokand (dots. E. Lippus); kontrabassi erialal: August Sarrap (van.-õpetaja M. Saareväli); trombooni erialal: Heiki Kalaus (prof.-konsultant P. Karp); klarneti erialal: Enno Mattisen (van.-õpetaja H. Suurväli), Vello Sakkos ja Arvo Stoltsen (dots. J. Kaljaspoolik); trompeti erialal: Endel Nõgene (dots. H. Orusaar); flöödi erialal: Jaan Õun (dots. E. Peäske); puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal: Vjatšeslav Tulubjev (van.-õpetaja V. Loogna); laulu erialal: Maria Gurjev (dots. kt. L. Issakova), Arvo Laid (prof. kt. V. Gurjev), Lorita Ratassepp (van.-õpetaja M. Sildos) ja Õiela Verev (prof. T. Kuusik); koorijuhtimise erialal: Merike Aarma (dots. kt. H. Ilja), Marika Kahar (dots. K. Areng), Peeter Lilje (pof. kt. A. Ratassepp), Helle Urma ja Katrin Õun (prof. J. Variste); kompositsiooni erialal: Olav Ehala (prof. E. Kapp); muusikateaduse erialal: Tiina Mattisen (dots. kt. H. Tauk), Tatjana Morozova (dots. kt. J. Jürisson) ja Aili Põllupüü (dots. L. Normet).

Konservatooriumi kaugõppeosakonna lõpetasid klaveri erialal: Svetlana Ainbinder (van.-õpetaja L. Jõks), Ene Eimre (prof. B. Lukk), Gerda Heinmaa (dots. kt. L. Semper) ja Ruth Patune (dots. kt. E. Saar); trompeti erialal Rein Sildna (dots. H. Orusaar); puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal: Lehte Aava, Galina Markadjeva (dots. kt. L. Vigla) ja Ilmar Lääne (dots. E. Peäske); koorijuhtimise erialal Hele-Mai Kostroma (prof. kt. A. Ratassepp), Liivi Lepik ja Aita Tammpere (dots. K. Areng); muusikateaduse erialal: Inna Tobler (prof. H. Tampere).

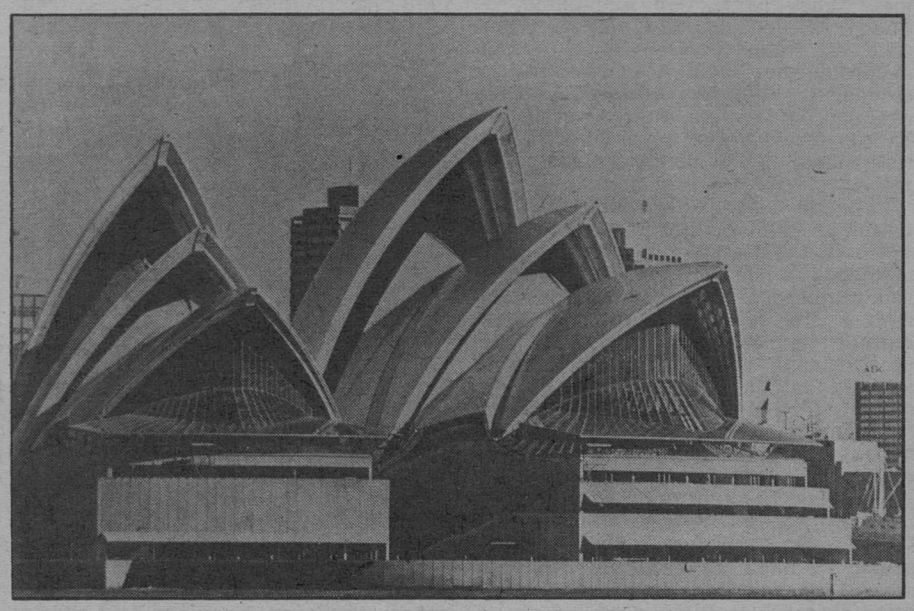
Lavakunsti erialal lõpetasid konservatooriumi 11 noort näitlejat (vt. «Sirp ja Vasar» nr. 24, lk. 8).

HEINO ELLERI NIM. TARTU MUUSIKAKOOLI
lõpetasid tänavu 30. lennuna klaveri erialal: Irina Kovrigina (õpetaja G. Kalpina klass), Tiiu Kukk (A. Karm), Regina Lašina (A. Sarv), Eva Loot (E. Arro), Tiina Kasema (kiitusega), Evi Ots (A. Russak), Eve Raud, Ene Viidang (M. Valk-Falk) ja Tiiu Tolm (Õ. Mäeots); viiuli erialal: Jüri Kasema (T. Zaozernaja), Tiiu Metsakuru (K. Loona) ja Vello Schütz (L. Riiner); klarneti erialal Harli Maanus, Jüri Millistfer ja Kalev Velthut (A. Regi); rahvapillide erialal: Reet Jaakus (E. Jukk), Lehti Raidmaa, Merike Rüdiger ja Natalia Suvorova (U. Arro); laulu erialal: Tiina Gadalina, Regina Rodina (L. Jürgens) ja Rete Leetna (A. Kurtna); koorijuhtimise erialal: Küllike Joost (V. Lepik), Ene Pütisepp (M. Tigane), Aulike Siidirätsep, Maibi Veski (R. Ritsing) ja Elle Tint (L. Taal); muusikateooria erialal: Kai Klein, Mare Põldmäe (kiitusega) ja Peeter Vähi (V. Viru). Ruth Karulin lõpetas muusikakooli klaveri (A. Karm) ja muusikateooria (V. Viru) erialal.

MUUSIKAMAAILM 73

PRIIT KUUSK

Tänu suursündmustele Moskvas on selle varasuve kõige populaarsemad muusikateemad olnud muidugi ooper ja konkurss. Nii alustamegi tänaseni andmetega täienenud ülevaadet muusikamaailma möödunud aasta sündmustest ooperi- ning konkursipeatükiga ja seda enne, kui ilmuvad Arne Miku lugu *bel canto*'t jumaldajate suurimast ootusest Milaano «La Scalast» ja kõik muljetekirjad tänavuselt Tšaikovski-konkursilt.

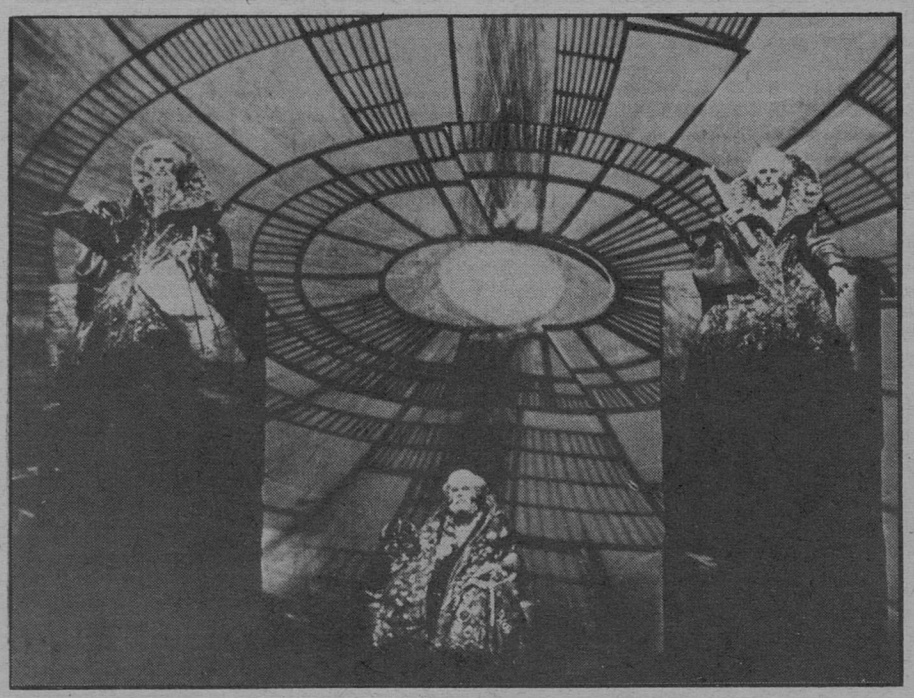

Sydney' ooperimaja

Ooperimaailma kõik välised sündmused varjutas kahtlemata Sydney' ooperiteatri avamine 14-aastase (vaheaegadega) ehitustegevuse järel 20. oktoobril. Taani arhitekt Jörn Utzoni projekti põhjal püstitatud ooperimaja on pälvinud juba mitut laadi kiiduütlusi: «Maailma kauneim ehitis» (Y. Menuhin), «Maiade templite vaimus...», «Meie sajandi viimane põrutav ekstravagantsus», «Nagu kümne valge purjega laev on ta ankrus sadamalahes, liibudes nõtkelt neemele», «Austraalia Tadž Mahal»... Sydney' Ooperi avalavastusteks olid Prokofjevi «Sõda ja rahu» ning Leoncavallo «Pajatsid» ja Puccini «Mantel». Kuu aega hiljem avas kuulajaile-vaatajaile uksed ka Rumeenia uus Rahvusteater Bukarestis, jõudis lõpule aastaid kestnud rekonstrueerimine Torino Teatro Regios, Praha Smetana-teatris, käsil olid uute ooperihooneprojektide konkursid või parim juba elluviimisel Bulgaarias ning Jugoslaavias jne.

Hooajal 1972/73 mängiti Saksa Föderatiivse Vabariigi, Austria ja Šveitsi ooperiteatrites (teiste maade kohta koondandmed puuduvad) kõige enam Mozarti «Võluflööti» — 29 lavastuses 406 etendusega (eelmisel hooajal Mozarti «Figaro pulm» 23 lavastuses 268 korda), järgnesid «Carmen», «Figaro pulm», «Sevilla habemeajaja», «Cosi fan tutte». Heliloojate individuaalarvestuses (kavas olnud ooperietenduste koguarv) juhtis nagu mullugi Verdi Mozarti, Wagneri ja R. Straussi ees. Ja veel kilde: 1608. a. esietendunud Marco da Cagliano ooperi «Daphne» lavastus Spoleto festivalil, Berliozi «Troojalaste» kõrval ka tema «Beatrice ja Benedict» Inglismaal, samas Verdi «Stiffelio», Mussorgski 90. surma-aastapäeva puhul «Hovanštšina» Londoni Kuninglikus Ooperis, «Boriss Godunov» Salzburgis, Herbert von Karajani võrreldamatult pingeline tegevus ooperivallas lavastajana, dirigendina, ooperfilmide režissöörina jne.

Üllatavalt ja harukordselt rohke huviga oli nüüdisaja oopereist menukaim üsnagi värske teos, Gottfried von Einemi 1971. a. esietendunud «Vana daami visiit» (8 lavastust 67 etendusega). Populaarse klassika kõrval aga kõikjal veel Orff, Hindemith, Janaček, Berg, Britten, Šostakovitš, W. Egk, Penderecki, W. Fortner, H. W. Henze jt. Poleks põhjust nõustuda mõnede autoriteetidegi aeg-ajalt kostnud arvamusega nüüdisaja ooperi hääbumisest, vaevalt ennustab seda ka publiku alatine võõristav suhtumine moodsasse ooperiteatrisse. Heliloojate huvi ooperi vastu näib, küll heitlikult, hoopis suurenevat. Olgu ühegi näitena arvud inglise ooperitoodangust 1945—1971 (1945—49 11 ooperit, 1951—55 38, 1956—60 46, 1961—65 34, 1966—70 67, 1971. a. esietendus koguni 18 inglise uusooperit!) Kaalukateks näideteks on ka tänapäeva nimekamate heliloojate teosed just ooperivallas: värske partituuri andsid teatrile G. Menotti, B. Britten, C. Orff, E. H. Meyer, P. Dessau («Einstein» esietendus küll k. a. veebruaris), samuti B. Blacher, F. Geissler, M. Rubin, B. Maderna, S. Szokolay jt., kelle oopereist võib-olla monumentaalseimana mõjus C. Orffi «De temporum...», milles solistide kõrval osalesid kaks suurt orkestrit, kaks ooperikoori, kolm klaverit, ligi 100 löökinstrumenti, lisaks veel kolm segakoori. Nüüd aga uusoopereist täpsemalt.

C. Orffi «De temporum...» II osa «Anahoreedid»

OOPERITE MAAILMAESIETTEKANDEID 1973

Stokholm, 18. I — Lars Johan Werle. «Tintomara» (3 vaatust, Carl J. L. Almquisti «Kuninganna ehte» põhjal).
Rostock, 26. I — Fritz Geissler. «Hullumeelne Jourdain» («Rossiniaad» Mihhail Bulgakovi molière'iaadi («Kodanlasest aadlimees») põhjal.
Brüssel, 7. II — Nicolas Nabokhov. «Asjatu armuvaev» (koomiline ooper Shakespeare'i järgi, William H. Audeni ja Chester Kallmanni libreto).
Hamburg, 9. II — Pierre Henry. «Kyldex I» küberneetilis-luminodünaamiline eksperimentaaletendus publiku osavõtul: muusika, ballett, pantomiim, film kuni striptiisini. Üks kriitikutest: «Hamburgi Riigiooper oli nagu lunapark.»).
Stokholm, 17. II — Karl Erik Welin. «Kuninganna Mina» («Drottning Jag»).
Bonn, 21. II — Manfred Niehaus. Ühevaatuselised ooperid «It Happens» (Yohanan Zarai 30 aleatoorilist sõnamängu) ja «Vann».
Gelsenkirchen, 1. IIII — Robert Kurka. «Vahva sõdur Švejk».
Stokholm, 3. III — Ralph Lundstén. «Näkk» («Strömkarlen»).
Naapoli, 4. III — Jacopo Napoli. «Dubrovski II» (Mario Pasi libreto Puškini ainell).
München, 7. III — Walter Haupt. «Sensus» (eksperimentaalne «mixed-media» ooper).
Barnet, 14. III — John Joubert. «Vang» (Tolstoi jutustuse põhjal).
Scheveningen, 16. III — Bruno Maderna. «Satyricon» (lüüriline ooper, helilooja libreto Petroniuse järgi).
Dresden, 27. III — Udo Zimmermann. «Levini veski» (Ingo Zimmermanni libreto J. Bobrowski romaani põhjal).
Pariis, 29. III — J. Bruzdowicz. «Troojalased» (Euripidese järgi).
Stralsund, 29. III — Gerhard Rosenfeld. «Argipäine ime» (Gerhard Hartmanni libreto Jevgeni Švartsi järgi).
Russe (festival), III — Paraškev Hadžijev. «Aasta 893» (ajalooline ooper).
Ulm, III — W. Hofmann. «Alla nulli» (koomiline ooper).
Toulouse, 6. IV — A. Casanova. «Õnn kuriteos» («Le bonheur dans le crime»).
Stuttgart, 8. IV — M. Niehaus. «Sylvester» (lühiooper).
Oslo, 9. IV — Alfred Janson. «Mäemuinasjutt» (2 vaatust).
London, 17. IV — Elizabeth Lutyens. «Infidelio» (teatris «Sadler's Wells Opera»).
Bloomington (Indiana), 23. IV — John Eaton. «Mõškin» (Dostojevski «Idioodi» järgi).
Hamburg, 10. V — Walter Steffens. «Piimetsa vilus» (Dylan Thomase järgi).
Aldeburgh (festival), 16. VI — Benjamin Britten. «Surm Veneetsias» (Thomas Manni romaani järgi).
Jeruusalemm, 17. VI — Josef Tal. «Masada 967».
Salzburg (festival), 20. VIII — Carl Orff. «De temporum fine comoedia» («Das Spiel vom Ende der Zeiten» ehk «Vigilia»).
Helsingi, 30. VIII — Einojuhani Rautavaara. «Apollo ja Marsyas» (koomiline ooper).
Oslo, 3. IX — H. Johnsen. «Svein ja Maria» (keskaegse saaga ainell).
Chicago, 5. IX — Giancarlo Menotti. «Tamu-Tamu» (indoneesia ainestik. Heliloja: «Ooper kogu maailmale.»).
Stokholm, 6. IX — Torbjörn Lundquist. «Seal, kus särab» («Där det Lyser»).
Toronto, 8. IX — C. Wilson. «Heloïse ja Abelard» (E. Bensoni libreto).
Wuppertal, 15. IX — Boris Blacher. «Yvonne, Burgundia hertsoginna» (4 vaatust, heliloja libreto Witold Gombrowiczi draama põhjal).
Stokholm, 20. IX — Werner Wolf Glaser. «Kagekiyo».
Lääne-Berliin (festival), 27. IX — Klaus Huber. «Jot ehk millal tuleb isand tagasi».
Monte Carlo, IX — Renzo Rossellini. «Surnud kuninganna» («La reine morte», H. Montherlant'i näidendi põhjal).
Brno, 4. X — Ilja Hurnik. «Daam ja röövlid» (filmi «Ladykillers» ainell).
Halle, 7. X — Hans Jürgen Wenzel. «Lood vanast Aadamast» (Joachim Rähmeri libreto Erwin Strittmatteri jutustuse «Elektrivool» järgi).
Lublin, 21. X — Zbigniew Bargielski. «Alice imedemaal» (nukuooper).
Budapest, 23. X — Sandór Szokolay. «Sámson» (László Némethi draama põhjal).
Stokholm, 23. X — Eskil Hemberg. «Armastusest» («Om Kärlek»).
Stokholm, 30. X — Werner Wolf Glaser. «Poiss ja Hääl» («Pojken och Rösten»)
Bonn, X — Hans-Ulrich Engelmann. «Revüü».
Berliin, 17. IX — Ernst Herman Meyer. «Ratsanikud öös» (ooper 11 pildis eelmänguga, Peter Abrahamsi romaani «Kõue rada» põhjal, Günther Deicke libreto).
Stuttgart, 21. XI — Ingomar Grünauer. «Vaala kõhus».
Hamburg, 28. XI — H.-L. Hirsch. «Testament» (muusikateater François Villoni ja Ezra Poundi tekstidele).
Stokholm, 6. XII — Maurice Karkoff. «Kibuts» («Kibbutzen»).
Viin, 14. XII — Marcel Rubin. «Kleider machen Leute» e. «Trooja sõda Seldwylas» (Gottfried Kelleri järgi, Viini Rahvaooperi 75. aastapäevaks).
Kalkuta — Sambhu Bag. «Karl Marx».
New Delhi — Shanho Huran. «Chitraleha» (india ragade sobitus euroopa ooperivormidesse).
Česke Budejovice — Emil Hlobil. «Anna Karenina».
Skoplje — Kiril Makedonski. «Ilinden» (ajalooline ooper, Makedoonia türgivastase ülestõusu 70. aastapäevaks).
London (Royal Covent Garden) — Benjamin Britten. «Owen Wingrave» (1971. a. teleooperi lavaesitettekanne).
Pariis — Claude-Michel Schoberg ja Raymond Jeannot. «Prantsuse revolutsioon» (esimene prantsuse rock-ooper).
Bloomington — John Eaton. «Herakles».
Milaano — Luigi Cortese. «Valged ööd».
Bukarest — N. Buiciiu. «Vürstinar Chiazna» (heliloja ja E. Czerney libreto).
Cluj — Liviu Clodeanu. «Odüsseus».
Cluj — Theodore Bratu. «Kaks krossi kotis».
Timišoara — Cornel Teranu. «Don Giovanni suudlus» (kammerooper).

(Algus 2. lk.)

Keskeriharidusega spetsialistide grupil algab rubriikide järjestus taidluse ja kultuuritööga, edasi kirjandus, televisioon-raadio, film, huumor-satiir, arhitektuur, informatsioon jooksvast kultuurielust, muusika, keeleveerud, kunst, kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, eetika-pedagoogika, teadus-poliitika-majandus.

Keskharidusega vastajad eelistavad filmi, kirjandust, keeleveerge, teatrit, huumorit, järgnevad arhitektuur, muusika, informatsioon jooksvast kultuurielust, kunst, kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, televisioon -raadio, eetika-pedagoogika, teadus-poliitika-majandus, taidlus ja kultuuritöö.

Alghariduse vastajate rubriikide järjestus algab kirjanduse ja keeleveergudega, järgnevad huumor-satiir, teater, informatsioon jooksvast kultuurielust, muusika, televisioon-raadio, film, kunst arhitektuur, eetika-pedagoogika, taidlus ja kultuuritöö, kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ning filosoofilised probleemid, teadus-poliitika-majandus.

Näeme, et esikohtadele asetuvad enamasti need rubriigid, mis on «Sirbile ja Vasarale» kui kultuurilehele spetsiifilised. Loevad ju meie vastajad igaüks veel mitut väljaannet. Informatsiooni poliitikast ja majandusest annavad päevalehed operatiivsemalt.

Rubriigid kultuuri ja ühiskonna sotsiaalsed ja filosoofilised probleemid, samuti teadus-poliitika-majandus on kõrgema haridusega lugejate ja üliõpilaste vastuste põhjal koostatud pingeridades suhteliselt eespool kui teistel lugejatel. Ka teistes ajakirjandusuurimustes viidatakse kõrgema haridusega inimeste elavamale huvile sotsiaalsete probleemide vastu. Tõsi on aga ka see, et «Sirbi ja Vasara» vastavateemalised artiklid on sageli olnud raskepärased ja igavavõitu.

Viimase aja meeldejäävama loona (meenutame, et küsitlusleht ilmus aprillis) nimetab kolmandik vastanuist V. Pohla «Inimese dimensiooni ja kultuuri», sama autori «Armastuse tapmise lugu» ja ka poleemikat tõusikluse ümber. Teine peaaegu niisama populaarne kirjutis on V. Heueri malekommentaar. Paljud nimetavad ka ankeetküsitlust eesti noorema kirjanduse kohta «Läbi mitme pilgu», L. Prometi ja R. Parve «Teekonnalehte '73», L. Mere «Seitset õhtut Idrisiga», H. Ligi ja E. Tõnissoni «Kaheksandat õhtut Idrisiga».

NB! «SIRBI JA VASARA» KÜSITLUSLEHT LUGEJATELE

Kokkuvõte vastustest

Mitmed vastajad ei märgi konkreetseid kirjutisi, nimetavad aga meeldejäänud autoreid, sealjuures neidki, kes meie lehes harva on kirjutanud: V. Panso, K. Ird, M. Mikiver, G. Ernesaks, G. Naan. Loetletakse ka teemasid-probleeme, mille käsitlemine on tähelepanu köitnud: «Estonia» teatri projekt, Tallinna vanalinn ja tuleviku Tallinn, keeleveerud, retsensioonid teatrietenduste ja kirjandusteoste kohta jne.

Lugejate soove, ettepanekuid ja pretensioone toimetusele on õige mitmesuguseid. Paratamatult pidime jätma tähelepanuta need soovid, mida esitavad ainult paar-kolm lugejat. Siis saimegi sellise rea: enam informatsiooni kultuurielust teistes liiduvabariikides ja välismaal, enam sotsiaalsete probleemide asjalikku käsitlemist, enam fotosid, järjejutte (memuaare, biograafiaid), enam kirjutisi väljapaistvatelt(st) kultuuritegelastelt (st), enam poleemikat, arutlusi. Nooremad lugejad (õpilased, ka üliõpilased) tahaksid rohkem lugeda kergest muusikast ja filmist. Sotsiaalsetest probleemidest (nagu oli näha ka rubriikide pingeridadest) on eelkõige huvitatud teaduslikud töötajad ja üliõpilased.

Kui meil rubriikide järjestuses olid esikohal enamasti kirjandus, teater ja muu n.-ö. puht kultuuritemaatika, siis meeldejäävamatena nimetatakse ja soovitakse edaspidi lugeda rohkem neid lugusid, mis on «elust enesest»: linna- ja maa-arhitektuurist kui ühest elulaadi kujundavast tegurist, mitmesugustest sotsiaalsetest probleemidest.

Paljude lugejate pretensioonid toimetusele on seotud rubriigiga «Uusi raamatuid». Öeldakse, et rubriik on muidu igati huvitav ja vajalik, kuid sageli võib lugeja selle vahendusel teada saada ainult, millest ta ilma on jäänud. Raamatute annotatsioonid jõuavad lehte hiljem kui raamatud kauplustesse. Paraku aga ei seisa raamatute müügiletuleku aegade täpne teatamine toimetuse võimuses, liiati ei ilmu ükski raamat müügile korraga kõigis vabariigi raamatukauplustes.

Rohkesti on igasuguseid maitseetteheiteid: ei meeldi kujundus, ei meeldi huumori- ja satiirikülg, artiklid on targutavad jne. Ühed laidavad samu asju, mida teised heaks peavad ja kiidavad. Siin taga on aimata tervet probleemide kompleksi. Üks ja sama kirjutis võib osale lugejaist tunduda äärmiselt huvitav, vajalik, sisukas, teistele aga täiesti tarbetu, igav, kunstliku probleemiga. Kindlasti sõltub hinnangute andmine inimese elulisest ja lugemiskogemusest, kindlasti veel millestki. Detailseks analüüsiks aga on meie küsitlustulemused liiga napid.

Olulisemaid etteheiteid, mis paljudest vastustest läbi vilksatab, on, et «Sirp ja Vasar» ei arvesta nn. laia lugejaskonda, et liiga suur on nende kirjutiste osakaal, mis on mõeldud ainult loominguliste liitude liikmetele ega paku enamikule lugejaist mingit huvi. Etteheide on omajagu põhjendatud, sest otsustades «Sirbi ja Vasara» praeguse tiraaži järgi, on meil lugejaid tõesti väga palju. Kunst ja kultuurielu on valdkonnad, mis paljudele inimestele huvi pakuvad ja millest igaühel on õigus osa saada. Samal ajal aga teame, et meie vabariigis pole erialaseid ajakirju muusika-, filmi- ja teatriinimestele. Meie ajaleht püüab seda olukorda võimaluste piires leevendada. Loomingulised töötajad nagu mis tahes teised erialainimesed vajavad spetsiifilist informatsiooni. Ongi mõnes mõttes paratamatu, et osa kirjutisi jääb väheütlevaks neile lugejaile, kellel puudub vastav erialane ettevalmistus. Kogunisti halb oleks lugu siis, kui ajaleht on vähepakkuv nii erialainimestele kui ka teistele lugejatele.

Teine sisuline etteheide on, et ajaleht on ebaoperatiivne, et näiteks teatriretsensioonid ilmuvad meil sageli koguni hiljem kui teistes lehtedes, rääkimata sellest, et tükk aega pärast esietendust. See on igati asjakohane tähelepanek, mida toimetus püüab ka arvestada.

Oleme järginud mitte niivõrd operatiivsuse (päevakajalisuse) nõuet, kui aktuaalsust. Aktuaalsus selles mõttes, et valgustada olulisemat meie kultuurielus.

Mida me küsitluslehe vastustest järeldada võime? Kõigepealt seda, et mida tuttavamaks üks nähtus saab, seda keerulisemaks ta läheb. Lihtne on öelda «Me ju tunneme oma lugejat!», kui silma ees on ainult oma lähemad tuttavad. Kui aga on juba tekkinud reaalne teadmine sellest, kui palju ja kui erinevad inimesed meie lehte loevad, muutume kõhklevamaks.

Meeldiv on, et «Sirbil ja Vasaral» leidub nii palju aktiivseid lugejaid, eriti suur tänu neile, kes küsitluslehele lisaks oma soovidest ja ettepanekutest ka pikemalt kirjutasid.

Küsitluslehtede vastustes on rohkesti mõtteid, mida praktilises lehetegemise töös kindlasti kasutada saab. Siintoodu oli ju ainult põgus ülevaade vastuste põhilistest tendentsidest. Lisame aga, et «Sirbi ja Vasara» lugejaskonna ulatuslikum uurimine (koos TRÜ žurnalistidega) on praegu kavandamisel. Selle töö tarvis andis küsitlusleht väärtuslikku algmaterjali.

Palju tänu kõigile vastajaile!

Loosimistulemused

«Sirbi ja Vasara» 1975. aastaks võitsid ankeedivastuse saatnud lugejad Torop ja Sillaste Tallinnast, Ü. Rood Paidest, Männik Tartust ja V. Paulson Novosibirskist.

Veel kord aimekirjandusest

KOKKUVÕTTEKS JA KOONDAMISEKS

Kui allakirjutanu täpselt aasta tagasi oma artiklit (mis hiljem sai pealkirja «Eestikeelse aimekirjanduse kaitseks») üles tähendama hakkas, olid tal omad tagamõtted ja taotlused, mille realiseerimiseks tuli leida sobiv tee. Sest kogemused näitavad, et lugejate «suurele ringile» adresseeritud teaduslikud raamatud või raamatud, mille sisuks on paljudimensioonilise teaduse projektsioon keskmise lugeja tasandile, meie kriitikas ja publitsistikas kunagi resonantsi ei leia. Nii tekkiski mõte ühendada üldprobleemide arutlus konkreetse raamatu, R. Wellsi «Bioonika» kaalumisega. Mida külvad, seda lõikad! Nii nagu lähteartikkelgi, tuli ka tekkinud arutlus meie aime- ehk populaarteadusliku kirjanduse ümber temaatiliselt suunituselt väga mitmeharuline. Kuid väärtuslikke mõtteid öeldi välja palju.

Kõige vähemoluline oli asja juures muidugi «Bioonika» ise, mida peeti küll heaks, küll vananenuks, aga ka nõrgaks ja pealiskaudseks raamatuks olenevalt hindaja erialast. Ilmselt on siin tegemist teadusalade spetsiifikast tulenevate hindamiskriteeriumide erinevusega. Ühes teaduses seatakse esikohale täpsust taotlevad, kvantitatiivsed kriteeriumid, teises üldkontseptsioonide adekvaatsuse kriteeriumid. Siin on tegemist asjade tegeliku dialektikaga, mis diskussioonis selgelt välja tuli. Ja kui kogu sellest loost mingit moraali otsida, siis peaks see meile meenutama: rohkem tunda teiste teadusalade spetsiifikat oleks igale teadlasele ülimalt kasulik. Nii oma kutsetöös kui ka teaduse propageerimises, isegi oma eriala teadlastele. Väga õigesti rõhutab E. Kumari, et «populaarteaduslik raamat on informatsioonilallikas mitte ainult laialle lugejaskonnale, vaid mõnel juhul isegi sama eriala spetsialistile».

Sisuliselt kõige olulisemaks kujunes arutlus populaarteadusliku kirjanduse žanritest. Küsimuse tõstis H. Eelsalu, kes tuntud kasvatusmeetodi kohaselt viitas eeskujuna ilukirjandusele, öeldes: «Kui ilukirjanike ja ilukirjanduse tundjate teosed paigutatakse võrdlemisi hõlpsasti žanritesse, siis teadlaste, teadurite ja teaduse muude tundjate kirjutisi ei saa kuidagi selgelt liigitada.» Peale aimekirjanduse (mis A. P. Silvere mõtte kohaselt sobiks kehva populaarteadusliku kirjanduse žanrinimetusena) «tuleks leida kohased nimetused ka teistele žanritele teadusega seotud kirjanduses» (H. Eelsalu). Taotlused on kahtlemata õiged, nende realiseerimine ilmselt aga hoopis keerulisem, kui me arvasime. See sai selgeks K. Kure artiklist «Suundumistest» («Sirp ja Vasar» nr-d 18 ja 19), mis kõnealuse diskussiooni voolu küll ei kuulunud, kuid milles näidatakse, et ka ilukirjanduses on liigi- ja žanriprobleemid läinud hoopiski segaseks. Nii et jäid ainult probleemid ja küsimused.

Diskussiooni vältel avaldati palju häid mõtteid teaduskirjanduse, eriti laiale lugejaskonnale määratud teaduskirjanduse funktsioonidest ja võimalikest autoritest. Oleks tarbetu seda kõike siin kordama hakata. Tulu kõigest väljaöeldust peaks olema.

Vastu tahaks vaielda ainult ühele diskussioonis kasutatud sõnale, see on populaarteadus. Mõeldud on see populaarteadusliku kirjanduse lühendkujuna, kuid sellisena ta vaevalt küll sobib. Kas või juba sellepärast, et viib paratamatult mõttele, nagu oleks juttu teaduse erikujust, populaarteadusest. Niisugust aga olla ei saa. Teadus on selles mõttes selge polaarsusega, et saab olla ainult teadus või tema eitus, mitteteadus (seda võidakse nimetada ebateaduseks, pseudoteaduseks jne., jne.). Mingisugust vahepealset varianti, poolteadust või veerandteadust, muuseas ka populaarteadust (mis võiks tähendada teaduse mingisugust rahvavarianti) olla ei saa. Allakirjutanule meenuvad koos sõnaga «populaarteadus» eelkõige tundmatute talentide «uurimused», mis teaduslikesse instituutidesse aeg-ajalt saabuvad ja millele instituut peab reageerima kui kodaniku avaldusele. Populaarteadust olla ei saa, küll on aga populaarteaduslik käsitlus või ka populaarteaduslik kirjandus. Viimast lihtsalt populaarteaduseks nimetada siiski ei maksaks.

Vähem puudutati diskussioonis laiale lugejaskonnale määratud teaduskirjanduse levikut ja lugejate huvi selle vastu. Kuigi statistika näitab, et niisuguste raamatute kogutrükiarvud aasta-aastalt mõnevõrra siiski kasvavad, kasvavad ka müümata jäänud raamatute pakid kaupluses. On siiski ilmne, et tõsine huvi populaarteadusliku raamatu vastu meil langeb. Kui algas diskussioon «Sirbis ja Vasaras», siis vähemalt ühes oli allakirjutanu kindel: «Bioonika» trükk müüakse nüüd kindlasti kiires korras läbi. Trükiarv 12 000 ei ole ju teab mis suur, pealegi on raamat väga kergesti loetav. Eksisin. «Bioonika» kaunistab raamatulette tänase päevani.

Milles on asi? Kas on traditsiooniliselt kasutatavad populariseerimisvormid vananenud? Võib-olla peaksid aimekirjanikud päris teadlikult otsima uusi vorme ja teid? Et probleem on just populaarteadusliku raamatu vormis, mitte lugejate huvipuuduses teaduse probleemide vastu, seda näitavad «Eesti Loodusе» ja «Horisondi» erakordselt suured tiraažid. Raske on oletada, missugused peaksid need uued vormid olema. Hiljuti sattus mulle kätte möödunud aastal USA-s ilmunud J. M. Jauchi raamat «Are Quanta Real?». Selles jätkavad Galilei «Dialoogide» tegelased Salviatti, Sagredo ja Simplicio arutlusi kvantfüüsika probleemide üle. Huvitav võte, kutsub lugema. See on muidugi üksikleid. Aga üldse oleks midagi uut vaja. Võib-olla peaksid hakkama ilmuma teaduse küsimusi populariseerivad koomiksid. Või midagi vastupidist: peaks astuma teaduse populariseerimisel veel suure sammu tõsiteadusele lähemale. Igatahes on viimastel aastatel meil enim nõutud aimeraamatud olnud just viimast liiki.

Olulise soovituse on välja öelnud E. Parmasto oma prohvetliku sisuga lauses: «Kuidas oleks, kui pärast mõtete (tõenäoliselt eimillenigi viivat) vahetamist organiseeriks «Sirp ja Vasar» arvustuste rubriigi, «Looming» avaldaks aastaülevaateid jne?» Kui E. Parmasto soov realiseeruks kas või osaliselt ja kui lõppenud diskussioon veidigi aitaks eri spetsiaalsuste teadlasi teaduse populariseerimise ülesannete ümber koondada, oleksime suure sammu edasi läinud.

Lõpuks veel mõni sõna terminist «aimekirjandus». Kas see sobib senist «populaarteaduslikku kirjandust» asendama või mitte? Raske öelda. Aeg peab näitama, kas uus sõna omandab meie keelepruugis küllalt määratletud sisu ja funktsioonid või mitte.

Et aastavanuste sündmuste kohta sobib juba mälestusi kirjutada, siis tahaks meenutada, et sõna «aim» leidsin tegelikult Wiedemanni sõnaraamatust, kus tema teise tähendusena on antud «aatom». M. Salemi «Eesti-vene sõnaraamat» (1890) annab ka omastavalise vormi «aime». Niisiis, aimekirjandust võiks pidada aatomikirjanduseks. Või kui sõna «aimekirjandus» senise populaarteadusliku kirjanduse asemel (ja ühtlasi ka kõrval) kasutama hakata, oleks see eesti keeles omalaadne mälestusmärk aatomit käsitlevale populaarteaduslikule kirjandusele. Sest kõige laiemate masside, võiks öelda, iga lugemisoskusega inimese huvi teaduse probleemide vastu tekkis pärast Teist maailmasõda seoses aatomi tuumaenergia vabastamisega. Teadust populariseeriva kirjanduse buum algas aatomit tutvustava kirjanduse laviiniga 1950. aastate paiku.

Allakirjutanu usub, et populaarteadusliku kirjanduse asemele on meil uut, painduvamat sõna vaja. Kas see on aga aimekirjandus või mõni teine veel leidmata sõna, seda näitab aeg.

HARRY OIGLANE

ESTICA

■ **«Družba Narodovi» juuninumber avaldab J. Mineralovi suiest retsensiooni Mati Undi kolmele teosele — «Hüvasti, kollane kass», «Võig» ja «Elu võimalikkusest kosmoses», mis on venekeelses väljaandes koondatud ühte raamatusse pealkirja all «Elu võimalikkusest kosmoses».**

■ **Juunikuu «Družba Naradovist» leiame Raimond Kaugveri publitsistiku kirjutise eesti põlevkivitootjate töömailt.**

■ **Literaturnoje Obozrenije» nr. 6 k. a. avaldas J. Smelkovi suiest retsensiooni Jaan Krossi teosele «Kilo siima all».**

■ **Ajakirjas «Pergale» nr. 3, 1974 ilmus rubriigis «Mele kirjanduse sõbrad» kirjanik Jokubas Skliutauskase artikkel «Sõpruse hind», milles on juttu leedu kirjanduse tõlkijast ja populariseerijast Eestis Mihkel Loodusest.**

HANS TREIMANN

Valged krüsanteemid arstile

Pean oma teiseks isaks Kurgani linna võlurist kirurgi Gavrila Abramovitš Ilizarovit.

VALERI BRUMEL

I

Operatsiooniks oli kõik valmis. Lambid paiskasid operatsiooniväljale ühtlast, varjuta valgust. Sisselõige haigutas juba puusas, veresooned olid suletud. Assistendid jutlesid omavahel poolihääli.

Kuid kirurg ise pesi kõrvalruumis ikka veel käsi.

Pool tundi tagasi olin viibinud tema kabinetis. Midagi oma lopsakatesse ratsavõlasevurrudesse pomisedes uuris doktor röntgenipilte, kuulas abiliste veendunud, et Valeri paraneb ja hakkab veel hüppama.

Valeri paraneski, kuid murdis taas jala. Nüüd viidi sportlane Traumatoloogia ja Ortopeedia Keskinstituuti, kus teda ravis Nõukogude Liidu üks väljapaistvamaid kirurge professor Zoja Mironova. Kaks aastat viibis ta kliinikus, kaks aastat järjepannu pöörast tahet jõuda tagasi hüppepaika. Kui ta aga haiglast väljus, oli tema parem jalg kolm sentimeetrit lühem. Kas tõesti lõpp? Ei, tahe tõrkus seda tunnistamast.

Brumel polnud meeletu. Ta ei unistanud mitte niivõrd uutest maailmarekorditest, kuivõrd tagasipöördumisest staadionile, võistluskaaslaste hulka, kelleta ta ei suutnud elu ette kujutada. Ta unistas õigusest hüpata. Ta tahtis kõige kiuste olla üle lõputu õnnetustejada, jääda samaks, kellele kord aplodeerisid Moskva, Rooma, Tokio, New York, Los Angeles, Pariis, kogu maailm. Tegelikult ei vajanudki ta aplause, üksnes igatses söösta üle hüppelati, olgu selle kõrgus kas või meeter. Alistumine paratamatusele ei mahtunud talle pähe. Soov ületada iseennast ahvatles teda virvatulukesena. Samal ajal aga teadmine oma võimetusest masendas ja surus teda otsekui ussikest raudse taagana põrmu.

Ja siis juhtus midagi ootamatut.

Ühel õhtul helises Brumeli korteris uksekell. Sisenes võhivõõras mees. Külalise puusaliiges oli mõni aeg tagasi saanud raskesti vigastada. Mingid tuttavate tuttavad rääkisid talle kaugel Lääne-Siberis tegutsevast arstist, kes tegevat sulaselget imet. Mees võtnudki pika teekonna ette. Tohter Ilizarov aga olevat operatsioonist keeldunud, sest niisugust vigastust ei osanud temagi arstida. Kuid Kurgani haiglas viibides nägi külaline inimesi, kelle haiguslugu sarnanes Brumeli omaga.

Hilisele ajale vaatamata helistas Brumel otsekohe Kurgani. Telefonile trehvanud Ilizarovi õpilane Anatoli Kaplunov palus teda kohale sõita.

Brumel ei uskunud oma kõrvu, kui Ilizarov pärast läbivaatust kinnitas, et midagi hirmsat pole. Et aga arst oli parasjagu hõivatud doktoriväitekirja kaitsmisega, siis palus ta patsienti paari kuu pärast tagasi tulla.

Need olid austus- ja lugupidamisavaldustega harjunud Brumeli elu kõige õnnelikumad nädalad. Ta teadis, et operatsioon pole kergete killast, kuid elas üksnes mõtetega sellest. Iga päev tegi ta treeningut, ujus oma kipsi alla maetud jalaga kilomeetrit pooleteist — et vormis püsida.

Ja lõpuks jõudis kätte operatsioonipäev. Alates sellest ei ühtegi tundi kipsi. Juba teisel pärastlõunal, hoolimata valust ja palavikust, ajas doktor sportlase jalule, käskis kõndida.

«Nelja, hiljemalt viie kuu pärast on su jalg korras,» ütles Ilizarov sellise veendumusega, et Brumel lihtsalt pidi teda uskuma.

Tõepoolest, 18. oktoobril 1968. aastal, Mehhiko olümpiamängude kuuendal päeval võttis Ilizarov oma aparaadi Brumeli vaevanäinud jalalt ja ütles rahulolevalt vuntsi puhudes:

«Et ma su keppi enam ei näeks. Sõitku ta seenele!»

Kuu aja pärast Brumel enam ei longanud. Veel kuu aega hiljem alustas ta treeninguid.

Kõrgushüppajate maailmatippu Valeri Brumel enam ei jõudnud. Aastaid vaevanud vigastus ja aeg olid teinud oma töö, kuid pärast traumat hüppas ta siiski 2.16!

Mitu sentimeetrit sellest kirjutada Gavrila Ilizarovi arvele?

III

Valeri Brumeli kodus on paljude ihaldusväärsete suveniiride hulgas aukohal purunenud sääreluu makett, mida hoiab koos rõngasaparaat. Selle riistapuu kinnitas Ilizarov oma paranenud haigele. Tähelepanelikud kinohuvilised ehk mäletavad niisugust asjandust filmist «Õigus hüppeks».

Too rõngas ongi see, mille ümber tiirleb Ilizarovi ravimispõhimõtte maailm.

Kui Gavrila Ilizarov 1944. aastal Kzõl-Ordas lõpetas sinna Krimmist evakueeritud meditsiiniinstituudi, ei määratud teda mitte rindele, vaid Kurgani oblasti Dolgovo rajoonihaigla peaarstiks. Selles Lääne-Siberi rajoonikeskuses tegi ta kõike: opereeris, võttis lapsi vastu, ravis neid, tohterdas sarlakeid ja songa, tegeles hügieeniga. Kuid millegipärast tundis ta vaibumatut huvi taastava, plastilise kirurgia vastu, mis koondus osteosünteesi, luumurdude arstimise keeruka kunsti valdkonda.

Esimesel pilgul ei tundunud igapäevases kondipaikamises midagi iseäralikku olevat. Juba üle saja aasta tagasi oli Nikolai Pirogov ühena esimestest võtnud kasutusele kipsmähise. Luumurrud paranesid edukalt. Kuid ... Jah, kipsmähis muutis liikumatuks naabruses olevad liigesed, takistas naha hingamist, häiris kudede verevarustust. Tegevusetult laisklevad liigesed muutusid nõrgaks ja haige vajas pärast kipsi eemaldamist järelravi. Kõige pahem on siiski see, et kips ei taga murdunud luu täielikku liikumatust. Sest kipsmähis ühendab luid läbi pehmete kudede. Kuid isegi mikroskoopilised nihked võivad rikkuda noore luu tekkimise tühiselt vähe tundmaõpitud protsessi.

Muide, ega need mõtted olnud Ilizarovil originaalsed. Niisamasugustele järeldustele olid jõudnud paljud arstid. Sajandi alguses loodi ka esimesed aparaadid, mis pidid murdunud luid kipsi abita jäigalt ühendama. Nuputati ja meisterdati, kuid erilisi tulemusi polnud. Noor provintsiarst teadis, et vardad sobivad murdunud luude ühendamiseks kipsmähisest palju paremini. Kuidas nendega aga jäigalt kinnitada, jäi suureks küsimärgiks.

Neist looteeas mõlkunud arutlustest on möödunud aastaid. Siiski mäletab professor Ilizarov, kuidas kord haige juurde sõites jäi ta mõttelõng peatuma pingul rangiroomadele, mille nagisedes tema ka inimliku mõõdupuu järgi keskealine hobune vapralt vankrit läbi sügispori abivajaja poole vedas. Rangid, roomad, aisad ... Imelihtne!

Kui noor tohter õhtul koju jõudis, astus ta kuuri alla, murdis suure vaevaga pooleks labidavarre, mis teda kapsamaa harimisel nii truult oli teeninud, ja ühendas selle taas tugiliistude ja rõngastega ... Hommikul taipas, et sellest ei piisa, ja hakkas ohates labidale uut vart meisterdama.

Ometi jäi murdunud labidavars talle silme ette. Ja peagi saabus päev, mil arst mõistis, et murdunud luid saab ühendada rõngaga, õigemini rõngassüsteemiga, millest lähtuvad vardad ulatuvad luuni nagu rattakodarad rummu.

Süsisilmne korealane Anatoli Kim, Ilizarovi asetäitja ravi alal, tähendas, et vene kõnekäänu järgi saab kõik alguse rattast.

Niisiis oli ratas leiutatud. Muudkui lase aga veerema.

IV

Lase aga veerema ...

Gavrila Ilizarovi aparaat valmis 1951. aastal. Selle ehitasid trikotaaživabriku lukksepp Grigori Nikolajev, tema käealune Nikolai Rukavišnikov ja masinatehase treial Ivan Kalatšev. Aparaat koosnes kahest rõngast, nendes ristikujuliselt paiknevatest varrastest ja kahest vardast, mille abil luumurru koht ülalt ja alt kõvasti kinni pitsitati. Juba esimese haige juures õigustas riistapuu end igati. Esmakordselt nüüdisaja traumatoloogia ajaloos kasvatati luu kokku kipsmähiseta. Mõlemad naaberliigesed jäid vabaks. Juba kolmandal päeval pärast operatsiooni tõusis haige jalule. Ta nagu rahet. Järelikult peitus viga Ilizarovis endas. Sest just niiviisi ta ei talitanud, käis ju see tema iseloomule ja arusaamisele risti vastu. Taibates küll ohtu, mis peitub reaarsti väljaastumises autoriteetide vastu, pani ta ometi kõik rattad käima, et oma rattale või õigemini rõngale veeremisõigust võita ja selle abil tuhandetele kiiremini tervist tuua.

1955. aastal kuulati tema ettekannet Moskvas Traumatoloogia ja Ortopeedia Keskinstituudi õpetatud nõukogus. Ilizarov ladus ette oma neli aastat kestnud ravi tulemused. Õpetatud pead leidsid, et tema meetodil võib olla tulevikku. See oli tunnustus. Kuid paar aastat hiljem kuulutati ühel konverentsil, et doktor Ilizarov demonstreerib lukksepalikku lähenemist kirurgiale, luude kinnitamise katkestamine seitsmeteistkümnendal päeval on püsti pöörane lugu, et tegemist on imedeta illusiooniga, luude kokkukasvamiseks kulub teatud bioloogiline aeg... Loomulikult vihjati ka välismaa asjatundjatele ja nende monograafiatele ...

Teatud bioloogiline aeg... Ega asjatult loodud Kurganis Eksperimentaalse ja Kliinilise Traumatoloogia ning Ortopeedia Instituut, mis peab uurima luude kokkukasvamise bioloogiat ja mehaanikat. Hetkel on praktika teooriast ees, tehakse seda, mida ei suudeta veel lahti mõtestada. Luud kasvavad kokku liiga kiiresti. Põhjendus puudub. Küsimus «miks?» ootab igatsusega vastust.

V

Millega seletada seda, kergelt öeldes, ettevaatlikkust doktor Ilizarovi tööde suhtes? Miski ju ei lõhna šarlataansuse järele. Mõelgem sellele inimlikult, arusaamisega.

Arstid on äärmiselt ettevaatlikud inimesed. Pealegi igipõliste traditsioonidega. Juba Hippokratesest alates juhinduvad nad põhimõttest, et haigele ei tohi kahju tekitada. See kaugetest aegadest kandunud tarkus on juurdunud tohtri igasse mõttesse, igasse liigutusse. Arst annab ametivande. Kuid arst on samuti inimene. Isegi parim eriteadlane võib ilmutada liigset ettevaatlikkust asjas, mis tema tõekspidamistest äkitselt lahku läheb. Pealegi leidub ka arstide hulgas inimesi, kes tunnevad auahnust ja kadedust. Ka kõige printsipiaalsemal ja ausamal meedikul tuleb uue tunnustamisel hüvasti jätta oma ravimiskunsti igiammuste ja äraproovitud tõekspidamistega. Ja see pole kaugeltki kerge ega lihtne.

Ilizarov oskas teha oma ravimenetlusest järeldusi. Oskas, hoolimata kahtlustest, millega teda üle külvati. Ta jäi enesele ustavaks, õppis tundma luupatoloogia keerukaid vorme, õppis neid arstima stimulaatorite ja siirdamise abita, õppis kokku kasvatama luid, mis sündimisest saadik olid eraldi, õppis kulme kortsutades ja oma vahvatesse vuntsidesse pomisedes võtma vastu tänu emadelt, kelle lapsi ta päästis eluaegsest invaliidipiinast. Ta õppis võitlema oma meetodi lõpliku tunnustamise eest.

(Järg 14. lk.)

L. I. BREŽNEVI KÕNEDE JA ARTIKLITE KOGUMIK

Poliitilise Kirjanduse Kirjastus andis välja NLKP Keskkomitee peasekretäri seltsimees L. I. Brežnevi kõnede ja artiklite kogumiku. Sellesse on tervikuna või osaliselt võetud dokumendid ja materjalid aastatest 1964—1974, nendes valgustatakse ideoloogia-, kultuuri-haridus- ja massilise poliitilise töö küsimusi.

Raamatus tuuakse esile Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei rikkalikud kogemused marksismi-leninismi teooria arendamisel ja selle praktilisel rakendamisel tänapäeva tingimustes.

Kogumikku võetud kõnedes ja artiklites kuulub oluline koht partei ühele peaülesandele kommunistlikus ülesehitustöös — uue inimese kasvatamisele, kelle tähtsaimaks iseloomulikuks jooneks on kõrge ühiskondliku teadlikkuse, kultuuri- ja haridustase.

Parteikaadri ideelis-poliitiline ettevalmistamine, laiade töötavate hulkade kommunistliku maailmavaate kujundamine, teadusasutuste, hariduse, kultuurihariduslike asutuste, massiinformatsioonivahendite, kirjanduse ja kunsti juhtimine, ründav võitlus kodanliku ja revisionistliku ideoloogia vastu — need ja muud küsimused on leidnud igakülgset kajastust kogumikku võetud L. I. Brežnevi kõnedes ja artiklites.

(TASS)

M. Šolohhovi 70. sünnipäevaks

Seoses sellega, et 1975. aasta mais saab 70-aastaseks väljapaistev Nõukogude kirjanik **M. Solohhov**, moodustati üleliiduline juubelikomitee eesotsas **N. Tihhonoviga.** Esimehe asetäitjad on **G. Markov, S. Mihhalkov** ja **M. Hraptšenko.** Juubelikomitee koosseisu kuuluvad väljapaistvad ühiskonnategelased, teadlased, ministeeriumide ja keskasutuste juhtijad ning kirjandus- ja kunstitegelased. (TASS).

Valged krüsanteemid arstile

(Algus 13. lk.)

Aga alles 60. aastate alguses jõudis ta luude pikendamiseni. Seegi kord oma aparaadi abil, mida ta selleks ajaks oli juba mitmeid-setmeid kordi täiustanud. Kord opereeris ta haiget, kelle jalg oli teisest 13 cm lühem. Ilizarov loomulikult teadis, et luude pikendamist oli üritatud juba möödunud sajandil. Kuid ta ei pidanud end selliseks uljaspeaks, kes umbropsu hakkaks tegema tegusid, milleks pole küps. (Kas ta vähe sellelaadseid etteheiteid oli kuulnud!) Tookord tahtis ta vaid jäseme sirgeks ajada. Kirurg asetas aparaadi paigale ja püüdis ettevaatlikult luud loomulikku asendisse paigutada. Ravi ajal aga ilmnes midagi hoopis imelikku. Jäigalt kinnitatud luu otsad hakkasid elama, kasvama, Hiljem selgus, et umbes millimeeter ööpäevas. Muidugi teatud tingimustel. Pidev, vaevumärgatav venitus. Aga tänaseks on Ilizarovil juba sajad, tema õpilastel võib-olla tuhanded patsiendid saanud igapäevaseks astumiseks õige pikkusega terved ning tugevad jalad.

VI

Arglikult, külg ees sisenes Gavrila Ilizarovi kabinetti keegi vanamemm. Ta küünitas arsti poole kimbu valgeid krüsanteeme. Oma tänu ei osanud ta sõnadesse vormida. Eideke kummardas kolm korda maani, asetas lilled lauanurgale ja lahkus.

Valged krüsanteemid sümboliseerisid ühe õnneliku perekonna tänu ja tunnustust. Teadus oli teinud seda juba varem, kuid üleliidulisel traumatoloogide sümpoosionil Kurganis aplodeerisid sellest osavõtnud nimekad meedikud püsti seistes Gavrila Ilizarovile tema ettekande lõppedes. Alles äsja oli poodiumil viibinud supelkostüümis neiu, pilt ekraanil aga näitas invaliidsuse kogu suurust, millest nüüd olid jäänud üksnes vaevumärgatavad armid. Lavale astusid üksteise järel inimesed, kes veenvamalt kui ükski ülitark ettekanne tõestasid Kurgani arsti mõõtmatut panust meditsiini. Aplodeerisid professorid V. Kalnberzinš Riiast, V. Balankina ja A. Vorontsev Leningradist, N. Florenski Kostromast. Ennastunustavalt plaksutasid inimesed, kes polnud traumatoloogias ja ortopeedias kaugeltki uustulnukad, kuid olid vapustatud muljest, mida tekitas Gavrila Ilizarovi näitlik esinemine. Nad olid traumatoloogias ja ortopeedias toimunud revolutsiooni tunnistajad. Midagi niisugust polnud maailmapraktika veel näinud.

Kui Ilizarov alustas, oli ta üksi. Üksi oma rangiroomade ja labidavarrega, üksi oma unistustega. Temaga liitusid mõttekaaslased, noodsamad Anatolid, praegu oskuslik ning otsitud kirurg Valentina Gratšova ja teised, keda innustab teadus ja vaimustab Lääne-Siber oma piiritute põldudega, monumentaalse tööstusega, oma inimestega.

Ja küllap võtavad nemadki oma lilled vastu kulme kortsutades, ise silmanurgast tasapisi piiludes, kas juuresolijad siiski juhuslikult ei märganud nende heldimust ja liigutust.

Film «Lenin Soomes»

Soome «Fennada-Filmi» osaühing koostöös «Lenfilmiga» hakkab tegema ühisfilmi «Lenin Soomes».

Balletipedagoogi juubel

16. juulil tähistas juubelisünnipäeva Eesti NSV teeneline õpetaja, Tallinna Koreograafiakooli õppejõud LIIA VINK-LEETMAA.

Raske oleks «Estonia» ja «Vanemuise» balletitruppe ette kujutada tema õpilasteta: ta on saatnud meie balletilavadele Tiiu Randviiru, Jelena Poznjak-Kõlari, Juta Lehiste, Svetlana Balojani, Olga Tšitšerova ja veel mitmeid teisi.

Tugeva aluse vene balletis sai juubilar oma esimeselt õpetajalt Litvinovalt. Selle tunnustuseks on kuldmedal. 1939. aasta Brüsseli rahvusvaheliselt võistluselt. Tutvus nõukogude tantsukooliga leidis aset aga Leningradis ja Moskvas. Viimases lõppesid õpingud 1947. aastal diplomiga, mis oleks avanud ukse ka Suurde Teatrisse. Kuid tantsijaid vajas hädasti kodulava ja nii sai L. Vink-Leetmaast paljudeks aastateks «Estonia» solist. Näidates lausa sädelevat tantsu soolonumbrites, jõudis ta ilusate osakujundusteni oma loomingutee küpsel perioodil just nõukogude autorite teostes. Rebane («Doktor Aibolit»), Zarema («Bahtšisarai purskkaev»), Saarepiiga («Kalevipoeg»), eelkõige aga Leena («Noorus»; see osa jäi küll laiemale publikule tutvustamata) lähevad kindlasti nõukogude eesti balleti ajalukku. Ei saa unustada viimase loominguperioodi õnnestumisi koomilistes osades, mis olid lahendatud sügava meisterlikkusega.

Tänades juubilari kõigi nende toredate kordaminekute eest, mõtleme ühtlasi rõõmuga sellele, et suurepärase pedagoogina jätkub tema töö koreograafiakoolis meie balleti homsete saavutuste sepistamisel.

Kõigi endiste ja praeguste kolleegide ning õpilaste nimel

HEINO AASSALU

Kontinendil ja saartel

(Algus 3. lk.)

Kohta, kuhu eesti kirjanikud on maetud, ei ole eriliselt tasandatud ega silutud. Harilik küngas. Tavalised põhjamaa männid, mõni kadakas ... Mälestussambaid ei ole, on vaid hauaplaadid. Üks — Lydia Koidulale. Ärkamisaja luuletaja toodi siia Kroonlinnast pärast Suurt Isamaasõda. Juhan Smuuli plaati veel ei olnud, aga oli Johannes Semperil.

Semperi töid on läti keelde vähe tõlgitud, romaan «Kivi kivi peale» ja üksikud luuletused, võib-olla veel midagi. Tutvusime 1965. aasta mais teel ülemaailmsele antifašistlike kirjanike kokkutulekule Berliinis ja Weimaris. See oli sisukas sõit, ja eriti rikastas seda eesti rahvakirjaniku juuresolek.

Juba Moskvas jäin tähelepanelikult kuulama Johannes Semperi sõnu, öeldud pärast Andrei Voznessenski «Antimaailmade» etendust. Arvasin, et 73-aastasele kirjanikule ei ole etendus vastuvõetav, kuid ta avaldas nähtu üle. rõõmu. Kuulasin, millise peenetundelise huumoriga ta rääkis tähelepanekuist saalis ja laval, ja arutlesin, miks paljud minu tuttavad juba 40—50 aasta vanuselt ei suuda teravalt tajuda ja tunnetada uut, hakkavad mälestustes elama, asetavad kõigele harjumatule kõrvale oma noorusest pärineva kriteeriumi möödupuu, muutuvad päevpäevalt kitsarinnalisemaks ja sallimatumaks ...

Semper alustas arhitektuuriõpinguid Riias veel tsaariajal. Kahekümnendail aastail kohtus ta Jesseniniga Berliinis ning Nõukogude Eesti 1940. aasta valitsuses oli haridusministriks. Meie Justinas Marcinkevičiusega sel ühisel reisil rääkisime temaga kõigest, mis meelde tuli, ja samaväärselt huvitav oli kuulda tema mõtteid nii Isadora Duncani kui ka inimeste ja nähtuste üle meie ümber. Korduvalt palusin teda minuga saksa keeles rääkida, eriti pikemal sõidul Berliinist Weimarisse ja edasi Eisenachi ning Wartburgi. Tema akadeemiline saksa keel tundus mulle oma ranges arhitektoonikas väga arusaadav ja ilus, ja meie vestlus pöördus harilikult varsti Eestisse. Semper pani mind seal nägema inimesi, sündmusi, kirjanduse ja elu avaldusi hoopis teises valguses. Minu kujutlusi eesti kirjanikest ja teatrimaailma inimestest ta kas kiitis õigeks ja täiendas või soovitas korrigeerida.

* * *

Olen paljusid kordi kuulnud, et kõige ilusamaks linnaks on ja jääb Pariis. Tagasiteel Saksa DV-st küsisin Johannes Semperilt, kas see on õige. Semper ei vastanud midagi kindlat, vaid soovitas igal juhul sõita ... Rio de Janeirosse.

Miks just sinna?

Niisama. Kõigest nähtud maailma linnadest olevat talle kõige paremini meelde jäänud ning seisvat elavana silme ees Rio de Janeiro.

Sain aru, et Semperit seob omaaegse Brasiilia pealinnaga miski sügavalt isiklik, ja ma ei pärinud enam. Linn pole ainult tänavad, majad ja vaade üle merelahe saarele. Linn on inimesed, keda me seal kohtame, ja see, mis meiega seal toimub.

Näiteks Viljandi ... Miks just Viljandi, mitte aga Tallinn, Tartu või Pärnu?

Tallinn on ilus ning ei tüüta kunagi, sest avaneb vähehaaval. Vastandina tasandikulinnadele on seal lõpmata palju aspekte — jaamast, keskaegsetelt kitsastelt tänavatelt ja väljakutelt, Toompea kõrgelt mäelt, merelt, uutest elamurajoonidest. Elavalt ja plastiliselt vaheldub kompositsioon igal hetkel, esiplaanile nihkub kord üks kord teine detail. Eesti pealinna tuleb tabada liikudes. Olen seal olnud küllalt palju kordi, ajuti isegi elanud, kuid iga järgnev külastus on toonud jälle midagi uut. Sealjuures muutub Tallinn väga palju olenevalt aastaajast, sinisest taevast või tormist aetud pilvedest linna kohal, merelainete erinevast suurusest ...

Tartu omapära määrab minu tajus vana ülikool ja Kaarel Irdi juhitud teater «Vanemuine» ...

Pärnu omapära on viimastel aastatel hakanud vähenema, sest kuurortlinn areneb umbes samas suunas nagu meie Jurmala.

Siiski on mulle Viljandi kõige lähedasem ja jääb selleks vist alati. Väheldases Lõuna-Eesti linnas töötab teater «Ugala». Selle teatriga on seotud hulk häid mälestusi. Paljude minu näidendite tegelased on Ita Saksa peenetundelises tõlkes aastaid elanud «Ugala» väikesel laval. Väljasõiduetendustel on nad siit kui keskusest haaranud kogu Eestit, Tallinna ja saari kaasa arvates. «Normundi tütarlaps» püsis repertuaaris kuus aastat. Pika lavalise ea saavutas «Olgu ka sügis», millega «Ugala» 1958. aastal tuli Tallinnas viimase Balti teatrikevade võitjaks.

Kui egotsentriline eks? Dramaturgile meeldib Viljandi, sest seal on tema näidendeid lavastatud ... Aga Viljandi, mis on endale koha valinud järve äärde mäele, on tõepoolest meeldiv igaühele. Dramaturgist rääkimata, kellele sellest linnast sai omal ajal teine kodu. Olen Viljandit näinud kevadel, kui teisel kaldal öö läbi laksutab ööbik. Olen seal viibinud ka talvel, kui elust unnavad tunnistust vaid lummetuisanud majade korstnaist väljuvad suitsusambad.

Pealegi jutustan siin ju minu Eestist.

Teine, kes tuleb, näeb teisiti ja jutustab teisiti.

Tõlkinud KARL VEBER

HARMOONIAOTSINGUD

(Algus 7. lk.)

Ja Irina omalt poolt, kui kategooriliselt ta ka uusi kriteeriume ja uut elustilli ei tõestaks, ei jää ometi kurdiks ema «vana tõe» suhtes. Sest ema jääb, vaatamata «vanamoodsusele», tütre jaoks ikkagi kõrgeimaks arbiteriks ja tõelise inimese etaloniks. Seepärast korrigeeribki Irina oma tõde ema tõe järgi täpselt niisamuti, kui ema pingutab, et tütart mõista.

Samasuguse sisu paneb teater ka Anna suhetesse vabriku peainseneri Viktor Petrovitšiga. Konflikt on neis suhetes möödapääsmatu, sest noor peainsener nõuab tootmise organiseerimises ja juhtimisstiilis niivõrd kardinaalset vana lammutamist, et Anna ei saa selle peale välja minna ei objektiivse olukorra tõttu ega ka psühholoogilise, emotsionaalse impulsi tõttu, millest ta räägib monoloogis vanadest seintest. Kuid V. Surudina Anna mõistab, et Viktor Petrovitšil on teoreetiliselt õigus, ehkki terav, enamikku Anna endisi kaaslasi enda vastu häälestav peainsener (V. Sinitski) on direktorilegi aeg-ajalt ebameeldiv. Ja kui varem oleks Anna vististi kõhkluseta küpseva konflikti läbi raiunud, vabastades sellisest peainsenerist enda ja vabriku, siis nüüd, andes isegi vastulöögi sellesamale insenerile, võtab ta ometi vähehaaval kasutusele Viktor Petrovitši «tõde», otsib praktikas harmooniat «tehnitsismi» ja humaansuse vahel (mida muidu veel liiga sagedasti kasutatakse demagoogiliselt inimlikele nõrkustele järeleandmisi tehes).

Sõpruslinna Kalinini teater jagas lavastusega «Toimeka naise elust» meile väärtuslikke kogemusi tööst probleemeavava tänapäevanäidendiga. Neid kogemusi tasub järgida ja jäljendada.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse eduka tegevuse eest eesti nõukogude muusikakultuuri arendamisel ja seoses seltsmekümne viienda sünnipäevaga sai muusikateadlane Aurora Semper Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja.

● Kauaaegse ja kohusetundliku töö eest pälvis Nõmme kultuurimaja metoodik Salma Kallau Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

OLI JA ON

■ 11.—14. juulini sai Harju rajoonis teoks kodu-uurijate vabariiklik seminar-kokkutulek, millest võttis osa paarsada inimest. Plenaaristungi EKP Harju Rajoonikomitee saalis avas Eesti NSV TA Kodu-uurimise Komisjoni nimel V. Tarmisto. Sõna võtsid ühiskonnateaduste akadeemiksekretär J. Kahk ja Kodu-uurimise Komisjoni esimees akadeemik H. Kruus. Tema ettekande «Meie kodu-uurimise möödaniku ja tuleviku vahel» luges ette Eesti Looduskaitse Seltsi aseesimees J. Eilart. EKP Harju Rajoonikomitee sekretär V. Koort kõneles teemal «Harju rajoon üheksandal viisaastakul», kultuuritöö arengust Harjus rääkis rajooni kultuuriosakonna juhataja H. Kurba. Suure isamaasõja sündmustel Harjumaal peatus erupolkovnik I. Paul, töörahva revolutsioonilisel võitlusel aastatel 1920—1924 TPed.l õppejõud H. Saarniit. Korraldati ekskursioon marsruudil Rannamõisa—Türisalu pank—Keila-Joa—Laulasmaa—Klooga—Keila, käidi rajooni teadusasutustes Sakus ja Kurtnal ning tutvuti «Rahva Võidu» kolhoosi majapidamisega. Tehti retk ka Kalevi-Liivale ja Loksale. Oks päev oli pühendatud Kuusalule ja Lahemaa rahvusparkile. Kokkutuleku puhuks on koostatud raamat «Harju rajoonis» ja metoodiline materjal «Perfokaarte Harju rajooni ajaloost ja loodusest».

■ Frunzes toimus komsomolile V. I. Lenini nime andmise 50. aastapäeva ja Mongoolia RV väljakuulutamise 50. aastapäeva tähistav Nõukogude ja Mongoolia noorte sõprusfestival. Sellest võttis osa Tallinna võistlusel «Noortelaulud» II koha saanud vokaal-instrumentaalansambel «Nord» Autobussipargist. Ansambli kunstiline juht on Tallinna Riikliku Konservatooriumi V kursuse üliõpilane Tiit Juurikas.

■ Eesti NSV-s nõukogude võimu taaskehtestamise 34. aastapäeva ning meie maa suuremate filmistuudiote «Mosfilmi» ja M. Gorki nim. Filmistuudio 50. aastapäeva puhul korraldatakse 21.—28. juulini Pärnus, Haapsalus, Käsmus ja Võsul traditsiooniline filminädal «Suvi 74», kus linastuvad «Tallinnfilmi» mängufilmid «Tavatu lugu» ja «Ukuaru» ning mitmed dokumentaal- ja multifilmid, samuti eespool nimetatud stuudiote hiljaaegu valminud ekraaniteosed. Vaatajatega kohtuvad «Mosfilmi» režissöör Gennadi Poloka, M. Gorki nim. Filmistuudio lavastaja Mihhail Bogin, režissöörid Valeria Anderson-Käsper, Leida Laius ja Rein Raamat, filminäitleja Elle Kuli jt.

■ Paide Vallimäel peetakse homme muusikapäev, mis on pühendatud vabariigi 34. aastapäevale ja Eesti NSV fašistlikust okupatsioonist vabastamise 30. aastapäevale. Muusikapäevast võtavad osa kõik rajoonis tegutsevad puhkpilliorkestrid (üldjuht Türi Metsakombinaadi orkestrijuht Eduard Kuulmann) ja Paide KEK-i meesansambel Dagmar Juurika juhatusel. Külalisteks on Tallinna garnisoni orkester Ilmar Tombergi dirigeerimisel. Muusikapäev algab rongkäiguga kl. 16.30.

■ Teemal «Baltikumi lõunanõlva struktuur» kaitses neil päevil Eesti NSV Teaduste Akadeemia keemia ja geoloogia-mineraloogiateaduste nõukogu avalikul koosolekul väitekirja Eesti NSV Geoloogia Valitsuse geoloogilise kaardistamise rühma peageoloog Väino Puura. Dissertandile anti geoloogia-mineraloogiakandidaadi kraad.

■ V. Kingissepa nim. Kultuurimaja rahvakoor «Kaja» ja A. Popovi nim. Riia Raadiotehase meeskoor «Auseklis» («Täht»), keda luba aastaid seovad tihedad sõprussidemed; korraldasid Värskas ühise laulu- ja puhkelaagri. Koorijuhtide H. Surva ja A. Jugaste ning «Auseklise» dirigendi I. Matrosise taktikepi all anti kontsert Värska pargis. Käidi ekskursioonil Petseri kloostris jne. Tallinna segakoor «Laulik». Jõhvi segakoor «Heli» ja Sompa segakoor «Tuljak» organiseerisid ühise laululaagri Alajõel, tänavu kümneaastaseks saanud vabariiklik noorte viiuldajate ansambel aga oli oma koimandas suvelaagris Vaekülas.

■ Virtsu pargis peeti Haapsalu rajooni looduskaitsepäev. Avasõnad ütles rajooni keskkonnakaitsekomisjoni esimees J. Telling. Virtsu ajaloost ja pargist kõneles «Virtsu Kaluri» juhatuse liige R. Küttim, Läänemere taimkatte omapärast botaanik K. Bork, Eesti rannikuala linnuriigist ornitoloog O. Renno, arheoloogilistest kaevamistest Kõmsil ja Kasekülas M. Mandel. Matkati Puhtu poolsaarel, Salevere pankrannikul jm.

■ Seoses üleliidulise filmiamatööride konkursiga «Sulle kodumaa, meie lööktöö!» algab Kunstilise Iseteqevuse Maja ettevõtmisel homme ja kestab kuni 28. juulini Viljandi rajooni Leie kolhoosis vabariiklik filmiamatööride suvekursus. Filmitakse ka Leie mail 27. ja 28. juulil asetleidvaid Võrtsjärve mänge. Kokkutulekul on juhendajaiks ja lektoreiks «Tallinnfilmi» režissöör Veljo Käsper, «Eesti Telefilmi» režissöör Vladimir Karasjov jt.

■ Vabariigi üks suuremaid kalurikolhoose «Pärnu Kalur» korraldas oma 25. aastapäeva pidustused Kihnus. Rootsikülas, kus paiknes Kihnu Jõnni (Enn Uuetoa) kunagine kodu, avati mälestuskivi. Tuntud kodu-uurija Theodor Saar peatus lühidalt Enn Uuetoa elukäigul. V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri näitlejad esitasid katkendi näidendist «Metskapten». Samal päeval pandi saarel alus Kihnu elu käsitlevale Koduloonurgale.

■ Vorkuta Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis Komi ANSV-s avati 12. juulil Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi näitus «Eesti rahvakunst». Seoses näituse ülespanekuga viibisid kohapeal osakonnajuhataja Kalju Konsin ja vanemkunstnik-restauraator Lehti Konsin.

■ Eesti Looduskaitseseltsi Paide, Kõrvemaa ja Kuusalu osakond korraldasid 13. ja 14. juulil piirkondliku kokkutuleku Kõrvemaal. Tutvuti Tammsaare majamuuseumiga, matkati mööda kümne kilomeetri pikkust rada, mis läbib Kõrvemaale kõige iseloomulikuma maastiku.

Kokkutulekust võttis osa poolsada loodussõpra. Avasõna ütles EKP Paide Rajoonikomitee sekretär Johannes Mets. Vargamäe eilsest ja tänasest päevast jutustas Tammsaare majamuuseumi teaduslik töötaja Asko Sööt, matkajaid juhendas Paide Koduloomuuseumi direktor Tiiu Saarist ja ekskursiooni järgmisel päeval mööda Paide rajooni kultuurimälestisi koduloomuuseumi vanem teaduslik töötaja Endel Koppel.

■ Rakvere Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis on avatud Aleksander Hausmäe graafika näitus. A. Hausmäqi, elukutselt ehitaja, on tegutsenud taidluskunstnikuna palju aastaid, olles Rakvere kunstiringi asutajaliige. Tema seekordsel, arvult viiendal näitusel on üle 30 töö. A. Hausmäe töid on korduvalt esitatud vabariiklikele taidluskunstinäitustele. Praegu Moskvas avatud üleliidulisel taidluskunstinäitusel on peale tema graafika välja pandud ka maal «Kallurid».

■ 20. juulil avatakse Kohtla-Järve Rajooni Kultuurimajas Eesti NSV 24. aastapäevale pühendatud fotonäitus, mis on ühtlasi EPT Kohtla-Järve Rajoonikoondise Voka Fotoklubi teiseks loominguliseks aruandeks. Eksponeeritakse üle 100 töö 12 autorilt. Näitus on lahti iga päev kuni 3. augustini.

TÄHELEPANU, ETTETELLIJAD!

Sarjas «MAAILM Ja MÕNDA» ilmunud
T. Heyerdahli raamatu «RA»
väljaostmise viimane päev on 23. juuli.

Tuletame meelde, et sama sarja viimane raamat,
S. Gavrilovi «SIIN ON MU SÜDA»
antakse kätte tellimiskviitungi esitamisel.

Vabariiklik Raamatukaubastu

TEADAANDED

Tallinna Linnamuseumis on näitus **«Keraamikat renessansist praequsajani».** Avatud kl. 11—18. Kolmapäeval ja neljapäeval kl. 11—20. Teisipäeval suletud.

* * *

Vabariikliku Koorijuhtide Segakoori kokkutulek on 28. VII—4. VIII k. a. Pärnu 6. 8-kl. kooli ruumes (Kooli t. 13). Osavõtjail kaasa võtta 1975. a. üldlaulupeo repertuaarivihikud. Kokkutuleku algus kl. 17.

P. LAGERKVIST SURNUD

11. juulil suri 84. eluaastal Stokholmis väljapaistev rootsi luuletaja, dramaturg ja prosaist, Rootsi Akadeemia liige, Nobeli preemia laureaat Pär Fabian Lagerkvist. Tema arvukast teodangust on eesti keeles eri raamatutena ilmunud antifašistlik romaan «Kääbus» ja filosoofilise põhikoega jutustused «Sibüll» ja «Ahasveeruse surm» (kõik A. Raveli tõlkes).

TÄNUAVALDUSED

Südamlik tänu kõigile, kes kalli **Leopold Vigla** kaotuse puhul meie leina jagasid, meid abistasid, matusetalituse oma sõnavõttude ja muusikaliste esinemistega unustamatuks muutsid, tema põrmu meie püha kodumaa mulda sängitasid ja ta kalmu imepäraste lillede ning pärgadega ehtisid.

Naine ja poeg perekonnaga

* * *

Täname südamest Eesti NSV Kultuuriministeeriumi, Eesti NSV Teatriühingut, «Vanemuise», «Ugala» ja V. Kingissepa nim. TRA Draamateatrit, kõiki kolleege, sõpru ja tuttavaid, kes jagasid meie leina **Aleksander Mältoni** surma puhul.

Omaksed

UUSI RAAMATUID

Andrejs Upīts. SIIDVÕRGUS.

Romaan «Siidvõrgus» on üks osa «Robežniekside» sarjast, teose «Uued allikad» järg. Kirjanik jälgib selles kooliõpetaja ja luuletaja Jānis Robežnieksi ja töölise Mārtiņš Robežnieksi erinevaid eluradu ja tõekspidamisi, kujutab väikekodanliku intelligentsi kõikumist vastuoluderikkas linnamiljöös sajandivahetusel. Läti keelest tõlkinud Valli Helde. Kunstiliselt kujundanud Illimar Paul. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 24 000 eks. 352 lk. Hind 71 kop.

Alberts Bels. PUUR.

Läti noorema proosa esirinnas sammuja Alberts Bels on meie lugejale juba varem tuttav 1969. aastal eestindatud romaani «Uurija» põhjal. Kriminaaljutu vormis kirjutatud romaan «Puur» on oma põnevalt põimitud intriigi ja puänteeritud lõpplahendusega üks paremaid viimaste aastate proosateoseid Lätis. Selles jätkab kirjanik nagu «Uurijaski» sama probleemistikku — inimene ja tema aeg, südametunnistus, suhted ühiskonnaga ja vastutus selle ees. Läti keelest tõlkinud Ita Saks. Kunstiliselt kujundanud Raoul Koik. Trükitud 30 000 eks. 136 lk. Hind 23 kop.

M. Gorki. LAUL KOTKAST.

Suure sõnameistri tuntud teose iluväljaanne. Kujundanud Purbujev Lubsandorž. Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 300 eks. 32 lk. Hind 3.20 rbl.

EESTI NSV HARIDUSSEADUS. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 52 lk. Hind 3 kop.

Sama. Vene keeles.

K. Tihase. 12 MOTIIVI EESTI TALUEHITISTEST.

Eesti talurahvaarhitektuuri teadusliku uurimistöö kõrval on arhitektuurikandidaat Karl Tihase jäädvustanud paljusid taluehitisi ka kunstivahenditega, eriti realistlikku laadi akvarellmaalidel. Neist leiame väikese valiku kõnesolevas akvarellalbumis, milles on kujutatud Saaremaal asuvat Orinõmme küla, talu vaadet, aita, keldrit ja pukktuulikut Muhu saare Tupenurme, Pallasmaa, Liiva ja Ridasi külast, rehielamut Koerust, rehetuba Amblast, saunaga rehetuba Märjamaalt, püstkoda Ristilt, Kõrvetaga külast, suvekoja sisevaadet Hagerist, nn. hollandi tuulikut Varbla kandist jm. Tekst eesti vene ja saksa keeles. Saatesõna kirjutanud U. Kammal. Eesti Riikliku Vabaõhumuuseumi väljaanne. Kirjastus «Kunst». Trükitud 5000 eks. 32 lk. Hind 46 kop.

SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI KEELETEADUS NÕUKOGUDE LIIDUS 1969.

Bibliograafias kajastub Nõukogude Liidus 1969. aastal uraali (soome-ugri ja samojeedi) keelte kohta ilmunud lingvistiline kirjandus. Sellesse on võetud ka Nõukogude teadlaste poolt välismaal avaldatud fennougristikaalased tööd, samuti välismaa teadlaste retsensioonid ja muud kirjapanekud nõukogude fennougristide tööst. Bibliograafia lisas peegeldub Eesti NSV-s ilmunud eesti- ja võõrkeelne lingvistiline kirjandus, mis on pühendatud mitteuraali keeltele. Koostanud O. Kivi ja M. Leivo. Toimetanud V. Hallap. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi väljaanne Trükitud 650 eks. 248 lk. Hind 45 kop.

LAULE OTTO ROOTSI SÕNADELE

Hiljuti poolesaja-aasta juubelit tähistanud tehniliste teaduste kandidaadil, Tallinna Polütehnilise Instituudi dotsendil Otto Rootsil on kaua aastaid olnud eriharrastuseks laulutekstide loomine ja tõlkimine. Veel nüüdki on lauldavaks jäänud keskkoolipäevil loodud ja kõnesolevas kogumikus toodud Tiiu Targamaa viisistatud «Meremees kuival maal». Ajapikku on O. Rootsi tekste kasutanud poolsada heliloojat enam kui 500 vokaalmuusikalise helindi loomiseks. Enamik neist kuulub kergemuusika valdkonda. Kõnesolev kogumik koosneb tsükleist «Kas mäletad?», «Rändur laul», «Tuul üle taeva tõttab», «Laul kenale kodule», «Ootan sind» ja «Küll on seil», kuhu on valitud vanu tuttavaid laule, nagu E. Arro «Kodulinn Talinn», R. Valgre «Talveröömud», H. Kurvitsa «Vana valss», B. Kõrveri «Kadriorg» jmt., kui ka uuemaid laule, nagu V. Ignatjevi «Neli sõlme», «Täna sain 16», «Ehitusmaleva laul» ja «Võsu valss», H. Hindpere «Õnne mosaiik», R. Lätte «Metshaldjas» jpt. O. Rootsi tekstide temaatiline ring on lai. Leidub humoristlikke (G. Podelski «Miks ei saanud minust spordimeest?») ja lüürilisi laule (V. Ignatjevi «Ootan sind», B. Kõrveri «Ruhnu suvi»), samuti mõttesügavamaid palasid (H. Hindpere «Laul Vietnami tütarlapsest»), üleliidulisel laulude võistlusel premeeritud V. Ignatjevi «Kaevu juures» jt. Kaane kujundanud E. Palmiste. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 12 000 eks. 208 lk. Hind 75 kop.

«HORISONT» nr. 7.

Artiklis «Kui palju ja mida?» vaatleb füüsika-matemaatikakand. Harry Õiglane Eesti teadust nõukogude teaduse osana. Veest kui eksistentsi algalusest, veest, nagu ta on, kirjutab füüsika-matemaatikakand. Villu Astok uute energiaallikate kasutamisvõimalustest keemiakand. Heino Rang, pooljuhtidest läbi aegade tehnikakand. Enn Velmre, Scontagana maalinnast Evald Tõnisson, roosidest ja nende hooldusest Emma Säre ja bioloogiakand. Vello Veski. Valter Heuer jätkab juttu male algaegadest. Rubriigis «Mida sööme, mida joome» leiame meditsiinikand. Harri Jänese kirjapaneku «Üks muna päevas». 44 lk. Hind 40 kop.

«POLOGRAFIST» nr. 2, 1974.

Eesti Vabariikliku Polügraafiatööstuse ja Kirjastuste Teaduslik-Tehnilise Ühingu bülletäänis kirjutab teemal «Tehnilisest toimetamisest — põhimõtteliselt ja kriitiliselt» kirjastuse «Eesti Raamat» tehnilise toimetuse juhataja P. Kass. Kirjastuse «Valgus» peatoimetaja asetäitja E. Pillau jagab tähelepanekuid Kasahstanist ja eesti raamatu näitusest Alma-Atas. Peale selle veerge nõupidamistest Riias ja Tallinnas, Inglise raamatukirjastuste tegevusest jm. Kirjastus «Valgus». 44 lk. Hind 15 kop.

TÖID ROMAANI-GERMAANI FILOLOOGIA ALALT V KIRJANDUSTEADUS.

Tartu Riikliku Ülikooli Toimetiste vihik nr. 322 on jätkuks 1970. a. ilmunud kogumikule «Studia litterarum occidentalium I». Vihik sisaldab seitse artiklit ameerika, inglise, prantsuse ning antiikkirjandusest. Autoriteks on TRÜ lääne-euroopa kirjanduse ja klassikalise filoloogia kateedri ning inglise keele kateedri õppejõud või endised aspirandid Asta Luigas, E. Rückenberg, E. Tamm ja A. Trummal. Inglise ja vene keeles. Trükitud 400 eks. 200 lk. Hind 1.47 rbl.

TOOPPROGRAMMID PÕLLUMAJANDUSTÖÖTAJATELE. Brošüür majandusharidussüsteemis õppijaile. Tõlkinud J. Toomaspoeg. Kaas: S. Stern. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 72 lk. Hind 12 kop.

H. Petlem. LUUDE JA LIIGESTE KINNISED VIGASTUSED.

Monograafias leiavad käsitlemist kinniste luumurdude ja liigesenihestuste tekkemehhanism, vigastuste tunnused ning ravi. Kaas: T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 5000 eks. 232 lk. Hind 1.11 rbl.

H. Hansen. KIRJANDUSŽANRID JA LUGEMISE JUHTIMINE.

Eesti NSV-s korraldatud uuringute tulemustele tuginevas töös vaadeldakse vaid üht lugemise tahku — žanritevahelisi seoseid — ja püütakse selle põhjal anda raamatukogutöötajaile mõningaid praktilisi soovitusi. Kaane kujundanud Peeter Urtson. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. Trükitud 550 eks. 56 lk. Tasuta.

Кальола Кирт. ПО ОБЕИМ СТОРОНАМ ДОРОГИ, ТАРТУСКИЙ РАЙОН.

Sarja «Siin- ja sealpool maanteed» kuuluvas brošüüris tutvustatakse Tartu rajooni tähtsamaid looduskaitseobjekte, arhitektuuri-, kunsti- ja ajaloomälestisi ning revolutsiooni- ja kultuuritegelastega seotud paiku. Vene keelde tõlkinud R. Aps. Kaane kujundanud L. Kruusmaa. Fotod: K. Kirt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 208 lk. Hind 29 kop.

ПО ЭСТОНСКОЙ ЗЕМЛЕ. Värvitrükis fotodega illustreeritud brošüür annab lühiülevaate meie vabariigi geograafiast, ajaloost, saavutustest majanduse ja kultuuri valdkonnas. Suur osa on pühendatud Eesti linnade vaatamisväärsustele. Koostanud G. Olevsoo. Vene keelde tõlkinud N. Rumjantsev. Kunstiliselt kujundanud H. Polberg. Fotod: A. Alla, G. Vaidla, O. Vihandi, E. Voit, G. German, E. Kask, E. Köster, I. Külmet, H. Leppikson, B. Murd, P. Pere, E. Saar, V. Salmre, H. Uusi. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 56 lk. Hind 58 kop.

I. Anikin, A. Tšuikov. MASINAELEMENDID. Õpik mittemasinaehituslike erialade õpilastele. Vene keelest tõlkinud A. Korba. Kunstiliselt kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 5000 eks. 208 lk. Hind 53 kop.

Aino Kumari, Ahto Jõgi. LINDUDE RÖNGASTAMINE EESTI NSV-S AASTAIL 1956—1967.

Kõnesolev kokkuvõte on 1957. aastal ilmunud «Lindude rõngastamine Eesti NSV-s 1938—1955» otsene järg. «Abiks loodusevaatlejale» nr. 67. Eesti NSV TA Loodusuurijate Seltsi väljaanne. Kaas: M. Niin. Trükitud 1000 eks. 240 lk. Hind 43 kop.

VALI ELUKUTSE.

Teatmik tutvustab noortele elluastujaile kommunaalmajanduse erialasid. Tekst: M. Korp. Kujundanud E. Palmiste. Fotod H. Leppiksonilt. Tekst eesti ja vene keeles. Eesti NSV Kommunaalmajanduse Ministeeriumi väljaanne. Trükitud 3000 eks. 64 lk. Hind 29 kop.

«KINO» nr. 12

Vaateväljal on Sverdlovski stuudio psühholoogiline draama teadlaste töömailt «Avastus», komöödiad «Parandamatu luiskaja» («Mosfilm»), «Pulmatango» (Rumeenia) ja «Müts maha, kui suudled» (Saksa DV), «Armenfilmi» psühholoogilise koega linateos «Jerevani päevade kroonika», «Aserbaidžanfilmi» «Ma kasvasin mere ääres» ning noorsoofilmid «Jookse, väike, jookse» (Inglise), «Öövahulkur» (Leedu NSV) ja «Võlupekéss» (Ungari). 16 lk. Hind 7 kop.

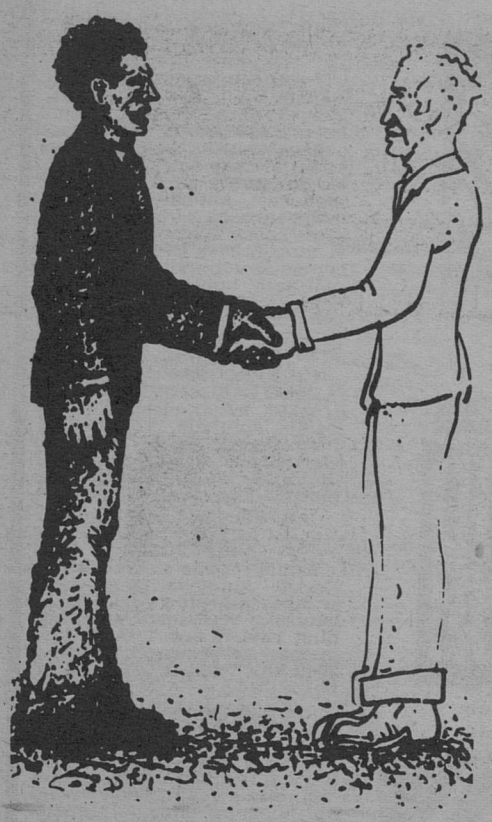
«SOTSIALISTLIK PÕLLUMAJANDUS» nr. 13. Juuli 1974, 48 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 13. Juuli 1974. 30 lk. Hind 30 kop.

«PIKKER» nr. 13. Juuli 1974. 16 lk. Hind 20 kop.

LEMBIT EELMÄE

AMBUTEERITU

«Miks sa täna nii halvasti oled joonistatud?»

B. KUZNICKI (Poola)

«Loomingu» Raamatukogust» 1974, nr. 14 «Ärgem rääkigem raamidest» raamidest kogemata väljajäänud teos.

Ma astsi ardald sissi ala võlvikummi,
kust uss viis vanaaigse kuntsi muusejummi,
et püste, kujusit, kulptuure kaia,
kulduurivääртustest kah nõnda osa saia.

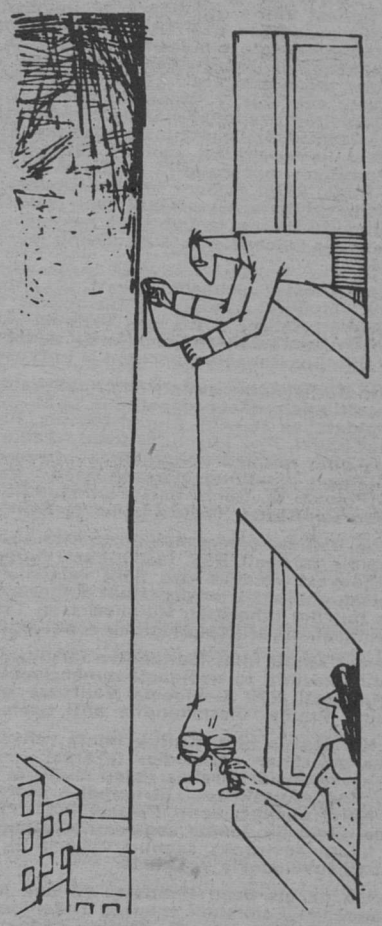
Sai nätä ekspunaate kigepääld antiigist —
küll vanast Reekast ja ka Rooma riigist.
Sääl süveni ma kujuteve kuntsi müüdanikku,
sii peris omatsess sai miule ajapikku.

Mis ime — inimese oliiv' siandse sis ku nüidki,
es ole põhjust imess panna nende rüidki.
Kas omgi kunagi na järsuld erinen? —
Kik ütest Aadamest ja Eevast perinen.

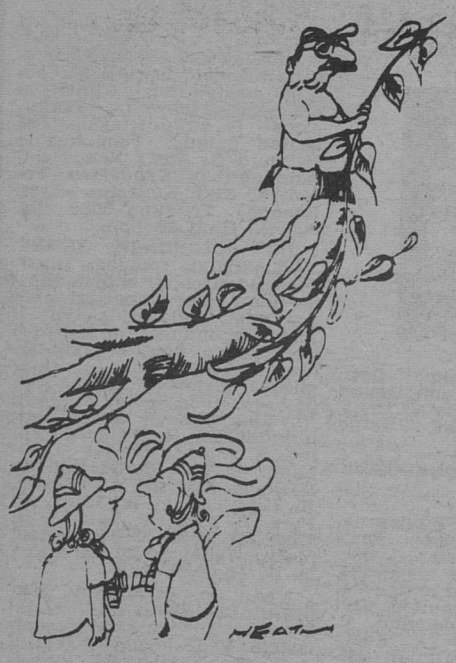
Seis pedestaalil «Kettäeitje», kelle tennu Müürun,
tal muskle pingutet ja selg ku tiigrel küürun.
Ja näkku loonu autur siandse sporditaibu,
et õkva Rooma värätisse temä viskap oma saibu.

Jo üten nukan olli ekspuneeritu
üits eit, käe otsast ärä ambuteeritu.
Mis tulli aga vällä — sii om Veenus Miilu,
Küll ands tat miul sis iist ja tagast piilu.

Kae, esiki viil sis, ku kodun tagasi
ma olli, ja ku joba magasi,
tat kujutelman pommitive pilgu kuntsiapla.
Mis tetä, eng ja süa oll' jäänu Miilu külgi kapla.

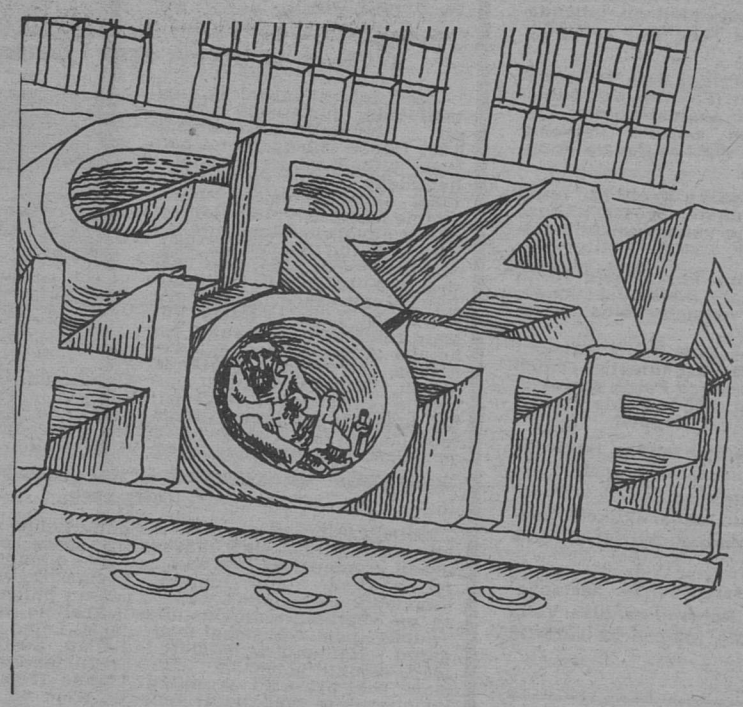

H. BÜTTNER (Saksa DV)

«Mismoodi siis sinu arvates Tarzan veel praegu peaks välja nägema?»

M. HEATH (Inglismaa)

I. HEGEDÜS (Ungari)

A. BORN (Tšehhoslovakkia)

TIIT KÄNDLER

KODUNE ÜLESANNE

Kui ma ühel 19... a. tuisusel märtsikuu öösel sündisin, oli mu vend Christopher Robinson, kes juba siis unistas kuulsusest ja lihtsast naisest ning oli teinud oma esimesed sammud suure eesmärgi suunas — kuulunud paar aastat järjest majavalitsuse meeskonda ning pälvinud majahoidja põlguse ja toidukaupluse müüja usalduse —, kaks korda nii vana, kui umbes viie aasta pärast oleks olnud mu kolmas õde, kes, eksiteele viidud ühest Poola Rahvavabariigist saabunud automaatliinide seadistajast, leidis end peatselt hüljatuna ning ei pidanud paljuks lahkuda meist mingit teadet jätmata, mistõttu mõned mu lähimad sugulased püsivad veel siiamaani arvamusel, et ta varjab end bensiinijaama kontrolörina mõnes väikelinnas, millise mõtte suutis neile pähe toppida muidugi mu noorem vend, kes kahe ja poole aasta eest minust niisama palju noorem oli, kui mina praegu temast vanem olen, ent teatud laadi liigagi kindlana näivad tõsiasjad — mõned tarvitamata pliiatsid, paar kallihinnalisi sokke ja kalendrist rebimata lehed — on mind eksitamatult viinud arvamusele, et see on vaid eneselohutus ning lisaks meile jäi mahajääjate sekka ka elu (õe kohta). Kui meid poleks mitte kolm korda nii palju, kui meid oli siis, kui meid oli kolme võrra vähem, siis oleks mu armsatel vanematel küllaldaselt põhjusi, et juba nendestki tõsiasjadest selgesse kurvastusse langeda, ent kuna meid on tõesti juba piisavalt, millisel arvamusel näib olevat ka mu ema, sest juba neli-viis aastat tagasi, kui meid oli sama palju, kui on meid siis, kui mõned meie hulgast viibivad väljaspool kodu või siis kinos, väitis ta seda ja niisamuti igal järgneval aastavahetusel, millest ükski pole möödunud teatava lõbuta ja materiaalse heaolu nautimiseta, et seda seejärel üpris tühiseks muuta, siis ei ole meist veel kellelgi eriti mahti mõelda neile, keda meie hulgas just parasjagu ei ole, ja nii on üpris tavaline, et mõnikord tuleb mõnel meist pähe küsida, kuidas on loom Antillides, viie tähega ja teine täht kaa, ja et Agnetta, kes on minu nooremast vennast kaks korda vanem, olles aga sealjuures vanemast õest veel parasjagu noorem, et olla üks keskmistest õdedest, ning kes kõigile teadaolevalt asus mõned aastad tagasi Antillide karjandust õppima ning peaks seda veel siiamaani tegema, sest ei saa ju olla, et möödunud on juba viis aastat, kuna pesamuna Richardt ei osanud siis veel öelda «karussell» ning ei ütle seda ka nüüd eriti meelsasti, peaks seda kõigist kõige paremini teadma, ent siis selgub, et Agnettat ei leita kusagilt, viimane, kes teda nägi, on tavaliselt Paul ja sedagi harilikult paar aastat tagasi, ja siis ei teagi enam keegi, kas see, kes veidi aja eest nagist mütsi võttis ja lahkus, oli tädi Anna, keda me, nagu selgub, pole näinud kaks aastat vähem kui minu kolmandat õde Claude'i, või hoopis Charles või Agnetta, keda meist keegi pole neli korda vähem näinud, kui Rudolphit näinud olemegi. Ent emale ei või me midagi teatada, sest siis hakkaks ta närveerima ja tõmbaks suitsu le tuld, aga on ju teada, et igast 100 lapsest, keda suitsetatakse, sureb umbes 28, vähemalt siin, Inglismaal, ja nii ei näegi me siis Austinit, kes peaks varsti meile saabuma, ning pealegi pole meil enam teist päeva ühtegi tikku, sest ema, kes vahetpidamata sigarette tõmbab ning seetõttu umbes kolm korda enam tikke tarvitab kui Anna, kes neid millegipärast minul, kes ma juba siis, kui ma naabreid viis aastat polnud näinud, olin neid kolm korda vähem kohanud kui tema, laseb neilt neid laenamas käia, arvates ilmse mõnuga, et võõraile ei julgeta ära öelda, mis muidugi tõele ei vasta, sest viimasel kahel korral on mulle juba kaks korda vähem, kui tuleb viimaseid kordi, ära öelnud, on viimase tikukese põrandaprakku pillanud, ja siis kukub veel Henrietta kapilt ja hakkab uluma, nii et tuleb võtta müts ja pähe toppida (Henriettale), ainult siis on veel väike lootus pisukesele vaikusele ja just sel momendil, kui kõik näib laabuvat ja vaibuvat, ei ole ma enam suuteline mitte kui millekski, milleks ma muidu igal momendil varmas olen olnud.

Mitu aastat see kestab?

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA ASETÄITJA H. KERMIK.
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN JA D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 414-16, toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär — 467-03, kirjandusosakond — 424-84, kunstiosakond 489-05, muusikaosakond — 433-11, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 430-05, teatriosakond — 432-46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 72. «Сирп я вазар» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, ул. Пикк, 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-06933 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 48 900. Tell. nr. 1986